

ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ:
«ΦΥΛΟ, ΚΟΙΝΩΝΙΑ, ΠΟΛΙΤΙΚΗ»

**Φεμινισμός και ΜΜΕ:
Η αποτύπωση των λόγων περί φεμινισμού στην Propaganda**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ – ΒΑΪΤΣΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ: ΜΑΡΙΑΝΝΑ ΨΥΛΛΑ

ΑΘΗΝΑ,

2022

Τριμελής Εξεταστική Επιτροπή:

Μαριάννα Ψύλλα, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπουσα)

Χαλκιά Αλεξάνδρα, Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Ιωάννα Βώβου, Επίκουρη Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Αναστασία Παπαδοπούλου-Βαϊτσοπούλου, 2022

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τη συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων της συγγραφέως.

“We live in capitalism. Its power seems inescapable. So did the divine right of kings. Any human power can be resisted and changed by human beings. Resistance and change often begin in art, and very often in our art, the art of words.”

— Ursula K. Le Guin

Ευχαριστίες

Ευχαριστώ από τα βάθη της καρδιάς μου τις διδάσκουσές μου, Αθηνά, Αλεξάνδρα, Ειρήνη, Μαριάννα, Μαρία, Σάντυ, Χαρά, γιατί χωρίς αυτές δεν θα υπήρχε το μοναδικό προσβάσιμο διατμηματικό μεταπτυχιακό για σπουδές φύλου στη χώρα.

Ευχαριστώ τα άτομα με τα οποία διανύσαμε αυτό το ακαδημαϊκό ταξίδι μέσα σε μια πολύ δύσκολη και απαιτητική συγκυρία, κρατώντας το ένα το χέρι του άλλου. Αρετή, Βαλεντίνα, Ειρήνη, Ειρήνη, Ειρήνη, Ελένη, Εύα, Κατερίνα, Κική, Κωνσταντίνε, Μαριάννα, Ματίνα, Μπέσυ, Νίνα, Σόνια, Σοφία, Στέλιο, σας ευχαριστώ!

Ευχαριστώ την Ελένη, τον Λευτέρη, την Κατερίνα, τον Γιάννη, τη Βάσω, την Ξένια, την Ιωάννα, την Αγγελική και τη Μυρτώ που υπάρχουν στη ζωή μου. Χωρίς όλα εσάς δεν θα γράφονταν αυτές οι γραμμές.

Ευχαριστώ την Σοφία Μπεκατώρου για το γενναίο βήμα της που άνοιξε το δρόμο για το ελληνικό #MeToo και όσες ακολούθησαν και θα ακολουθήσουν.

Ευχαριστώ τις απανταχού αδερφές μου που επιμένουν, εις τους αιώνες των αιώνων, ζώντας σε μια κοινωνία βαθιά πατριαρχική, ετεροκανονική και καταπιεστική, παλεύοντας μέχρι την ολική απελευθέρωση.

Ευχαριστώ τον φεμινισμό. Για όσα μου έμαθε -για την εαυτή μου και ό,τι συμβαίνει γύρω μου και γύρω μας- και για τη μεταμορφωτική του δύναμη.

Περιεχόμενα

Περίληψη	5
Abstract	6
Εισαγωγή	7
Η ταυτότητα της έρευνας	11
Η ταυτότητα της Propaganda	12
Μεθοδολογικό Σημείωμα	13
Μέρος Πρώτο: Οι έμφυλες ανισότητες στα ΜΜΕ	18
1.1 Ο φεμινισμός	20
1.2 Ο φεμινιστικός ακτιβισμός στα μέσα ενημέρωσης και η σημασία του	21
1.3 Αύξηση της ορατότητας του φεμινισμού	25
1.3.1. Το #MeToo κι η νέα τροχιά που έδωσε στον φεμινισμό	26
Μέρος Δεύτερο - Συζητώντας τους μιντιακούς λόγους περί φεμινισμού	29
Ενότητα 2.1 Η κατασκευή της «φεμινίστριας»	29
2.2 Αναπαραστάσεις των φεμινιστριών και του φεμινισμού στα μέσα μαζικής ενημέρωσης	30
2.3 Λόγοι που πλαισιώνουν την αναπαράσταση της «φεμινίστριας» στην Propaganda	32
2.3.1 Άρθρα με χρονιά δημοσίευσης: 2013	34
2.3.2 Άρθρα με χρονιά δημοσίευσης το 2017	38
2.3.3 Άρθρα με χρονιά δημοσίευσης το 2021	47
Συμπεράσματα	61
Πηγές - Βιβλιογραφία	63
Πηγές:	63
Α' Εκθέσεις φορέων	63
Β' Ιστοσελίδες	63
Βιβλιογραφία	64
Ελληνόγλωσση	64
Ξενόγλωσση	65

Περίληψη

Το κίνημα #MeToo ξέσπασε το 2017 κι από τότε παρατηρείται μια αύξηση της ορατότητας του φεμινιστικού κινήματος, των αιτημάτων και των δράσεών του. Τα μέσα ενημέρωσης, διεθνή και εγχώρια, αφιερώνουν ολοένα και μεγαλύτερους σε όγκο και αριθμό λόγους περί φεμινισμού, περί δικαιωμάτων των γυναικών, έμφυλης ισότητας και ζητημάτων καταπίεσης, κακοποίησης και έμφυλων βιαιοτήτων.

Στην παρούσα έρευνα εξετάζεται ο τρόπος που αποτυπώθηκε ο «φεμινισμός» και η κοινωνική κατηγορία «φεμινίστρια» στον ελληνικό ειδησεογραφικό ιστότοπο www.Propaganda.gr, σε βάθος χρόνου, λαμβάνοντας ως καθοριστικά έτη για τη μελέτη, την χρονιά ίδρυσης του ηλεκτρονικού περιοδικού (2013), τη χρονιά του #MeToo (2017) και το προηγούμενο έτος που μετράει ως η τελευταία ολοκληρωμένη χρονιά με δημοσιευμένα κείμενα (2021). Ο σκοπός είναι να μελετηθεί ο τρόπος προσέγγισης, αναπαράστασης και απεικόνισης των φεμινιστριών και του φεμινιστικού κινήματος μέσα από την ανθολογημένη αρθρογραφία, ώστε να εντοπίσουμε «ψήγματα» ενδυναμωτικού πολιτικού λόγου ή συντηρητικού, νεοφασιστικού λόγου στα κείμενα αυτά. Υποστηρίζουμε ότι ο τρόπος με τον οποίο η κατηγορία αυτή απεικονίζεται από τους μιντιακούς λόγους ακόμη και ενός προοδευτικού μέσου αναπαράγει (ακόμα και με λανθάνοντα τρόπο) μια ρητορική εσωτερικευμένου σεξισμού, η οποία οδηγεί σε τέλμα και χαρακτηρίζει ως «ακραία» την συγκεκριμένη έμφυλη κατηγορία της φεμινίστριας και ως «μη αναγκαίο» τον φεμινισμό. Η μεθοδολογική προσέγγιση που αξιοποιείται στην παρούσα διπλωματική εργασία ακολουθεί έναν διεπιστημονικό τρόπο ανάλυσης του σώματος εργασίας που αντλεί από ένα ευρύ επιστημονικό πεδίο θεωρητικών κριτικών προσεγγίσεων ενώ υιοθετούνται μεθοδολογικά εργαλεία από την κλασική θεματική ανάλυση και το πεδίο ανάλυσης λόγου. Στο εμπειρικό μέρος εστιάζουμε σε ποικίλους λόγους της αρθρογραφίας στον ιστότοπο της Propaganda.

Λέξεις κλειδιά:

φεμινισμός, φεμινίστρια, γυναίκες, μέσα ενημέρωσης, ανάλυση λόγου

Feminism and the Media: The imprint of the discourse about the feminist movement in the progressive media Popaganda

Anastasia Papadopoulou Vaitsopoulou

Abstract

The #MeToo movement broke out in 2017 and since then there has been an increase in the visibility of the feminist movement, its demands and actions. The media, international and domestic, are publishing an ever greater volume and number of articles on feminism, women's rights, gender equality and issues of oppression, abuse and gender-based violence.

The present research examines the way in which "feminism" and the social category "feminist" were portrayed on the Greek news website www.Popaganda.gr, over time, considering as the defining years for the study, the year of the establishment of the electronic magazine (2013), the year of #MeToo (2017) and the previous year that counts as the last complete year of published texts (2021). The purpose is to study the representation and depiction of feminists and the feminist movement through the anthologized articles, in order to identify "traces" of either shallow, empowering political discourse or conservative or neo-fascist discourse in these texts. We argue that the way in which this category is portrayed by the media discourse by a progressive outlet reproduces (even in a latent way) a rhetoric of internalized sexism, which leads to quagmire and characterizes as "extreme" the specific gender category of feminist and feminism as "unnecessary". The methodological approach used in this thesis follows an interdisciplinary way of analyzing the body of work that draws from a wide scientific field of theoretical critical approaches while adopting methodological tools from classical thematic analysis and the field of discourse analysis. In the empirical part, we focus on the various discourse for the articleship on Popaganda's website.

Keywords:

feminism, feminist movement, women, media, discourse analysis

Εισαγωγή

«Οι ιστορίες είναι φάρμακο», γράφει η Clarissa Pinkola Estés στο βιβλίο της *Women Who Run With the Wolves*. «Έχουν τόση δύναμη, δεν απαιτούν από εμάς να κάνουμε, να είμαστε ή να δράσουμε πάνω σε κάτι – πρέπει απλά να ακούσουμε». Αν οι ιστορίες είναι φάρμακο, τότε γράφουμε για να θεραπευτούμε ή να προσφέρουμε «θεραπεία» και θαλπωρή. Οι ιστορίες και ο λόγος εν γένει παράγουν υλικές πραγματικότητες. Έχουν πραγματικό κοινωνικό αντίκτυπο. Τούτο λεχθέντος, αξίζει να υπογραμμιστεί πως ένα από τα θέματα για τα οποία μπορεί να γράψει μια ερευνήτρια είναι οι φεμινισμοί, το φεμινιστικό κίνημα, τα αιτήματά του, οι μάχες του, οι ήττες του, τα γυναικεία δικαιώματα, τα ΛΟΑΤΚΙ+ δικαιώματα και οτιδήποτε τα περιβάλλει και τα διατρέχει κι έτσι να υπάρξει πραγματικό υλικό αντίκτυπο στην καθημερινότητα των θηλυκοτήτων.

Σε μια προσπάθεια για συμβολή στη δημιουργία ενός άλλου κόσμου, μιας εναλλακτικής δημόσιας σφαίρας, ή στη διατάραξη της ήδη υπάρχουσας, υιοθετώντας το “feminist killjoy” (Ahmed, 2010), όσες υποστηρίζουμε τα φεμινιστικά προτάγματα και εργαζόμαστε σε μέσα ενημέρωσης προσπαθούμε να αναταράξουμε το ετεροκανονικό και πατριαρχικό μιντιακό σύστημα και να πολλαπλασιάσουμε τις φωνές των γυναικών και θηλυκοτήτων -ή έστω της δικής μας, αν δεν καταφέρνουμε άλλων-. Ακόμη και σε εναλλακτικά και προοδευτικά μέσα ενημέρωσης συναντάμε το ίδιο πατριαρχικό μοτίβο κατανομής των θέσεων εργασίας, καθώς βλέπουμε σε καιρίες και κρίσιμες θέσεις, όπως αυτές της αρχισυνταξίας, λευκούς cis ετεροφυλόφιλους άντρες και στις κατώτερες θέσεις, τις συντακτικές, γυναίκες ως επί το πλείστον και ορισμένες queer θηλυκότητες. Αυτή είναι μόνο μία πτυχή των έμφυλων διακρίσεων στα μίντια. Από την κατάπτυστη διαπόμευση οροθετικών γυναικών το 2012 με την δημοσίευση των ονομάτων τους και τις προσαγωγές και καταδιώξεις που ακολούθησαν και τα σεξιστικά και ρατσιστικά πρωτοσέλιδα εφημερίδων¹ που κυκλοφορούν ακόμη στα περίπτερα, μέχρι την εξόφθαλμη και κραυγαλέα πτώση της Ελλάδας όσον αφορά την ελευθερία του Τύπου -σύμφωνα με τον φετινό Δείκτη Ελευθερίας του Τύπου που έδωσαν στη δημοσιότητα οι Ρεπόρτερ Χωρίς Σύνορα², η Ελλάδα βρίσκεται στην τελευταία θέση ανάμεσα στις χώρες της ΕΕ, καθώς έχει πέσει από την 70ή θέση το 2021 στην 108η σε σύνολο 180 χωρών-, είναι πρόδηλο ότι η αποτύπωση του φεμινισμού στα μέσα ενημέρωσης χρήζει έρευνας –και αλλαγής.

Ως εργαζόμενη στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης και συγκεκριμένα στην Propaganda³, ένα διαδικτυακό πολυμεσικό περιοδικό, για την περίοδο από το 2016 έως το 2022, κάνω την παρούσα εργασία πάνω στην αποτύπωση του φεμινιστικού κινήματος και του φεμινιστικού λόγου στο μέσο ενημέρωσης που εργάζομαι. Η Propaganda θεωρείται και αυτοπροσδιορίζεται ως ένα μέσο με προοδευτική ατζέντα, καθώς γράφονται και δημοσιεύονται σε τακτική βάση σε αυτήν την ιστοσελίδα άρθρα, ρεπορτάζ και ειδησεογραφικό περιεχόμενο που αναφέρεται σε γεγονότα σχετικά με τα ανθρώπινα δικαιώματα, την ανάπτυξη και εδραίωσή τους, καθώς και την καταπάτησή τους στην Ελλάδα, την Ευρώπη και διεθνώς.

¹ Πρωτοσέλιδο της εφημερίδας Espresso, 01/05/2020. Πηγή ανάκτησης: <https://racistcrimeswatch.wordpress.com/2020/05/03/1-1010/?fbclid=IwAR1nCcUJKCWh39E5QC79lQeVAgzKenSN4Oce2vFrUVRjKvfB1otsogDlcoM>

² Reporters Sans Frontiers, Πηγή ανάκτησης: <https://rsf.org/en/rsf-s-2022-world-press-freedom-index-new-era-polarisation-0>

³ Ο ακριβής ιστότοπος είναι www.popaganda.gr

Λαμβάνοντας ως δεδομένο ότι το κίνημα του #MeToo έδωσε νέα ώθηση και πνοή στο φεμινιστικό κίνημα, η παρούσα εργασία φιλοδοξεί να εξετάσει το κατά πόσο έχει αλλάξει μέσα στα χρόνια το κυρίαρχο αφήγημα για το φεμινισμό και κατά πόσο έχει αναδυθεί ένας νέος τρόπος γραφής, πιο φεμινιστικός και μια πιο συμπεριληπτική προσέγγιση από τα ΜΜΕ. Μία υπόθεση που γίνεται είναι ότι έχουν αυξηθεί τα κείμενα που αναφέρονται σε φεμινιστικά ζητήματα. Για τον σκοπό διερεύνησης αυτού του ζητήματος θα γίνει στη συνέχεια μια στοιχειώδης ποσοτική ανάλυση του περιεχομένου της Propaganda. Όπως σημειώνει η Χαλκιά, η έννοια του φύλου και της σεξουαλικότητας –δεδομένα που κρίνεται παραδοσιακά ότι βρίσκονται εκτός του πεδίου της κοινωνικής κατασκευής, επομένως και των πολιτικών στρατηγικών- οφείλουν να γίνουν αντικείμενα κριτικής ανάγνωσης, ειδικά σε τόπους όπως τα πολιτισμικά κείμενα των ΜΜΕ (Χαλκιά, 2011).

Ένας δεύτερος συλλογισμός αναζητά αν έχει αλλάξει κατά τι ο τρόπος γραφής μέσα στα κείμενα που αναφέρονται σε γυναικείες και φεμινιστικές προβληματικές. Έχει παρατηρηθεί ότι τα τελευταία χρόνια έχει αρχίσει να χρησιμοποιείται ένας πιο συμπεριληπτικός ο λόγος σε προοδευτικά μέσα. Επί παραδείγματι, χρησιμοποιούνται περισσότερο λέξεις στο ουδέτερο γένος, οι οποίες δεν είναι δηλωτικές μιας έμφυλης ταυτότητας. Αυτό γίνεται γιατί ο λόγος και η γλώσσα έχουν πλαστεί από ανθρώπους, κατά κύριο λόγο άντρες, εφόσον στην αρχαία Αθήνα φερ' ειπείν ως πολίτης και άξιος δικαιωμάτων θεωρούνταν μόνον ο άντρας. Άρα οι γυναίκες δεν είχαν δυνατότητα να πλάσουν λέξεις. Για αυτό και παρατηρείται ότι μεγάλος αριθμός των λέξεων που χρησιμοποιούμε στην ελληνική γλώσσα είναι στο αρσενικό γένος και δύσκολα μεταφέρεται στο θηλυκό. Φτάνουμε δηλαδή στο συμπέρασμα ότι οι ίδιες οι λέξεις και οι γλώσσες που μιλάμε στις διάφορες περιοχές είναι σεξιστικές, επομένως καλείται η ερευνήτρια να εξετάσει αν έχει αλλάξει η χρήση των λέξεων τα τελευταία χρόνια, μετά την άνοδο της ορατότητας φεμινιστικών ζητημάτων.

Σε μια περίοδο που οι Σπουδές Φύλου περνούν κρίση, που γίνονται επιθέσεις σε ακτιβίστριες, θεωρητικούς και καθηγήτριες των Σπουδών Φύλου και ακροδεξιοί πολιτικοί τοποθετούν στο στόχαστρό τους τις «βίγκαν λεσβίες αναρχικές μπαχαλοσατανίστριες μάγισσες»⁴ θεωρείται περισσότερο από επιτακτικό το να εξετάσουμε αν η μιντιακή αποτύπωση συμβάλλει στο να υποστηριχθεί και να συσπειρωθεί το φεμινιστικό κίνημα και σύσσωμα τα προοδευτικά κινήματα. Για αυτό είναι χρήσιμο να αναλύσουμε πως ένα εναλλακτικό, προοδευτικό μέσο τοποθετείται απέναντι στον φεμινισμό εν γένει. Διότι, όπως γράφει η Αθανασίου (2018), όταν η ακροδεξιά και ο νεοναζισμός ακολουθούν ανοδική πορεία παγκοσμίως, ο φεμινισμός θεωρείται επικίνδυνος. Διότι έχει υπάρξει η ατζέντα του Ντόναλντ Τραμπ και έχει γίνει επίθεση μιας μερίδας εθνικιστικού και θρησκόληπτου κόσμου εναντίον της Judith Butler, φωνάζοντας «Κάψτε τη μάγισσα», ενώ έκαιγαν ομοιώματά της στο Σάο Πάολο της Βραζιλίας (Αθανασίου, 2018).

Στην εποχή μετά το #MeToo, καταδικασθέντες για βιασμό κατά συρροή και παιδοβιαστές πέφτουν στα μαλακά και άντρες δημοσιογράφοι γράφουν σε εφημερίδες μεγάλης εμβέλειας για τους πρώτους ότι είναι «κουρασμένοι, θλιμμένοι, ανακουφισμένοι»⁵. Επιπλέον, οι άντρες κακοποιητές (με θύματα κατά κύριο λόγο ευαλωτότητες με φύλο θηλυκό ή σεξουαλικό προσανατολισμό ομοφυλοφιλικό) αποφυλακίστηκαν, αμέσως αφού καταδικάστηκαν. Στις μέρες μας, η κοινωνία δεν προλαβαίνει να μετρά

⁴ Ο Κωνσταντίνος Μπογδάνος, πρώην βουλευτής της Νέας Δημοκρατίας, στην εκπομπή One Talk του One Channel. Πηγή άρθρευσης: Luben TV (Youtube link: <https://www.youtube.com/watch?v=v0dzhf7qggM>)

⁵ Ηλίας Μαγκλίνης, «Λιγνάδης λυόμενος;», άρθρο στην Εφημερίδα Καθημερινή. Πηγή άρθρευσης: <https://www.kathimerini.gr/opinion/561959044/liqnadis-lyomenos/amp/>

τις γυναικοκτονίες και το φεμινιστικό κίνημα δεν προλαβαίνει να θρηνήσει άλλη μία, να βγει στους δρόμους και να φωνάξει «Καμία μόνη», κατά το ισπανικό “Ni una menos”. Θα επιχειρήσουμε λοιπόν να δείξουμε ή τουλάχιστον να προβληματιστούμε πάνω στην υπόθεση για το αν ένα μέσο ενημέρωσης που έχει στις αξίες του τα ανθρώπινα δικαιώματα, τα γυναικεία δικαιώματα, τα ΛΟΑΤΚΙ+ δικαιώματα κλπ μπορεί να διαδραματίσει κάποιο ρόλο στις κοινωνικές εξελίξεις. Διότι πρόκειται περί μιας σχέσης δράσης και αντίδρασης μεταξύ κοινωνίας και μέσων ενημέρωσης, αλληλοεπιδρούν και αλληλοδιαμορφώνονται. Παρακάτω, θα αναλυθεί το αν και κατά πόσο η Propaganda μπορεί να υποστηρίξει με άρθρα γνώμης και ρεπορτάζ τα χρόνια και καίρια αιτήματα του φεμινιστικού κινήματος ή έστω να θίξει τα κακώς κείμενα όσον αφορά γεγονότα που σχετίζονται με καταπάτηση γυναικείων και φεμινιστικών δικαιωμάτων.

Εξαιτίας του γεγονότος ότι τα μέσα δεν αναμεταδίδουν απλά ειδήσεις και γεγονότα, αλλά τις κατασκευάζουν ως συμβολικές αναπαραστάσεις της κοινωνικής πραγματικότητας και διαμορφώνουν το πλαίσιο εντός του οποίου δημιουργούνται οι διάφορες όψεις της κοινωνικής πραγματικότητας, κρίνεται ιδιαίτερα σημαντική η ανάλυση του λόγου που χρησιμοποιούν.

Έτσι, στην παρούσα εργασία θα πραγματοποιηθεί μια ανάλυση λόγου κειμένων που έχουν δημοσιευτεί στις εξής τρεις περιόδους: το έτος 2013, οπότε και ιδρύθηκε η Propaganda, στην διάρκεια του 2017, καθώς πρόκειται για τη χρονιά που ξεκίνησε το #MeToo στις ΗΠΑ και πως αυτό επηρέασε την ποσότητα και την ποιότητα των παραγόμενων άρθρων και τέλος, το 2021, για να εξεταστεί και η εξέλιξη του αριθμού και του ύφους των κειμένων σε βάθος χρόνου, εφόσον θα συγκρίνουμε τις συγκεκριμένες δύο χρονιές που απέχουν πέντε χρόνια η μια από την άλλη.

Σε δεύτερο επίπεδο, θα αναλύσουμε το κείμενο, ώστε να βρούμε αν η γλώσσα που χρησιμοποιήθηκε ήταν συμπεριληπτική και σε τι αριθμό κειμένων. Με ποιές λέξεις/κλειδιά και έννοιες συσχετίζεται ο φεμινισμός, το φεμινιστικό κίνημα και συγκεκριμένα «η φεμινίστρια» ως κοινωνική κατηγορία; Σε πιο παραδοσιακά, mainstream και συντηρητικά μέσα είθισται να συνυφαίνεται η ταυτότητα της φεμινίστριας και του φεμινισμού εν γένει, καθώς και κάθε δράσης που μπορεί να έχει σχέση με φεμινιστικό αίτημα, με αρνητικές συνυποδηλώσεις και κατηγορίες. Έχει σημασία να δούμε τι ισχύει σε ένα προοδευτικό μέσο και αν αυτό εν τέλει αντιστέκεται στην κυρίαρχη τάση που θέλουν τα μέσα ενημέρωσης να αμαυρώνουν τον φεμινισμό και να υιοθετούν αντιφεμινιστικές και σεξιστικές δηλώσεις, αφηγήσεις και ρητορικές οι οποίες βρίσκονται στο επίκεντρο μιας ακροδεξιάς πολιτικής και ιδεολογίας.

Ειδικότερα, η εργασία αυτή χωρίζεται σε δύο μέρη, το πρώτο υπό τον τίτλο «Οι έμφυλες ανισότητες στα ΜΜΕ» όπου ξεδιπλώνεται η θεωρητική ανάλυση και η μεθοδολογία με τις εξής τέσσερις ενότητες: Πρώτα, καταπιανόμαστε με την ταυτότητα της έρευνας, όπου καταγράφουμε το κύριο ερευνητικό ερώτημα, συμπληρώνοντας με τα επιμέρους ερωτήματα-στόχοι που δύνανται να αναλυθούν και να πλαισιωθούν. Στο Μεθοδολογικό Σημείωμα περιγράφουμε τις μεθοδολογίες που θα αξιοποιήσουμε ως βάση για την παρούσα μελέτη και την παραγωγή συμπερασμάτων, ύστερα από την ερευνητική ματιά πάνω στο corpus της εργασίας. Έχοντας ως στόχο να προσεγγίσουμε το υλικό της εργασίας θα χρησιμοποιήσουμε μια πολυεπιστημονική μέθοδο, με «ευρήματα» από το χώρο της ανθρωπολογίας, της κοινωνικής και πολιτισμικής θεωρίας και της φεμινιστικής ανάλυσης και μεταδομιστικής σκέψης. Εστιάζουμε σε θεματικούς άξονες που προέκυψαν από τη μελέτη του σώματος εργασίας, συνδυάζοντας τις θεωρητικές «ρίζες». Οι κατηγορίες ταξινομούνται με τη μέθοδο της κλασικής

θεματικής ανάλυσης, δίνοντας έμφαση σε ποιοτικά χαρακτηριστικά, η οποία μας βοηθά να αναδείξουμε τις πολλαπλές σημασίες που προκύπτουν από το κείμενο που ερευνάται. Τα εργαλεία της Κριτικής Ανάλυσης Λόγου (ΚΑΛ) εντοπίζουν τις μη «αθώες» γλωσσικές επιλογές. Κατά την ανάλυση, η ερευνήτρια θα λάβει θέση απέναντι στα δεδομένα που συγκεντρώνει και θα αποποιηθεί την ουδετερότητα της έρευνας και την υποτιθέμενη αντικειμενικότητα (αξιώσεις που δεν «στέκουν» ούτε από το δημοσιογραφικό πρίσμα), καθιστώντας την διαδικασία καθόλα πολιτική. Τα υπό εξέταση δεδομένα είναι «αναπόσπαστο μέρος των γλωσσικών πρακτικών» (Chouliaraki & Fairclough, 1999 όπως αναφέρονται στο Στάμου, 2014, σ. 164) και η γλώσσα κι ο λόγος είναι υλικό και παραγωγικό μέρος της –πολιτικής– μας ζωής.

Το θεωρητικό σκέλος αναπτύσσεται σε τέσσερις υποενότητες. Έχοντας ως στόχο να πλαισιώσουμε την σύγχρονη αρθρογραφία περί φεμινισμού στην Propaganda, επιχειρούμε να αναφερθούμε στον φεμινισμό ως ένα μεταμορφωτικό κίνημα με τρόπο συνοπτικό και ιστορικό, ενώ ακολούθως περιγράφονται οι διάφοροι τύποι φεμινιστικού ακτιβισμού στον επαγγελματικό κλάδο των μέσων ενημέρωσης και συγκεκριμένες παρεμβάσεις. Στη συνέχεια, γίνεται η προσπάθεια να χαρτογραφηθεί η άνοδος του φεμινιστικού κινήματος και η επερχόμενη αύξηση της ορατότητας των αιτημάτων και των δράσεών του, δίνοντας έμφαση στην ανάδυση του κινήματος #MeToo και στον κρίσιμα βοηθητικό ρόλο που έπαιξε στην προβολή των έμφυλων κακοποιήσεων, διακρίσεων και διεκδικήσεων και συνεπώς στο άνοιγμα της δημόσιας συζήτησης περί των προαναφερθέντων ζητημάτων.

Στο δεύτερο μέρος της μελέτης συστήνεται το εμπειρικό σκέλος της εργασίας, όπου επιχειρούμε να καταδείξουμε την κοινωνική κατηγορία «φεμινίστρια» και πως αυτή κατασκευάζεται. Η επεξεργασία του συνόλου των άρθρων της Propaganda περί φεμινισμού βοήθησε στο να αναδείξουμε τρεις θεματικές ενότητες, οι οποίες συνδυάζονται με τις θεωρητικές προσεγγίσεις από τις οποίες αφορμάται η παρούσα εργασία, αλλά και συμβάλλει στους σκοπούς της έρευνας. Μέσω της ανάλυσης λόγου, θα αναλύσουμε την ερμηνεία τους σε σχέση με τα ερευνητικά ερωτήματα και της υποθέσεις μας. Έπειτα, συζητάμε τις γενικές παρατηρήσεις που παρήχθησαν μετά το στάδιο της επεξεργασίας και ανάλυσης των λόγων της Propaganda. Τέλος, ακολουθεί το συμπέρασμα και η παράθεση των βιβλιογραφικών αναφορών.

Η ταυτότητα της έρευνας

Η παρούσα ενότητα παρουσιάζει τη μεθοδολογία μέσω της οποίας θα διερευνηθεί η βασική θεματική της διπλωματικής εργασίας. Δηλαδή, οι τρόποι κάλυψης και αναπαράστασης των σύγχρονων φεμινιστριών, όπως επίσης και του φεμινιστικού κινήματος γενικότερα. Για την επίτευξη αυτού του σκοπού, θα ερευνηθεί ο λόγος που παράγεται για αυτές σε δημοσιεύματα ενός συγκεκριμένου ηλεκτρονικού Τύπου, του ιστότοπου www.propaganda.gr. Για την πληρέστερη προσέγγιση των παραπάνω, θα ληφθεί υπόψη ο ρόλος των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών κάθε περίπτωσης αλλά και των ιδεολογικών προεκτάσεων που μεταφέρονται μέσω του λόγου και επηρεάζουν την αναπαράσταση (Norris, 1997, Jalalzai, 2004, Campus, 2013).

Το κύριο ερευνητικό ερώτημα της αυτής διπλωματικής εργασίας, λοιπόν, διατυπώνεται ως εξής:

Πώς αναπαρίστανται οι φεμινίστριες και επομένως το φεμινιστικό κίνημα στην Propaganda; Ποια είναι η συζήτηση που αποτυπώνεται σε αυτό το μέσο αναφορικά τη γυναίκα και τον φεμινισμό;

Ως επιμέρους στόχοι τίθενται οι παρακάτω:

- η ανασκόπηση του λόγου ενός «νέου μέσου» αναφορικά με τις γυναίκες και συγκεκριμένα τις φεμινίστριες
- η αναζήτηση νέων πλαισίων στη κάλυψη της γυναικείας ηγεσίας μέσα από ένα MME
- η διερεύνηση της αναπαράστασης των φεμινιστριών μέσα από το πρίσμα ενός MME

Σκοπός της έρευνας είναι να διερευνηθεί το αν έχει αρχίσει να αναδύεται ένα νέο είδος φεμινιστικού λόγου σε ένα προοδευτικό μέσο όπως η Propaganda καθώς και το αν στη μετά το #MeToo εποχή έχει αυξηθεί η φεμινιστική θεματολογία και ο λόγος της αρθρογραφίας έχει γίνει πιο συμπεριληπτικός.

Ένα άτομο που ασχολείται με τις φεμινιστικές μιντιακές σπουδές, μπορεί να αναρωτηθεί τι καθιστά ένα μέσο ενημέρωσης φεμινιστικό; Συγκεκριμένα, σε έναν ιστότοπο όπως το Propaganda.gr, τι και πόσα άρθρα που αφορούν ζητήματα φύλου και φεμινισμού γράφονται; Ποιά η συχνότητα εμφάνισης άρθρων που αναφέρονται σε φεμινιστικά ζητήματα και προβληματικές που σχετίζονται με την ισότητα των φύλων; Ποιές είναι οι λέξεις-κλειδιά που συναντώνται πιο συχνά; Η παρούσα φιλοδοξεί να γίνει μια έρευνα για το πως και αν ενσαρκώνεται η φεμινιστική μιντιακή κουλτούρα στην Ελλάδα και το αν και κατά πόσο η Propaganda συγκεκριμένα γράφει για ζητήματα έμφυλης ισότητας.

Κυριαρχεί η φεμινιστική οπτική στα δημοσιευμένα άρθρα ή όχι; Παρουσιάζονται φεμινιστικές πολιτικές; Υπάρχει η διαθεματική ματιά στα άρθρα γνώμης και τα ρεπορτάζ; Θίγονται, για παράδειγμα, ζητήματα διασταύρωσης φύλου και φυλής, οικοφεμινισμού κ.ά.; Εντάσσεται το queer βίωμα κι ο queer ακτιβισμός στην ευρύτερη θεματική για την ισότητα; Από την άλλη, εκφράζονται και θέσεις που θεωρούνται αντίπαλες του φεμινιστικού κινήματος, π.χ.: σεξιστικές, μισογυνιστικές, ομοφοβικές απόψεις, άρθρα κατά της γυναικείας αυτοδιάθεσης;

Σε δεύτερο επίπεδο, θα εξεταστεί αν χρησιμοποιούνται αντωνυμίες για όλα τα πρόσωπα (και η ουδέτερη αντωνυμία για τα μη δικά άτομα) ή αν χρησιμοποιείται ως είθισται μέχρι και σήμερα στα mainstream κυρίαρχα και συστημικά μέσα, κυρίως η αντρική αντωνυμία, η οποία θεωρείται ότι εκπροσωπεί και περικλείει όλα τα φύλα. Θα αναλυθεί αν τυχόν άρθρα και ρεπορτάζ που αφορούν κακοποίηση/βία/το #MeToo έχουν ενδυναμωτική αφήγηση/σκοπιά/φακό ως προς τα υποκείμενα ή υιοθετούν μια αφήγηση που μιλάει πχ. για το θύμα και όχι για την επιζώσα. Θα εξεταστεί αν δίνεται φωνή στα ίδια τα μέλη της φεμινιστικής κοινότητας, σε ακτιβίστριες και ακτιβιστ@ και αν γράφονται άρθρα για τις ακτιβιστικές δράσεις φεμινιστικών ομάδων, συλλογικοτήτων, όπως πορείες, διαμαρτυρίες, παρεμβάσεις; Αν ναι, με τι τρόπο/πρόσημο; Ο φεμινιστικός ακτιβισμός αποτυπώνεται στα άρθρα της Propaganda απλά επιτελεστικά (performative activism) ή ως ουσιαστική δράση; Θα μπορούσαμε να πούμε ότι υπάρχει μια γενικότερη φεμινιστική μιντιακή κουλτούρα στην συγκεκριμένη ιστοσελίδα; Αποτελεί το συγκεκριμένο μιντιακό μέσο δρώντα φεμινιστικών πρακτικών;

Για λόγους έκτασης μιας διπλωματικής εργασίας οφείλουμε να περιορίσουμε τις αναφορές μας, ωστόσο η επισήμανση ορισμένων σημείων είναι κρίσιμη για την εξαγωγή συμπερασμάτων στο τέλος του παρόντος εγχειρήματος. Η ανθολογία των άρθρων που επιλέχθηκαν εστιάζει στη διερεύνηση των συζητήσεων που σημάδεψαν τους φεμινισμούς των τελευταίων πέντε χρόνων μέσα της απεικόνισής τους στο προοδευτικό ηλεκτρονικό περιοδικό Propaganda.gr.

Η ταυτότητα της Propaganda

Ο ιστότοπος της Propaganda γεννήθηκε μέσα από τις «στάχτες» της οικονομικής κρίσης του 2008 ως ένα συνεργατικό εγχείρημα και μια εναλλακτική που έφερνε το καινούργιο σε ένα σαθρό οικονομικό, κοινωνικοπολιτικό και μιντιακό τοπίο. Το 2013, μια ομάδα φωτογράφων και μια ομάδα δημοσιογράφων, μαζί με web designers, προγραμματιστές και art directors, ένωσαν τις δυνάμεις τους και την δημιουργικότητά τους και δημιούργησαν ένα «φρέσκο» περιοδικό πόλης, το οποίο δεν έμενε μόνο στο τι συμβαίνει στην πόλη σαν δρώμενο, αλλά ασκούσε κριτική στις πολιτικές που λαμβάνονταν κάθε φορά στη χώρα, σχολίαζε και διεθνή συμβάντα και παρότι είχε σαν αφετηρία το pop culture και τον παλμό της πόλης, εξελίχθηκε σαν ένα πολυμεσικό website που παράγει ειδήσεις, ρεπορτάζ, αρθρογραφία, φωτορεπορτάζ και βίντεο.

Η Propaganda ανέκαθεν είχε –και εξακολουθεί να έχει- προοδευτική ατζέντα, αφού μιλάει για τα ανθρώπινα δικαιώματα, καταδικάζει τις παραβιάσεις τους και προωθεί ανθρώπους, ιδέες αλλά και πρακτικές που σχετίζονται με τον φεμινισμό, την οικολογία, τον αντιφασισμό και τον αντιρατσισμό. Αποτελεί δε ένα ανεξάρτητο μέσο ενημέρωσης και δεν υπακούει σε τυχόν λογοκρισίες.

Στην αρχή της, λοιπόν, τις θέσεις ευθύνης και κύρους, δηλαδή αυτές της αρχισυνταξίας, είχαν καταλάβει κατ' αποκλειστικότητα λευκοί straight άντρες μέσης ηλικίας και αρτιμελείς. Στις θέσεις σύνταξης υπήρχαν κατά κύριο λόγο γυναίκες, queer άτομα και άλλες θηλυκότητες. Η ιεραρχία αυτή στη διανομή των ρόλων εργασίας έχει σημασία για τυχόν συμπεράσματα που θα εξαχθούν στην πορεία αυτής της εργασίας.

Μεθοδολογικό Σημείωμα

Στην προηγούμενη υποενότητα ψηλαφήσαμε περιληπτικά την ταυτότητα της παρούσας έρευνας. Σε συνέχεια αυτής, αναλύουμε περαιτέρω το είδος της έρευνας που ακολουθήθηκε για το συγκεκριμένο εγχείρημα, δηλαδή τη μεθοδολογική προσέγγιση την οποία χρησιμοποιήσαμε για να προσεγγίσουμε τους λόγους του ιστότοπου www.popaganda.gr, καθώς και τον τρόπο σύστασης του corpus της εργασίας.

Στην μελέτη αυτή ακολουθείται μια ποιοτική μεθοδολογία, σε συνδυασμό με μια βασική ποσοτική ανάλυση. Οι ποιοτικές μέθοδοι δίνουν τη δυνατότητα στα άτομα που ερευνούν να αντλούν από ένα ευρύ φάσμα δεδομένων και όχι μόνο από αριθμητικά (Lund, 2005). Επιπλέον, παρέχουν ευχέρεια στον/στην ερευνητή/τρια να κινείται ελεύθερα, αφού ανάλογα με το συλλεχθέν υλικό, ο/η τελευταίος/α δύναται να τροποποιεί τα ερευνητικά ερωτήματα (Ισαρη & Πουρκός, 2015). Συγκεκριμένα, τα ερευνητικά ερωτήματα είναι ανοιχτά και ευέλικτα και δεν προσλαμβάνονται ως δεδομένα, έτσι μπορούν να αναλυθούν μέσα στο χρόνο αναδεικνύοντας τη συνθετότητα του υπό διερεύνηση ζητήματος με σκοπό τη βαθύτερη κατανόηση της κεντρικής υπόθεσης εργασίας.

Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, ο τύπος ποιοτικής έρευνας που έχει αναδειχθεί ως μια από τις πιο δημοφιλείς προσεγγίσεις είναι εκείνος που εστιάζει στα χαρακτηριστικά της γλώσσας, όπως η ανάλυση λόγου, η ανάλυση περιεχομένου κλπ. (Tesch, 1990). Στην παρούσα εργασία υιοθετούμε μια πολυτροπική διεπιστημονική προσέγγιση. Αναλυτικότερα, αξιοποιούμε τόσο τη μεθοδολογία της κλασικής θεματικής ανάλυσης με έμφαση σε ποιοτικά χαρακτηριστικά, τα οποία συνάδουν με τους σκοπούς της έρευνας, όσο και το ευρύτερο πεδίο της ανάλυσης λόγου.

Σε ένα πρώτο αρχικό στάδιο, το πεδίο της θεματικής ανάλυσης μας βοήθησε στην ταξινόμηση του corpus της εργασίας, δηλαδή «του συνόλου των δεδομένων» (Mucchielli, 1988, p. 38), με την εξαγωγή κεντρικών θεματικών αξόνων, οι οποίοι καλύπτουν το σύνολο των λόγων της αξιοποιούμενης αρθρογραφίας. Η μελέτη του σώματος εργασίας σε συνδυασμό με τις κριτικές θεωρητικές προσεγγίσεις και οι προθέσεις της ερευνήτριας, ανέδειξαν θεματικές εντός των οποίων θα κινηθούμε στο πλαίσιο της ανάλυσης λόγων όπως αυτοί παρατέθηκαν στην αρθρογραφία. Επιπροσθέτως, αξιοποιούμε εργαλεία από το ευρύτερο πεδίο της ανάλυσης λόγου, χρησιμοποιώντας στοιχεία τόσο από την κλασική ανάλυση λόγου όσο και την ΚΑΛ, μεθοδολογία που επιτρέπει τη χρήση εργαλείων αναλόγως του σκοπού της έρευνας χωρίς να ακολουθεί ένα «κανονικοποιημένο μοτίβο» κατά τη διαδικασία ανάλυσης του υλικού (Phillips & Jorgensen, 2009, σ. 143· Στάμου, 2014, σ. 171) και η οποία συμφωνεί με τη θέση που υποστηρίζει πως στη διαδικασία της έρευνας, η μεθοδολογία «ξαναεφευρίσκεται» ώστε να ανταποκρίνεται με τον καλύτερο δυνατό τρόπο στο σκοπό και το αντικείμενο της έρευνας (Bardin, 1977, p. 34).

Εστιάζοντας στην ανάλυση και μελέτη κειμένων και τάξεων Λόγου (Fairclough, 1995a) που παράγονται από τους κυρίαρχους θεσμούς μιας κοινωνίας και στους τρόπους με τους οποίους αναπαράγονται οι κοινωνικές ανισότητες και συγκροτούνται συγκεκριμένες ταυτότητες, η ΚΑΛ θεωρείται κατάλληλη μεθοδολογία στην ανάλυση λόγων που προέρχονται από τον μιντιακό χώρο (Ασημακόπουλος & Σεραφής, 2020, σ. 593). Όπως τονίζει η σχετική βιβλιογραφία, τα μέσα δεν μεταδίδουν αλλά «δημιουργούν» γεγονότα ως συμβολικές αναπαραστάσεις της κοινωνικής πραγματικότητας και συμβάλλουν καθοριστικά στη διαμόρφωση του πλαισίου εντός του οποίου κατασκευάζονται οι όψεις της σύνθετης κοινωνικής πραγματικότητας (Hall, 2017·1982, pp. 65-66· Ψύλλα, 2010, σ. 15· 2009, σ. 20). Με δεδομένο ότι οι μιντιακοί λόγοι παράγουν και αναπαράγουν

εξουσιαστικούς λόγους που δομούν τα σύγχρονα «καθεστώτα αλήθειας», αποτελούν καθοριστική «μηχανή αναπαράστασης» και έτσι είναι εξαιρετικής σημασίας ποιος εκπροσωπείται και τι μένει «εκτός» (Hall, Critcher, Jefferson, Clarke & Roberts, 1978, p. 95). Ακολουθώντας αυτή τη συλλογιστική ο Miller υπογραμμίζει πως:

Αυτό το οποίο ασκούν τα μέσα (σ.σ. τα ΜΜΕ) είναι η εξουσία να εκπροσωπούν τον κόσμο με δεδομένους τρόπους. Και επειδή υπάρχουν πολλοί και διαφορετικοί τρόποι που μπορεί να κατασκευαστεί το νόημα για τον κόσμο, έχει βαθιά σημασία (...) ποιος και τι μένει στρατηγικά «εκτός». Αυτό που είναι γνωστό σε μας είναι ότι η γνώση για την κοινωνία εξαρτάται από το πώς αντιπροσωπεύονται τα πράγματα σε εμάς και αυτή η γνώση με τη σειρά της μας πληροφορεί τι κάνουμε και ποιες πολιτικές είμαστε προετοιμασμένοι και έτοιμοι να αποδεχθούμε (Miller, 2002, p. 246).

Με βάση τα ανωτέρω, η χρήση της ΚΑΛ δύναται να αναδείξει τη δύναμη του λόγου στη διατήρηση ή το μετασχηματισμό των «κοινωνικά προσδιορισμένων νοημάτων» (Στάμου, 2014, σ. 150) αλλά και να υποστηρίξει στη διερεύνηση συγκεκριμένων «μοτίβων λόγου» που διατυπώνονται με ρητό ή άρρητο τρόπο σε κείμενα, τα οποία προσλαμβάνονται με την πάροδο του χρόνου ως «αδιαμφισβήτητες αλήθειες». Η στόχευση της εργασίας είναι να πραγματοποιηθεί ΚΑΛ, το παρόν εγχείρημα όμως συνιστά απλά μια πρώτη δοκιμή της συγκεκριμένης μεθόδου, καθώς ο χρόνος κατέστησε αδύνατη την πλήρη εφαρμογή της κι έτσι την εφαρμόσαμε σε μεμονωμένες περιπτώσεις. Υπάρχει βέβαια η πρόθεση να εφαρμοστεί πλήρως σε μελλοντικές έρευνες, γιατί η «κριτική ματιά» στους λόγους των μέσων ενημέρωσης μπορεί να διευρύνει την κοινωνικοπολιτική αντίληψη και σκέψη αναφορικά με το τι λέγεται και τι αποσιωπάται, εξετάζοντας τον τρόπο με οποίο οι πρώτοι συντηρούν (ή αποδιαρθρώνουν) τις «φυσικοποιημένες» αντιλήψεις. Ακόμη η κριτική προσέγγιση ενδεχομένως να βοηθήσει στην ανατροπή και υπονόμηση των λόγων που εκφράζονται μέσα από το μιντιακό πλαίσιο, οι οποίοι συγκροτούν α-ιστορικές θέσεις και απόψεις· αποσκοπεί δε στην ανάγνωση των γεγονότων μέσω μιας πιο διευρυμένης πολιτικής «ματιάς».

Εφόσον η μελέτη μας εστιάζει σε «διαμεσολαβημένους λόγους», δηλαδή νοηματοδότησης ενός γεγονότος μέσω της μιντιακής αφήγησής του (Ψύλλα, 2010, σ. 15), παρακάτω συζητάμε συνοπτικά τον τρόπο με τον οποίο ο «λόγος» γίνεται αντιληπτός στο πεδίο ανάλυσης.

Ο «λόγος», με την έννοια του discourse, χρησιμοποιείται ευρέως από διάφορα επιστημονικά πεδία, πέραν της γλωσσολογίας, π.χ. στην ανθρωπολογία, στην κοινωνιολογία, στις πολιτικές επιστήμες κλπ. Όπως υπογραμμίζουν οι Phillips & Jorgensen (2009) ο λόγος αποτελεί μορφή δράσης την οποία μπορούν να χρησιμοποιήσουν τα υποκείμενα προκειμένου να μεταβάλλουν το κοινωνικό πεδίο αλλά παράλληλα μορφή δράσης ιστορικά και πολιτισμικά προκαθορισμένη, η οποία βρίσκεται σε διαλεκτική σχέση με άλλες διαστάσεις της κοινωνικής πρακτικής (σσ. 25-26). Κοινό σημείο όλων των σχολών ανάλυσης λόγου είναι η θέση πως ο τρόπος που μιλάμε δεν είναι ουδέτερος αλλά διαμορφώνει (και διαμορφώνεται από) το σύνολο του κοινωνικού πλαισίου. Ο ρόλος της γλώσσας είναι κεντρικός και η τελευταία δεν αντανakλά ουδέτερα μια δεδομένη πραγματικότητα αλλά η ίδια συνδιαμορφώνει την πραγματικότητα του σύνθετου κοινωνικού πεδίου που τελικά αντανakλά (ο.π., σσ. 31-32). Έτσι οι λογο-αναλυτικές σχολές συμφωνούν ότι ο λόγος «αποτελεί μια κοινωνική πρακτική που διαμορφώνει τον κοινωνικό κόσμο» (ο.π., σ. 48). Υπό το πρίσμα αυτό είναι εξαιρετικής σημασίας για τον/την αναλυτή/ρια

να διερευνήσει τι παράγει νόημα, τι λέγεται και τι αποσιωπάται, και πως τα παραπάνω μεταφράζονται στο ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο, «φυσικοποιώντας» συγκεκριμένα νοήματα (ο.π., σ. 52).

Οι λογο-αναλυτικές προσεγγίσεις που υπάγονται στην σχολή της ΚΑΛ έχουν ορισμένους βασικούς άξονες, κατά τους Fairclough και Wodak (1997, p. 271). Αρχικά, το σύνολο των προσεγγίσεων εστιάζει στον τρόπο με τον οποίο ο λόγος, ως κοινωνική πρακτική συνδιαμορφώνει (μαζί με άλλες διαστάσεις της κοινωνικής πρακτικής) το κοινωνικο-πολιτισμικό πλαίσιο, αναπτύσσοντας μια διαλεκτική σχέση με τις υπόλοιπες διαστάσεις του κοινωνικού πεδίου. Πρόκειται για μια κριτική προσέγγιση, η οποία δεν ενδιαφέρεται για τη γλώσσα αυτή καθ' αυτή αλλά για το πως αυτή (συν)διαμορφώνει τις κοινωνικές δομές και πλαισιώνει τα διάφορα κοινωνικά ζητήματα (Στάμου, 2014, σ. 160). Σύμφωνα με τον Fairclough, ο λόγος συνιστά μία έκφραση κοινωνικής πρακτικής που συνδέεται διαλεκτικά με άλλες κοινωνικές δομές και η γλώσσα γίνεται αντιληπτή ως κοινωνική διαδικασία ενώ το κοινωνικό πεδίο συνδιαμορφώνεται από τα γλωσσικά φαινόμενα (Fairclough, 1989).

Μια άλλη βασική αρχή που διέπει τις προσεγγίσεις που αφορούνται από την ΚΑΛ είναι ότι από την στιγμή που η γλώσσα ακολουθεί μια διαλεκτική σχέση με την κοινωνία, πρέπει να εξετάζεται εντός του κοινωνικού πεδίου στην οποία και «διαπλάθεται» (Fairclough, 1989, pp. 20-25). Επιπροσθέτως, η ΚΑΛ υποστηρίζει ότι η ρηματική πρακτική, δηλαδή αυτό που καλείται τρόπος λειτουργίας του λόγου σε λογο-αναλυτικό πλαίσιο, συμβάλλει στη αναπαραγωγή σχέσεων εξουσίας μεταξύ των κοινωνικών ομάδων. Επομένως, δεν παράγεται ουδέτερο νόημα μέσω του λόγου αλλά αντιθέτως κατασκευάζονται συγκεκριμένοι σχηματισμοί που ενισχύουν ή αναταράσσουν τις υπάρχουσες παραστάσεις του κόσμου. Τέλος, εστιάζει στην ανάδειξη του τρόπου με τον οποίο ο «λόγος» αναπαράγει τις σχέσεις εξουσίας στο κοινωνικό πλαίσιο, γι' αυτό και χαρακτηρίζεται «κριτική» προσέγγιση (Philips & Jorgensen 2009, σσ. 121-122).

Στην έρευνά μας θα χρησιμοποιήσουμε την προσέγγιση του Norman Fairclough, ο οποίος θεωρείται ως ένας βασικός θεμελιωτής της σχολής της ΚΑΛ. Ο Fairclough αντιμετωπίζει τον λόγο ως «δημιούργημα και δημιουργό» του κοινωνικού γίνεσθαι, υπογραμμίζοντας την διαλεκτική σχέση μεταξύ λόγου και κοινωνίας, ενώ προσεγγίζει το κοινωνικό πεδίο ως σύνολο θεσμών και σχέσεων το οποίο διέπεται από ρηματικές και μη ρηματικές πρακτικές (Chouliaraki & Fairclough, 1999· Fairclough, 1992, p. 64). Στην προσέγγιση αυτή η κειμενική ανάλυση οφείλει να συνοδεύει και να συνοδεύεται από την κοινωνική ανάλυση, καθιστώντας έτσι απαραίτητη την «επιστράτευση» του επιστημονικού πεδίου της κοινωνικής θεωρίας, αποδίδοντας στην ΚΑΛ το χαρακτήρα της διεπιστημονικής μεθόδου. Η προσέγγιση του Fairclough μελετά τη γλώσσα ως επικοινωνιακό συμβάν το οποίο αναλύεται σε τρεις διαστάσεις (Fairclough, 1992, p. 73). Η Στάμου (2014) περιγράφοντας την κοινωνιοπολιτισμική προσέγγιση του Fairclough σημειώνει πως η τρισδιάστατη ανάλυση του τελευταίου μελετά τον λόγο ως κείμενο (π.χ. λεξιλόγιο, γραμματική), ως ρηματική πρακτική (τρόπος που δημιουργείται, προσλαμβάνεται και ερμηνεύεται το κείμενο) και ως κοινωνική πρακτική (σ. 164). Συνεπώς η έμφαση δίδεται στα γλωσσικά στοιχεία του κειμένου (Halliday, 1994), στη σύνδεση του κειμένου με το περιεχόμενο (context), δηλαδή τη διαδικασία «παραγωγής και κατανάλωσής του», καθώς και στο κοινωνικοπολιτικό συγκείμενο εντός του οποίου αυτό αναπτύσσεται, δηλαδή στη σχέση που αναπτύσσει το κείμενο με την κοινωνία και τις παραστάσεις που αυτό οικοδομεί (ή «ανοικοδομεί»). Δηλαδή, στον τρόπο που επιδρά ιδεολογικά στις κοινωνικές παραστάσεις το κείμενο. Συγκεκριμένα, στην παρούσα εργασία, γίνεται χρήση μιας πολυτροπικής μεθοδολογικής προσέγγισης, χωρίς να ακολουθείται μια αυστηρή γλωσσολογική ανάλυση. Στο εμπειρικό σκέλος της έρευνας, η θεματική ανάλυση συμπληρώνεται από λογο-αναλυτικές μεθόδους.

Αρχικά, το σύνολο των λόγων της αρθρογραφίας ανέδειξε συγκεκριμένες θεματικές ενότητες εντός των οποίων κινηθήκαμε. Σε ένα δεύτερο επίπεδο, αναλύσαμε τους κειμενικούς λόγους με την αξιοποίηση πολλαπλών μεθόδων που ανήκουν στο ευρύτερο πεδίο της ανάλυσης λόγου. Στην παρούσα μελέτη υποστηρίζεται η θέση πως η «κριτική στάση» δεν μπορεί να συνάδει με τη χρήση μιας «έτοιμης μεθόδου» (van Dijk, 2001, p. 95)· οποιοδήποτε γλωσσικό στοιχείο του κειμένου δύναται να αποτελέσει αντικείμενο ανάλυσης, εφόσον αυτό αντιμετωπίζεται μέσα από μια «κριτική σκοπιά» (Στάμου, 2014, σ. 171).

Κατά το στάδιο της ανάλυσης των λόγων των κειμένων και έχοντας ως στόχο να αποδομήσουμε το νόημα και τη σημασία που παράγεται από αυτούς τους λόγους, χρησιμοποιούμε εργαλεία της λεξικολογικής ανάλυσης, δίνοντας έμφαση σε «λέξεις – κλειδιά» είτε σε λέξεις τις οποίες προσεγγίζουμε ως «γλωσσικές ενότητες», δηλαδή λέξεις που αποδίδουν νόημα και συγκεκριμένες σημασίες στο κείμενο. Μέσω της δομικής λεξικολογικής ανάλυσης, μεθόδου που προηγήθηκε της ανάλυσης λόγου, εμβαθύνουμε σε περιπτώσεις όπου οι λέξεις παράγουν πολλαπλές σημασίες, εκφεύγοντας από το καταφανές περιεχόμενο (Ψύλλα, 1998, σσ. 90-91).

Επιπλέον, αξιοποιώντας τις παραπάνω θέσεις και αντλώντας και από την προσέγγιση του Halliday και τη Συστημική Λειτουργική Γραμματική (εφεξής ΣΛΓ), στο εμπειρικό μέρος εστιάζουμε στη γραμματική εκφορά της γλώσσας. Η ΣΛΓ αποτελεί μέθοδο που επικεντρώνεται στο σημασιολογικό κομμάτι των γλωσσικών επιλογών και στην παραγωγή νοημάτων, μέσω της λεξικογραμματικής επιλογής. Ειδικότερα, σύμφωνα με τον Halliday, κατασκευάζονται νοήματα μέσω των γλωσσικών, ακόμα και ασυνείδητων, επιλογών. Διαφορετικές επιλογές σε λέξεις ή στη γραμματική παράγουν διαφορετικά νοήματα άρα διαπλάθουν με άλλο τρόπο την κοινωνική πραγματικότητα. Κατά το στάδιο της ανάλυσης και ερμηνείας των λόγων της αρθρογραφίας, το ενδιαφέρον μας συγκεντρώνεται ως επί το πλείστον σε ρηματικούς, επιθετικούς και χρονικούς προσδιορισμούς και επιρρήματα και τον τρόπο που αυτές οι επιλογές συνδυάζονται με τις εννοιολογήσεις που προκύπτουν μέσα από το κείμενο.

Η εργασία εστιάζει στο διαδικτυακό χώρο λόγω του σύγχρονου ρόλου του διαδικτύου και της ανοδικής πορείας που έχει ήδη παρουσιάσει στην πληροφόρηση και ενημέρωση του κοινού, κατακτώντας την κορυφή των πηγών ενημέρωσης για θέματα επικαιρότητας. Είναι ευρέως γνωστό ότι ο αντίκτυπος του ηλεκτρονικού τύπου στη διαμόρφωση εικόνων της κοινωνικής πραγματικότητας είναι καθοριστικός, καθώς προσφέρει άμεση ενημέρωση, ως εναλλακτική πηγή πληροφοριών και γνώσης και συνιστά έναν τρόπο πληροφόρησης εύκολα προσβάσιμο και πιο οικονομικό.

Η περίπτωση της Propaganda επελέγη ως μελέτη περίπτωσης, διότι αποτελεί ένα προοδευτικό ηλεκτρονικό μέσο με μεγάλο νεανικό αναγνωστικό κοινό και μας ενδιαφέρει να τη μελετήσουμε, καθώς θέλουμε να δούμε πως μέσα σε ένα πολυσχιδές μιντιακό οικοσύστημα, ένα μικρό ανεξάρτητο μέσο που πρεσβεύει αξίες και αρχές που συμβαδίζουν με τα ανθρώπινα δικαιώματα, «επιβιώνει» σε ένα σύστημα που κυριαρχούν τα μέσα με πιο mainstream και εύκολα αποδεκτές αφηγήσεις, δηλαδή πιο συντηρητικές, πιο σεξιστικές, πιο ρατσιστικές, πιο φασίζουσες και πιο στερεοτυπικές γενικότερα ιδέες. Μπορεί να υπάρχει ένα τέτοιο προοδευτικό μέσο εντός αυτού του μιντιακού τοπίου, χωρίς να υιοθετήσει έστω εν μέρει ίδια ή παρόμοια αφηγήματα; Μια υπόθεση που γίνεται σε αυτό το σημείο είναι ότι αν η Propaganda, μέρος ενός ευρύτερου κοινωνικοπολιτικού και μιντιακού σχήματος, δεν αντιστέκεται στα πατριαρχικά ιδεολογήματα, ως ένα αριστερό και φεμινιστικό μέσο, τότε ο δρόμος προς την διατάραξη της υπάρχουσας

ετεροκανονικής και εθνοπατριαρχικής κοινωνίας και δημόσιας σφαίρας είναι γεμάτος περισσότερα εμπόδια και δεν διανοίγεται εύκολα.

Λαμβάνοντας υπόψη την έκταση και τον χρόνο γραφής μιας διπλωματικής εργασίας, θεωρείται αδύνατη η επεξεργασία λόγων από το σύνολο των ελληνικών ειδησεογραφικών μέσων, όπως επίσης και από το σύνολο των δημοσιευμένων κειμένων σε ένα ηλεκτρονικό ειδησεογραφικό μέσο. Επομένως, η επιλογή συγκεκριμένων άρθρων του ιστότοπου Popaganda -όπου και εργαζόμαι- αποτελεί μια εσκεμμένη απόφαση, καθώς η συγκρότηση του corpus θα προερχόταν από τον εύκολα προσβάσιμο για την ερευνήτρια χώρο εργασίας της.

Ειδικότερα, τα επιλεγθέντα άρθρα καλύπτουν ένα ευρύ χρονικό διάστημα και οι συγγραφείς τους προέρχονται από διαφορετικά υπόβαθρα κάθε φορά. Κρίνεται συνεπώς αρκετό αυτό το υλικό για να διεξαχθούν τα απαραίτητα συμπεράσματα για τους σκοπούς της παρούσας εργασίας. Ως δηλωτικό χρονικό σημείο προκειμένου να συλλέξουμε το σώμα εργασίας ήταν η 15 Οκτωβρίου του έτους 2017, όταν η ηθοποιός Alyssa Milano δημοσίευσε στον λογαριασμό της στο Twitter το εξής: «Εάν έχεις παρενοχληθεί ή κακοποιηθεί σεξουαλικά, γράψε “MeToo” ως απάντηση σε αυτό το tweet», αναφέροντας πως με αυτόν τον τρόπο θα συνειδητοποιήσει κανείς το μέγεθος και τη σοβαρότητα του προβλήματος. Ο λόγος αυτής της επιλογής είναι διότι το κίνημα του #MeToo, όπως έχει αναφερθεί και προηγουμένως στη μελέτη, ξεσήκωσε το φεμινιστικό κίνημα, έδωσε νέα πνοή στις φεμινίστριες και τους φεμινιστές και άνοιξε εκ νέου τη δημόσια και μιντιακή συζήτηση για ζητήματα καθημερινής φύσεως μέχρι πιο σοβαρά, ποινικά έμφυλα προβλήματα, εμπλέκοντας νέα άτομα που δεν ήταν ενεργά στο φεμινιστικό κίνημα. Η αρθρογραφία και ειδησεογραφία που αφορούσε στο υπό διερεύνηση χρονικό διάστημα προβλεπόταν πλουσιότερη και αναλυτικότερη λόγω της επικαιρότητας και της μιντιακής προβολής της φεμινιστικής ατζέντας, εκκινώντας από τις ΗΠΑ και διεθνώς.

Έχοντας ως στόχο να «εντοπίσουμε» το σώμα εργασίας ακολουθήσαμε, για πρακτικούς – τεχνικούς λόγους, την αναζήτηση υλικού μέσω μιας εμπειρικής μεθόδου. Συγκεκριμένα κάναμε χρήση της μηχανής αναζήτησης που είναι προσβάσιμη σε όλο το αναγνωστικό κοινό κατά τις αναφερόμενες ημερομηνίες στους επιλεγμένους ιστότοπους, χρησιμοποιώντας «λέξεις-κλειδιά». Επιπροσθέτως, έχοντας πρόσβαση και στο «εσωτερικό» περιεχόμενο του ιστότοπου και ειδικότερα, χρησιμοποιήσαμε για τους σκοπούς της έρευνας και πιο εξειδικευμένα εργαλεία της πλατφόρμας του Wordpress πάνω στην οποία έχει «στηθεί» το www.popaganda.gr, όπως η αναζήτηση με «φίλτρα» τις ημερομηνίες, τους συντάκτες και τις συντάκτριες, τα tags που έχει το κάθε άρθρο και τις λέξεις στον τίτλο.

Αναλυτικότερα, τα λήμματα που χρησιμοποιήθηκαν στη σύνθετη αναζήτηση ήταν το «φεμινιστικό κίνημα» και «φεμινίστριες». Έπειτα, ακολούθησε η ανάγνωση των λόγων που προέκυψαν από την αναζήτηση, μέθοδος που μας βοήθησε να αποκλείσουμε άρθρα που εάν και ανέφεραν τη λέξη «φεμινισμός» ή κάποιο παράγωγό της, δεν έκαναν κάποια περαιτέρω νύξη σε αυτό. Έτσι, τα άρθρα τα οποία αναφέρονταν μόνο επιγραμματικά σε αυτό και δεν συνέβαλαν ουσιωδώς στους σκοπούς της έρευνας. Δομικό βήμα για τη συγκρότηση του σώματος εργασίας αποτέλεσε η εφαρμογή ποιοτικών κριτηρίων επιλογής σε έναν αρκετά εκτενή «όγκο δεδομένων», τα οποία σχετίζονταν με το υπό ανάλυση αντικείμενο και τα οποία, κατ' επέκταση, συνδυάζονταν με τα αιτήματα της κεντρικής υπόθεσης εργασίας.

Εφόσον μας ενδιαφέρει να κατανοήσουμε τους τρόπους με τους οποίους προσλαμβάνεται ή/και αναπαρίσταται η κοινωνική κατηγορία των «φεμινιστριών», μέσα από τους λόγους της σύγχρονης αρθρογραφίας στην Propaganda, κριτήριο επιλογής αποτέλεσαν λόγοι οι οποίοι εκκινώντας από την έξαρση του #MeToo, ασχολούνταν με τους δικαιωματικούς περιορισμούς που συναντά η έμφυλη κοινωνική κατηγορία. Ένα επιπλέον κριτήριο αποτέλεσε ο τρόπος με τον οποίο οι λόγοι της αρθρογραφίας, όπως αυτοί παρατίθενται στον σχετικό ιστότοπο, διαχειρίζονταν την κοινωνική και πολιτική δράση των φεμινιστριών. Συμπληρωματικά στα παραπάνω, μας ενδιέφερε να εντοπίσουμε/κατανοήσουμε το σχήμα μέσα από το οποίο οι λόγοι της ειδησεογραφίας προσέγγιζαν είτε την φεμινιστική δράση είτε τις αντιδράσεις που συσχετιζόνταν με την πρόοδο των έμφυλων δικαιωμάτων και κατακτήσεων στην Ελλάδα και διεθνώς. Σημαντικό κριτήριο σε αυτήν την διαδικασία ήταν και ο μορφολογικός τύπος του εκάστοτε κειμένου. Ειδικότερα, το φορμάτ των καθαρά ειδησεογραφικών άρθρων που προέρχονταν από πρακτορεία ειδήσεων (η λεγόμενη ροή ειδήσεων) δεν λήφθηκαν υπόψη, καθώς δεν θεωρείται αυθεντικός λόγος των συντακτών ενός μέσου.

Επιπλέον, από τα άρθρα που γράφονταν για την Propaganda αφαιρέθηκαν από το corpus εκείνα τα οποία αναφέρονταν απλά επιγραμματικά στον φεμινισμό ή/και τις φεμινίστριες και δεν συνεισέφεραν κάτι επιπλέον στα ερευνητικά ερωτήματα του παρόντος εγχειρήματος. Σημειώνουμε πως τα μορφολογικά χαρακτηριστικά των αναλυόμενων λόγων ποικίλουν. Εάν και η συντριπτική πλειοψηφία των υπό εξέταση λόγων προέρχεται από τη συνήθη αρθρογραφία, η τυπολογία διαφοροποιείται σε λόγους που προέρχονται από συνεντεύξεις και άρθρα γνώμης μέχρι λόγους που εκφράζουν πολιτικές απόψεις και θέσεις φορέων, όπως αυτοί παρατέθηκαν από τους/τις αρθρογράφους των ιστότοπων.

Συγκεντρώθηκε το corpus και μελετήθηκε διεξοδικά και εις βάθος χωρίς να εξαιρεθούν άρθρα προκειμένου να είναι πιο σφαιρική η καταγραφή των στοιχείων και να καλύπτονται – με όσο το δυνατόν πληρέστερο τρόπο – οι σκοποί της έρευνας, αλλά και να διατηρείται η αριότητα του corpus σε νοηματοδοτικό επίπεδο. Εδώ πρέπει να σημειωθεί ότι η πλειοψηφία των κειμένων φάνηκε ότι έχει ως χρονιά δημοσίευσης το 2021, γεγονός που εξηγείται μέσα από τις παρακάτω ενότητες περί αύξησης της ορατότητας των φεμινιστικών λόγων και διεκδικήσεων. Αξίζει να σημειωθεί σε αυτό το σημείο ότι ως εργαζόμενη στην Propaganda από το 2016 είναι εύλογο πολλά από τα αναλυόμενα κείμενα να φέρουν την δική μου υπογραφή, λόγω θέσης, καθώς είχα αναλάβει να γράφω για τα έμφυλα ζητήματα, εξαιτίας προσωπικού ενδιαφέροντος. Με σκοπό την διευκόλυνση της αναγνώστριας/του αναγνώστη, δίπλα από κάθε παρατεθειμένο κείμενο που έχει γραφτεί εύλογα από εμένα την ίδια, θα έχει σε παρένθεση τα αρχικά μου ΑΒ. Ύστερα από την παραπάνω αναγκαία οριοθέτηση, το σώμα εργασίας περιορίστηκε σε 28 άρθρα.

Μέρος Πρώτο: Οι έμφυλες ανισότητες στα ΜΜΕ

Το φύλο αποτελεί σύστημα εξουσιαστικών σχέσεων που καθορίζει την άνιση πρόσβαση στις δομές λήψης αποφάσεων και ως τέτοιο πρέπει να αντιμετωπίζεται (Παντελίδου- Μαλούτα, 2002:29). Η ανάγκη να μελετηθούν ζητήματα φύλου και ακριβέστερα έμφυλες ανισότητες κρίνεται επιτακτική ακόμα και σήμερα. Ειδικά στο μεσοαστικό ευρωπαϊκό πλαίσιο, όπου οι στερεοτυπικές απεικονίσεις της θηλυκότητας έχουν επηρεαστεί από τους ρόλους των γυναικών στην οικογένεια, που διαχρονικά θεωρούνται κυρίως τροφοί και φροντιστές, βλέπουμε τις γυναίκες να καταπιάνονται με θέματα παραπλήσια της φροντίδας και του οίκου (Laurie et al, 1999: 3). Γενικότερα, η μητρότητα, η έκφραση των συναισθημάτων, η εμπάθεια, η επιθυμία για ωραία ρούχα θεωρούνται στερεότυπα που έχουν πλαισιώσει τη θηλυκότητα (Spence, Buckner, 1995). Ένα ερώτημα που θέτει η Butler στο τραπέζι είναι αν η φεμινιστική πολιτική δύναται να υπάρξει και να αντέξει χωρίς «υποκείμενο» στην κατηγορία των γυναικών, δηλώνοντας πως το φεμινιστικό «εμείς» συνιστά φαντασματική κατασκευή. Μιλώντας για μια αποφυσικοποίηση του φύλου και στοχεύοντας στην αναζωογόνηση των φεμινισμών προς νέες κατευθύνσεις, η μεταδομίστρια θεωρητικός του φύλου στοχεύει στην ανατροπή της έμφυλης ταυτότητας (Butler, 1990).

Σε παγκόσμιο επίπεδο, ένα φαινόμενο που αντιμετωπίζουν οι γυναίκες είναι η γυάλινη οροφή. Ειδικότερα, στην πλειοψηφία των επαγγελματιών, οι γυναίκες αποτρέπονται από το να αναρριχηθούν ψηλά στην ιεραρχία του εκάστοτε επαγγελματικού τομέα και να καταλάβουν καίριες θέσεις λήψης αποφάσεων. Το πεδίο των μέσων μαζικής ενημέρωσης δεν θα μπορούσε να αποτελεί εξαίρεση. Δύσκολα και σπάνια θα δούμε γυναίκα αρχισυντάκτρια, πέρα από τα γυναικεία περιοδικά που όπως προείπαμε καταπιάνονται περισσότερο με «γυναικεία» ζητήματα, όπως η φροντίδα και το lifestyle και δεν συνηθίζεται να έχουν πολιτικό ή άλλο περιεχόμενο. Πέρα από το φαινόμενο του glass ceiling όμως, υπάρχει και ένα άλλο ζήτημα όπου εντοπίζεται η έμφυλη διαφορά. Τι ιστορίες γράφουν οι γυναίκες, για τι είδους ζητήματα κάνουν ρεπορτάζ;

Οι ειδήσεις χωρίζονται σε κατηγορίες. Η Louise North -λαμβάνοντας υπόψη το μιντιακό σκηνικό της Αυστραλίας- καταγράφει μια διάκριση μεταξύ «soft news» και «hard news», περιγράφοντας ένα δίπολο που βασίζεται στην έμφυλη διαφορά, το οποίο επηρεάζει όχι μόνο τις γυναίκες που εργάζονται στα ΜΜΕ, αλλά και την ίδια την ποιότητα της δημοκρατίας μας (North, 2016). Συγκεκριμένα, ως hard news θεωρούνται οι καταγραφές γεγονότων που έχουν έντονο δημοσιογραφικό ενδιαφέρον για «σοβαρά» ζητήματα, όπως είναι η πολιτική, η οικονομία, τα σκάνδαλα, τα μεγάλα εγκλήματα και ζητήματα δημοσίου συμφέροντος, θέματα που απαιτούν άμεση δημοσίευση (North, 2016). Είναι το είδος δημοσιογραφίας με το μεγαλύτερο κύρος και κυρίως το ασκούν άνδρες ρεπόρτερ.

Τα soft news, από την άλλη, θεωρούνται λιγότερο σημαντικά σε σχέση με hard news και καταπιάνονται με θέματα που αφορούν τις τέχνες, την εκπαίδευση, το lifestyle, την υγεία και την επιστήμη ή αφηγούνται ανθρώπινες ιστορίες (North, 2016). Θεωρείται ότι δεν έχουν ενημερωτική αξία, οπότε δεν απαιτούν άμεση δημοσίευση. Τα soft news διασκεδάζουν και μπορεί να προκαλέσουν συναισθήματα στο αναγνωστικό κοινό (North, 2016). Ίσως αυτή η σύνδεση με τα συναισθήματα που τυπικά θεωρούνται θηλυκό χαρακτηριστικό, καθιστά αυτές τις ιστορίες χαμηλότερου κύρους στην δημοσιογραφική ιεραρχία και γι' αυτό περισσότερες γυναίκες αναλαμβάνουν να γράψουν για αυτά (North, 2016). Τα hard news επομένως έχουν συνδεθεί με αρρενωπά χαρακτηριστικά, ενώ τα soft news με

θηλυκά. Ιστορικά, οι γυναίκες δημοσιογράφοι έχουν περιοριστεί στα “pink ghettos”, να γράφουν για θέματα που στερεοτυπικά αφορούν τις γυναίκες, όπως η υγεία, η ομορφιά, η εκπαίδευση, η μόδα (North, 2016). Στην κυριαρχούμενη από άντρες βιομηχανία των media, σπάνια επιτρέπεται σε γυναίκες δημοσιογράφους να καλύψουν hard news, δηλ. θέματα πολιτικής, επιχειρηματικότητας, οικονομίας (North, 2009).

Ο παραπάνω έμφυλος διαχωρισμός συνιστά οριζόντιο διαχωρισμό, ο οποίος αφορά στον τρόπο με τον οποίο γίνονται οι αναθέσεις δημοσιογραφικών θεμάτων στους ρεπόρτερ. Το 2010 πραγματοποιήθηκε μια έρευνα που κατέγραψε την εκπροσώπηση ανδρών και γυναικών στις ειδήσεις, σε πάνω από 100 χώρες και υπογραμμίζει το γεγονός ότι οι άντρες σαρωτικά/συντριπτικά αναλαμβάνουν να καλύψουν hard news (North, 2016). Συγκεκριμένα, το 67% των αντρών γράφει για πολιτική και οικονομικά, το 65% για έγκλημα και βία και το 60% για την οικονομία. Αντίθετα, οι γυναίκες γράφουν κατά 44% για επιστήμη και υγεία και κατά 43% για κοινωνικά και νομικά θέματα (North, 2016).

Στην έμφυλη κουλτούρα της αίθουσας σύνταξης, διακρίνονται δύο είδη διαχωρισμών. Ο δεύτερος είναι ο κάθετος διαχωρισμός, ο οποίος δείχνει ότι παγκοσμίως, οι γυναίκες δημοσιογράφοι καταλαμβάνουν ελάχιστες θέσεις-κλειδιά, όπου λαμβάνονται οι αποφάσεις στις αίθουσες σύνταξης (North, 2016). Η πρώτη παγκόσμια έρευνα που πραγματοποιήθηκε το 1995 βρήκε ότι μόλις 3% των δημοσιογραφικών οργανισμών διεθνώς έχει επικεφαλής γυναίκα, ενώ το 2011, άλλη έρευνα έδειξε αύξηση της ύπαρξης γυναικών σε σημαντικούς ρόλους, όπως αυτή της αρχισυντάκτριας, σε ποσοστό που φτάνει το 27% (North, 2016). Στην Αυστραλία, όπως και σε άλλες χώρες, οι γυναίκες έχουν αυξηθεί σε θέσεις χαμηλά ή στη μέση της ιεραρχίας της σύνταξης ειδήσεων, ωστόσο δεν έχουν ακόμη καταφέρει να φτάσουν τα ίδια ποσοστά με τους άντρες (North, 2016).

Ωστόσο, με την ολοένα αυξανόμενη επιρροή των φεμινιστριών του δεύτερου κύματος και έπειτα, με την καθιέρωση πολιτικών ισότητας, οι γυναίκες άρχισαν να εισέρχονται στο εργατικό δυναμικό όλο και περισσότερο και συνακόλουθα, στα μίντια. Φεμινίστριες θεωρητικοί είχαν προτείνει ότι αυτή η αύξηση του αριθμού των γυναικών θα επέφερε ισότητα, κάτι που προφανώς δεν έγινε. Ίσως η μόνη αλλαγή που επήλθε είναι να βλέπουμε και να διαβάζουμε περισσότερα θέματα που κατατάσσονται στα soft stories (North, 2016).

Η καμπάνια που είχε κάνει το Διεθνές Ίδρυμα Γυναικών στα MME (International Women’s Media Foundation), “Check your bylines”, είχε καυτηριάσει την εκκωφαντική απουσία των γυναικών στην κάλυψη των ειδήσεων, γεγονός που έχει επίπτωση στην ποιότητα της δημοκρατίας μας και καθιστά σαφές το πόσο κρίσιμο είναι να γίνουν δημόσιες πολιτικές και για αυτό το ζήτημα. Όπως υπογραμμίζει στο βιβλίο της και η Margaret Gallagher (2000), φεμινίστρια ερευνήτρια των MME, η οποία μελετά τον σύγχρονο ακτιβισμό των γυναικών στα media, ο σκοπός του γυναικείου ακτιβισμού στα MME δεν πρέπει να είναι απλά η αύξηση του αριθμού των γυναικών στον χώρο των μέσων ενημέρωσης, αλλά περισσότερο πρέπει να δοθεί σημασία στον τρόπο που συμμετέχουν εκείνες.

1.1 Ο φεμινισμός

Η Σιμόν ντε Μπωβουάρ στην εισαγωγή στο Δεύτερο φύλο αναλογίζεται «Τι σημαίνει γυναίκα;», καθώς η Butler επιχειρεί να δει αν «οι γυναίκες» βιώνουμε κίνδυνο και για αυτόν τον λόγο πρέπει να «παραμείνουμε γυναίκες» (De Beauvoir, 1973, Butler, 1990). Στα τέλη της δεκαετίας του 1960, εμφανίστηκε ο ριζοσπαστικός φεμινισμός στις ΗΠΑ, στοχεύοντας σε μια απελευθέρωση των γυναικών, η οποία θα συνοδευόταν με αλλαγή στα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους στο κομμάτι της παραγωγής. Ο όρος φεμινισμός ξεκίνησε να χρησιμοποιείται ευρέως στο πλαίσιο του λεγόμενου δεύτερου κύματος του γυναικείου κινήματος στις ΗΠΑ τη δεκαετία του 1970, λειτουργώντας ως ένα χειραφετητικό, μεταμορφωτικό και θεραπευτικό πολιτικό κίνημα. Οι ριζοσπαστικές φεμινίστριες αγωνίζονται όχι απλά για το τέλος του καπιταλισμού και των έμφυλων ανισοτήτων, αλλά και για την διατάραξη του σχήματος της βιολογικής οικογένειας ως οικονομικού θεσμού (Butler, 1990). Ο φεμινισμός σηματοδοτεί τη συνάρθρωση πολιτικής σκέψης και πολιτικής πράξης, η οποία στοχεύει στην κριτική εξέταση των σχέσεων εξουσίας που διέπουν την έμφυλη υποκειμενικότητα και στην υπέρβαση των κοινωνικοπολιτικών συνθηκών, των ιδεολογιών και των επιστημολογιών που εγκαθιδρύουν και νομιμοποιούν τους κοινωνικούς περιορισμούς και αποκλεισμούς της γυναικείας υποκειμενικότητας. Κατά την Αθανασίου, ο φεμινισμός αποτελεί έναν όρο που περιγράφει την πολιτική δράση γυναικών στο όνομα των γυναικών με σκοπό την άρση των πολλαπλών καταπιέσεων που βιώνουν από την πατριαρχία (Αθανασίου, 2018).

Στις μέρες μας το πολιτικό και θεωρητικό κίνημα του φεμινισμού αντιπροσωπεύει έναν εξαιρετικά ποικιλόμορφο κορμό θεωρητικού έργου, με ρευστά όρια και σύνορα, γεγονός που απηχεί τον ισχυρισμό της Teresa de Lauretis ότι φεμινιστικό πλαίσιο αναφοράς ούτε υπάρχει ούτε πρέπει να υπάρχει, με την οριοθέτηση του φεμινιστικού εγχειρήματος να θεωρείται μη εφικτή και μη επιθυμητή (de Lauretis, 1986). Ως βάση της πολιτικής και κοινωνικής αυτής δράσης εκλαμβάνεται η κοινή ιστορική εμπειρία του γυναικείου «μέσα σε συνθήκες αναγωγής του ανδρικού σε οικουμενικό μέτρο της ανθρώπινης ιδιότητας», σύμφωνα με την Αθανασίου (2006). Τα κοινά εμπειρικά στοιχεία εντοπίζονταν κάτω από την συνθήκη των πατριαρχικών καταπιέσεων.

Η κατηγορία «γυναικεία εμπειρία» συγκροτείται κοινωνικά, ιστορικά και πολιτισμικά ως ετερότητα οντινομική προς την ηγεμονική οικουμενική (ανδρική, λευκή, αστική) επικράτεια της ανθρώπινης εμπειρίας, αλλά δεν συγκροτείται ως τέτοια με τρόπο ομοιογενή και ομοιόμορφο (Αθανασίου, 2006). Οι όροι της καταπίεσης που δομούν τη γυναικεία εμπειρία διαφοροποιούνται στη βάση της κοινωνικής τάξης, της φυλής, της εθνότητας, του σεξουαλικού προσανατολισμού, της ηλικίας, της φυσικής ικανότητας (Αθανασίου, 2006). Καθώς οι γυναίκες εκλαμβάνονται ως κοινωνικά υποκείμενο και το εμφύλο υποκείμενο ως πολιτικό. επανορίζονται η φύση και το σύνορο του πολιτικού (de Lauretis, 1986).

Κατά τις τελευταίες τρεις δεκαετίες, το φύλο έχει ευρέως αναγνωριστεί ως κεντρική παράμετρος στην ανάλυση των δομών της εξουσίας, της οργάνωσης των κοινωνικών θεσμών και των μηχανισμών ιδεολογικού ελέγχου στις σύγχρονες κοινωνίες (Αθανασίου, 2006). Κεντρικό ρόλο στην πορεία αυτή έχουν διαδραματίσει οι πολιτικές και θεωρητικές αναζητήσεις της φεμινιστικής σκέψης και του φεμινιστικού κινήματος -όπως αυτό διαμορφώνεται σε διεθνικά συμφραζόμενα και στις πολλαπλές του συμμαχίες με αντιομοφοβικά και αντιφασιστικά κινήματα (Αθανασίου, 2006).

1.2 Ο φεμινιστικός ακτιβισμός στα μέσα ενημέρωσης και η σημασία του

Στα τέλη της δεκαετίας του 1960, αναδύθηκε ένας καινούργιος τύπος ακτιβισμού, ο φεμινιστικός ακτιβισμός των μέσων ενημέρωσης. Στην προγενέστερη φάση γυναικείου ακτιβισμού των μέσων ενημέρωσης και των κύριων κλάδων της φεμινιστικής θεωρίας των μέσων ενημέρωσης, η Van Zoonen (1994) λέει ότι η πρώιμη ακτιβιστική κριτική των μέσων ενημέρωσης στις ΗΠΑ ξεκίνησε ένα ολόκληρο κύμα φεμινιστικής ακαδημαϊκής έρευνας στα ΜΜΕ που είχε ως στόχο την παροχή στοιχείων που θα υποστήριζαν την κριτική του γυναικείου κινήματος. Ένα από τα πιο παλιά σημαντικά φεμινιστικά έργα σχετικά με το θέμα των στερεοτύπων φύλου στα μέσα ενημέρωσης, που έχει ερευνηθεί σε πολυάριθμες έρευνες στην υπηρεσία του ακτιβισμού, είναι αυτό της Gaye Tuchman (1978). Πρόκειται για μια διάσημη διατριβή για τον συμβολικό αφανισμό των γυναικών στα μέσα ενημέρωσης. Στις μέρες μας, η παρακολούθηση, δηλαδή η ποσοτική έρευνα και ανάλυση του περιεχομένου των μέσων ενημέρωσης αποτελούν συχνά αναπόσπαστο μέρος του φεμινιστικού ακτιβισμού των μέσων ενημέρωσης.

Η πιο σημαντική αλλαγή πάνω σε ζητήματα φύλου (αλλά και της ειρηνευτικής διεργασίας) είναι η παγκοσμιοποίηση του φεμινιστικού ακτιβισμού στα μέσα ενημέρωσης και η τυποποίηση και η δικτύωση των ακτιβιστικών ομάδων που ακολούθησε. Σύμφωνα με τη Margaret Gallagher (2002), σε αυτή την αύξηση του ακτιβισμού στα μέσα ενημέρωσης συνέβαλε η Τέταρτη Παγκόσμια Διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για τις Γυναίκες, που πραγματοποιήθηκε στο Πεκίνο το 1995, όπου τα μέσα ενημέρωσης αναγνωρίστηκαν ως ένα από τα κρίσιμα πεδία σημασίας για την ισότητα των φύλων.

Στη Διακήρυξη του Πεκίνου και στην Πλατφόρμα Δράσης, ένα τμήμα που σχετίζεται με τα μέσα ενημέρωσης αναφέρει μια σειρά συστάσεων σχετικά με: την αύξηση της εκπροσώπησης των γυναικών στα μέσα ενημέρωσης και τις θέσεις λήψης αποφάσεων, την εργασία για την κατάρτιση των γυναικών στα επαγγέλματα των μέσων ενημέρωσης και να επιτρέψουν στις γυναίκες να έχουν μεγαλύτερη πρόσβαση στα μέσα ενημέρωσης· καταστολή του σεξιστικού περιεχομένου των μέσων ενημέρωσης και της στερεοτυπικής αναπαράστασης των γυναικών· ενθάρρυνση της παραγωγής προγραμμάτων που αφορούν θέματα ιδιαίτερης σημασίας για τις γυναίκες· ενθάρρυνση της ισορροπημένης και ποικιλόμορφης εκπροσώπησης των γυναικών στα μέσα ενημέρωσης· προώθηση της ευαισθητοποίησης για τα προβλήματα των διακρίσεων λόγω φύλου και της ισότητας των φύλων γενικότερα. Αυτές οι συστάσεις διαβιβάστηκαν στις εθνικές κυβερνήσεις, τα μέσα ενημέρωσης και τον πολιτικό τομέα, και οι εκπαιδευσεις για επαγγελματίες των μέσων ενημέρωσης, οι επαγγελματικοί κώδικες και η κατάλληλη νομοθεσία απαριθμήθηκαν ως μηχανισμοί για την υλοποίησή τους (Διακήρυξη του Πεκίνου και Πλατφόρμα Δράσης, 1995).

Η Πλατφόρμα Δράσης του Πεκίνου και το συνέδριο «Women Empowering Communication» στην Μπανγκόκ, που προηγήθηκε, τόνωσαν την παγκοσμιοποίηση του ακτιβισμού των γυναικών στα μέσα ενημέρωσης, τη δικτύωση ομάδων ακτιβιστών και την τυποποίηση των σχεδίων τους. Έτσι, ο σύγχρονος φεμινιστικός ακτιβισμός των μέσων ενημέρωσης χαρακτηρίζεται από έναν συνδυασμό των

ακόλουθων δραστηριοτήτων: παρατήρηση, δηλ. παρακολούθηση των μέσων, εκπαίδευση των επαγγελματιών των μέσων ενημέρωσης για τη δημοσιογραφία με ευαισθησία ως προς τα ζητήματα φύλου καθώς και για το ευρύτερο κοινό στον τομέα της παιδείας στα μέσα ενημέρωσης και επικοινωνίας· διεκδίκηση, άσκηση πίεσης και διάλογος με τα μέσα ενημέρωσης σχετικά με συγκεκριμένα προβλήματα και πιθανές αλλαγές· θέσπιση κωδίκων και κατευθυντήριων γραμμών για τη δημοσιογραφία με ευαισθησία ως προς το φύλο.

Ορισμένα φεμινιστικά ζητήματα περιλαμβάνονται ήδη εδώ, όπως: η ανεπαρκής εκπροσώπηση των γυναικών στα μέσα ενημέρωσης (όσον αφορά την ισότητα στην εργασία και τα περιεχόμενα των μέσων ενημέρωσης), στερεότυπα, διαστρεβλωμένοι προβληματισμοί και απαιτήσεις για πιο ρεαλιστικές εικόνες των γυναικών. Όπως σημειώνουν οι Cuklanz και Cirksena (1992), μια φιλελεύθερη-φεμινιστική προσέγγιση στα μέσα ενημέρωσης συχνά περιλαμβάνει ποσοτική έρευνα των αναπαραστάσεων των γυναικών, από τους χώρους λήψης αποφάσεων έως τους διάφορους ρόλους στους οποίους εκπροσωπούνται στα ίδια τα προγράμματα. Μια συχνή απαίτηση που ακολουθεί αυτό το είδος έρευνας είναι η αριθμητική αύξηση τόσο της δύναμης των γυναικών στα μέσα ενημέρωσης όσο και ως προσκεκλημένων εμπειρογνομόνων για να ενθαρρύνουν μια ποικιλία ρόλων στους οποίους εκπροσωπούνται οι γυναίκες.

Η πιο σημαντική δράση που προέκυψε από αυτές τις δύο συγκεντρώσεις ήταν το Global Media Monitoring Project. Ένα εγχείρημα που είχε ως σκοπό την παρακολούθηση των αναπαραστάσεων των γυναικών στις ειδήσεις σε όλα τα μέσα ενημέρωσης κατά τη διάρκεια μιας ημέρας και έχει πραγματοποιηθεί ήδη τρεις φορές (1995, 2000 και 2005) μέσω της συντονισμένης εργασίας γυναικείων οργανώσεων σε περισσότερες από εβδομήντα χώρες. Σε αυτήν την παγκόσμια παρακολούθηση, μερικές γυναικείες οργανώσεις συμμετείχαν ήδη από το 2000, και ακόμη περισσότερες από αυτές το 2005 (WACC, 2005). Τα αποτελέσματα αυτής της ποσοτικής έρευνας το 2005 χωρίστηκαν σε τέσσερα μέρη: αναπαράσταση του φύλου των υποκειμένων στα θεμάτων ειδήσεων (άτομα στα οποία αφορούσαν οι ειδήσεις ή των οποίων οι δηλώσεις ήταν στις ειδήσεις), αναπαράσταση του φύλου των δημοσιογράφων στα διάφορα θεματικά πεδία στις ειδήσεις· οι έμφυλες διαστάσεις των δημοσιογραφικών ρεπορτάζ (πόσα από αυτά είχαν γυναίκες ως κεντρικά πρόσωπα, είτε ως πρόσωπα για τα ρεπορτάζ είτε ως προς θέματα ιδιαίτερης σημασίας για τις γυναίκες) και στις έμφυλες διαστάσεις των δημοσιογραφικών πρακτικών (αυτό το μέρος σχετίζεται κυρίως με παραδείγματα ενδυνάμωσης ή υπονόμησης στερεοτύπων και της προσέγγισης ή όχι γενικών θεμάτων από την οπτική του φύλου).

Η έκθεση σχετικά με τα αποτελέσματα αυτής της παγκόσμιας έρευνας είναι πολύ μεγάλη σε εύρος για να συνοψιστεί εδώ, αλλά είναι σημαντικό να αναφέρουμε ότι αυτά τα αποτελέσματα θεωρούνται ως απόδειξη της υποεκπροσώπησης των γυναικών και ως εργαλείο για μελλοντικές πιέσεις προς αλλαγή αυτής της κατάστασης. Τέλος, στο πλαίσιο του θέματος αυτού του κειμένου, είναι σημαντικό να τονιστεί η κατανόηση των μέσων ενημέρωσης και το θέμα της εκπροσώπησης των γυναικών που βρίσκονται πίσω από αυτό το εγχείρημα:

Οι γυναίκες – 52 τοις εκατό του παγκόσμιου πληθυσμού – είναι ελάχιστα παρούσες ανάμεσα στα πρόσωπα που φαίνονται, στις φωνές που ακούγονται και στις απόψεις που εκπροσωπούνται στα μέσα ενημέρωσης. Ο «καθρέφτης» του κόσμου που παρέχουν τα μέσα ενημέρωσης είναι σαν καθρέφτης σε τσίρκο. Δηλαδή διαστρεβλώνει την πραγματικότητα, υπερβάλλει ως προς τη σημασία ορισμένων ομάδων

ενώ ωθεί τις άλλες προς το περιθώριο. Όταν πρόκειται για την αντανάκλαση των γυναικών, της γυναικείας κοσμοθεωρίας και προοπτικών, αυτός ο καθρέφτης περιέχει ένα μεγάλο και επίμονο μαύρο σημείο. (WACC, 2005)

Η δημιουργία συγκεκριμένων προβλημάτων στην εκπροσώπηση των γυναικών μέσω της παρακολούθησης των μέσων ενημέρωσης είναι συνήθως συνάρτηση της δημιουργίας ενός οδηγού για τη δημοσιογραφία με ευαισθησία ως προς το φύλο που θα χρησιμοποιηθεί για εκπαίδευση με δημοσιογράφους και ως πιθανός μηχανισμός αυτορρύθμισης στα μέσα ενημέρωσης. Ωστόσο, η Gallagher δηλώνει ότι η έρευνα του 1995 φανέρωσε ένα τεράστιο κενό στον τομέα των πολιτικών των μέσων ενημέρωσης για το φύλο και την ειρήνη όσον αφορά στις κατευθυντήριες γραμμές για τη δημοσιογραφία με ευαισθησία ως προς το φύλο. Σε αυτή την έρευνα, ήδη έντεκα ετών, που περιελάμβανε εξήντα ηλεκτρονικά μέσα σε είκοσι ευρωπαϊκές χώρες, μόνο εννέα από τα μέσα ενημέρωσης είχαν κάποιου είδους πολιτικές όσον αφορά τη διάσταση του φύλου του περιεχομένου τους. Αυτές οι κατευθυντήριες γραμμές ήταν ως επί το πλείστον πολύ γενικές για να είναι αποτελεσματικές και μόνο τέσσερα ηλεκτρονικά μέσα – τα δημόσια μέσα ενημέρωσης στη Φινλανδία, τη Σουηδία και το Ηνωμένο Βασίλειο – είχαν πιο συγκεκριμένες κατευθυντήριες γραμμές. Η ανάπτυξη κατευθυντήριων γραμμών και οδηγιών ήταν επομένως ένα σημαντικό πεδίο ακτιβισμού των γυναικών και άλλων μη κυβερνητικών οργανώσεων που ασχολούνται με τα μέσα ενημέρωσης. Τα ΜΜΕ θεωρούνται επομένως ως πεδίο πολιτιστικής και πολιτικής πάλης μεταξύ των υποστηρικτών των κυρίαρχων και περιθωριακών ορισμών της πραγματικότητας (Curran, 1991· Hall, 1997· Murdock, 1992).

Ο ακτιβισμός που επικεντρώνεται στις αναπαραστάσεις των γυναικών με όρους αριθμητικούς και σχετικούς με στερεότυπα επικρίνεται για την παραμέληση μιας σειράς άλλων παραγόντων που επηρεάζουν τις αναπαραστάσεις των γυναικών στα μέσα ενημέρωσης. Όσον αφορά τις εκκλήσεις για μεγαλύτερη εκπροσώπηση των γυναικών στα επαγγέλματα των μέσων ενημέρωσης και σε θέσεις λήψης αποφάσεων, οι φεμινίστριες θεωρητικοί των μέσων ενημέρωσης και δημοσιογράφοι επισημαίνουν ότι αυτή η προσέγγιση συχνά αναμιγνύει την εκπροσώπηση των γυναικών σε αριθμούς με τις αλλαγές στο περιεχόμενο των μέσων ενημέρωσης προς μια μεγαλύτερη εκπροσώπηση των γυναικείων οπτικών και θεμάτων (Baehr and Dyer, 1987)

Σύμφωνα με τη Loach (1987), για να ακολουθούνται μεγαλύτερες αριθμητικές αναπαραστάσεις των γυναικών από αλλαγές στο περιεχόμενο, είναι απαραίτητο να αλλάξουν αξίες, διαδικασίες και πρακτικές των ιδρυμάτων των μέσων ενημέρωσης. Η Van Zoonen (1989, 1994), επισημαίνει επίσης ότι η παραγωγή περιεχομένου στα μέσα ενημέρωσης είναι συλλογική στη φύση της και ότι είναι αφελές να περιμένουμε ότι μεμονωμένες γυναίκες στα μέσα ενημέρωσης θα καταφέρουν να αλλάξουν πολλά. Σύμφωνα με την έρευνά της στην Ολλανδία, οι επαγγελματικές αξίες, οι στάσεις των συναδέλφων, οι ιδέες για το κοινό και τα κοινωνικά πολιτικά πλαίσια, είναι μόνο μερικά από τα εμπόδια που θα αντιμετωπίσει μια δημοσιογράφος που επιθυμεί να συμβάλει στη βελτίωση της θέσης των γυναικών.

Τέλος, τα αιτήματα για «πιο ρεαλιστικές» αναπαραστάσεις των γυναικών επικρίνονται σφοδρά από τη σκοπιά της μεταστρουκτουραλιστικής φεμινιστικής θεωρίας. Η κριτική των κανονιστικών ρυθμίσεων των αναπαραστάσεων των γυναικών και άλλων ομάδων βασίζεται στη μεταστρουκτουραλιστική κατανόηση της ταυτότητας ως αποσπασματικής και ιστορικά συγκεκριμένης. Σύμφωνα με την Van Zoonen (1994), πιο ρεαλιστικές αναπαραστάσεις των γυναικών δεν είναι δυνατές

επειδή δεν υπάρχει ιστορικά και γεωγραφικά σταθερή ταυτότητα φύλου ως σημείο αναφοράς τέτοιων υποτιθέμενων πιο ρεαλιστικών αναπαραστάσεων των γυναικών. Τα εναλλακτικά παραδείγματα των διαφορών γυναικών/ανδρών, όπως ο Prince ή η Grace Jones, και η ιστορική ιδιαιτερότητα των διαφορών μεταξύ ανδρών και γυναικών υποδηλώνουν τη μη βιωσιμότητα των κανονιστικών κριτηρίων των «ρεαλιστικών» αναπαραστάσεων των γυναικών και του τρόπου με τον οποίο τα μέσα ενημέρωσης πρέπει να αντιπροσωπεύουν τις γυναίκες εν γένει. Η κανονιστική ρύθμιση των αναπαραστάσεων των γυναικών θεωρείται όχι μόνο ως ένα αδύνατο εγχείρημα καθιέρωσης καθολικών κριτηρίων εκπροσώπησης, αλλά και ως πολιτικά επιζήμιο γιατί κάθε καθορισμός ταυτότητας οδηγεί σε νέους αποκλεισμούς, αυτή τη φορά μέσα σε μια συγκεκριμένη ομάδα (Van Zoonen, 1994).

Η Judith Butler (1997) βλέπει επίσης την κριτική επανοικειοποίηση των κυρίαρχων εννοιών και την εκ νέου σηματοδότησή τους ως στρατηγική δράσης ενάντια στις πολιτιστικές αξίες που εισάγουν διακρίσεις. Οι επιβεβαιώσεις ομαδικών ταυτοτήτων όμως δύνανται να οδηγούν σε ακόμη περισσότερους αποκλεισμούς. Η Butler όπως και άλλες φεμινίστριες θεωρητικοί βλέπουν την αποδόμηση και την αποσταθεροποίηση της ταυτότητας, των διαφορών, των ζευγών ιεραρχίας, όπως αρσενικό/θηλυκό, ετεροφυλόφιλο/ομοφυλόφιλο, λευκό/μαύρο κ.λπ., ως στρατηγική με στόχο την πλουραλιστική συμπερίληψη των διαφορών (Αθανασίου, 2018).

1.3 Αύξηση της ορατότητας του φεμινισμού

Η Sarah Banet-Weiser (2018) παρατηρεί την αύξηση της ορατότητας του φεμινισμού, καθώς όπου κι αν γυρίσει κανείς το κεφάλι του, θα δει μια έκφραση φεμινισμού -σε ένα T-shirt, σε μια ταινία, σε στίχους από ένα pop τραγούδι ή σε ένα instagram post. Τα μέσα ενημέρωσης έχουν παίξει καθοριστικό ρόλο σε αυτό, καθώς ενημερώνουν για φεμινιστικές πορείες, όπως τα Women's Marches, ευαισθητοποιούν γύρω από φεμινιστικές δράσεις και εξελίξεις, όπως το slutwalk ή το #MeToo και το πιο σημαντικό είναι ότι τοποθετούν τον φεμινισμό στο επίκεντρο. Με άλλα λόγια ανοίγουν τη συζήτηση στο ευρύ κοινό και κάνουν πιο προσβάσιμη και κατανοητή την έννοια του φεμινισμού, αλλά και των αιτημάτων αυτού. Για παράδειγμα, ορισμένες φορές μπορεί να είναι οι ερωτήσεις που απευθύνονται σε πολιτικούς, ηθοποιούς ή διάσημα πρόσωπα. Στις ΗΠΑ, το γνωστό γυναικείο περιοδικό Glamour ανακοίνωσε ότι η νέα πρακτική είναι το να αποκαλείς τον εαυτό σου φεμινίστρια/φεμινιστή, συμπληρώνοντας πως καμία συνέντευξη δεν είναι ολοκληρωμένη αν δεν γίνει αυτή η ερώτηση σχετικά με την συσχέτιση της συνεντευξιαζόμενης με τον φεμινισμό (Banet-Weiser, 2018).

Για πολλά άτομα, αυτή η αυξημένη ορατότητα του φεμινισμού είναι αιτία για αισιοδοξία, ειδικά μετά από μια περίοδο όπου οι φεμινίστριες πάλευαν σκληρά για να πετύχουν την παραμικρή μιντιακή κάλυψη για τις δράσεις και τους σκοπούς τους (McRobbie, 2009). Μάλιστα, τότε επικρατούσε και μια

ευρέως διαδεδομένη απάρνηση του φεμινισμού, ακόμη και ανάμεσα σε άτομα που υποστήριζαν την έμφυλη ισότητα στην αρχή του (Scharff, 2012). Όλη αυτή η αναλαμπή για τον φεμινισμό (Gill, 2016) στα διάφορα μίντια οδηγεί στο ερώτημα αν τελικά αυτή η διαμεσολαβημένη ορατότητα σημαίνει πως τα μέσα ενημέρωσης γίνονται με κάποιον τρόπο φεμινιστικά. Είναι δεδομένο ότι η κάθε περίοδος, στιγμή και εποχή είναι δομημένη πάνω σε πολυπλοκότητες και αντιθέσεις και επομένως, οι νέες, εκσυγχρονισμένες ιδέες και τα προοδευτικά κινήματα δεν εκτοπίζουν απαραίτητα άλλες καταστάσεις, συνήθειες και αντιλήψεις, αλλά μάλλον συνυπάρχουν με αυτές.

Κατά τα άλλα, δεν υπάρχει αντίρρηση για το γεγονός ότι ο φεμινισμός είναι στο απόγειο (Valenti, 2014). Το 2017, το λεξικό Merriam-Webster Dictionary κατέστησε τη λέξη «φεμινισμός» ως τη λέξη της χρονιάς, γεγονός που απεικόνιζε την έντονη αύξηση του ενδιαφέροντος για τον όρο. Πριν τη χρονιά που «ανέβασε» το φεμινισμό στα ύψη, οι φεμινιστικές καμπάνιες για την έμφυλη βία, τον βιασμό ή την άνιση πληρωμή θεωρούνταν βαρετό θέμα από τους αρχισυντάκτες. Από την εποχή που δεν έμπαινε ποτέ στην ημερήσια ατζέντα της ενημέρωσης (Gill, 2016), περάσαμε σε μια νέα εποχή ενθουσιασμού και ανανεωμένου ενδιαφέροντος. Σε αυτό συνέβαλε και το γεγονός ότι η νίκη του Ντόναλντ Τραμπ, του τότε νέου πλανητάρχη, το Νοέμβριο του 2016 ξεσήκωσε το φεμινιστικό κίνημα, αφού προκάλεσε έντονα ρίγη θυμού και αγανάκτησης, οδηγώντας σε μαζικές γυναικείες πορείες και διεθνείς απεργίες γυναικών σε δεκάδες χώρες του κόσμου. Μερικούς μήνες αργότερα, ξέσπασε το σκάνδαλο με τον παραγωγό του Hollywood, Harvey Weinstein, ο οποίος κατηγορήθηκε και καταδικάστηκε για σεξουαλική παρενόχληση, καταναγκασμό σε σεξ και βιασμό. Από τότε, δεν έχουν σταματήσει να βγαίνουν νέες καταγγελίες για σεξουαλική παρενόχληση και βιασμό ούτε στις ΗΠΑ, ούτε στο Ηνωμένο Βασίλειο, ούτε και στην Ελλάδα. Κάθε μέρα έρχονται στο φως αποκαλύψεις μέσα από την βιομηχανία της διασκέδασης, της πολιτικής, της ακαδημίας, της υγείας, του τουρισμού.

1.3.1. Το #MeToo κι η νέα τροχιά που έδωσε στον φεμινισμό

Η φεμινιστική οργανωτικότητα πήρε ενέργεια και ζωτικότητα μέσα από το #MeToo και το TimesUp και προκάλεσε ραγδαία το δημοσιογραφικό ενδιαφέρον, το οποίο υποβοηθούνταν συνεχώς από διασημότητες που έβρισκαν εφευρετικούς και πρωτότυπους οπτικά τρόπους για να διαμαρτυρηθούν για την έμφυλη βία, όταν για παράδειγμα καλλιτέχνιδες ντύθηκαν στα μαύρα σε μεγάλη τελετή απονομής βραβείων. Ο φεμινισμός αυτός είναι σχεδιασμένος για να παίζει στα κανάλια, τα περιοδικά, έντυπα και ηλεκτρονικά και στα social media, στα οποία η εικόνα είναι κυρίαρχη. Ο σύγχρονος διαμεσολαβούμενος φεμινισμός έγινε αυτό που η Sarah Banet-Weiser (2018) αποκαλεί «οικονομία ορατότητας» και έχει διατηρήσει τον φεμινισμό στην επικαιρότητα.

Το 2017, δημοσιεύτηκε το άρθρο των Kantor και Twohey στους New York Times, το οποίο κατέγραφε τις κατηγορίες σε βάρος του καταδικασμένου πλέον Harvey Weinstein, πολλές γυναίκες άρχισαν να συζητούν δημόσια τις κακοποιητικές εμπειρίες τους. Το κίνημα #MeToo διαδόθηκε ευρέως όταν στις 15 Οκτωβρίου του 2017 η ηθοποιός Alyssa Milano δημοσίευσε στον λογαριασμό της στο Twitter το εξής: «Εάν έχεις παρενοχληθεί ή κακοποιηθεί σεξουαλικά, γράψε “MeToo ως απάντηση σε αυτό το tweet”, αναφέροντας πως με αυτόν τον τρόπο θα συνειδητοποιήσει κανείς το μέγεθος και τη

σοβαρότητα του προβλήματος. Δώδεκα εκατομμύρια αναρτήσεις στο Facebook που χρησιμοποιούσαν το hashtag #MeToo γράφτηκαν ή κοινοποιήθηκαν μέσα σε μία ημέρα και μέσα σε 48 ώρες το hashtag είχε κοινοποιηθεί σχεδόν ένα εκατομμύριο φορές στο Twitter (Boyle, 2019). Μέσα σε λίγες ώρες χιλιάδες γυναίκες και άντρες ανταποκρίθηκαν στο κάλεσμα της Μιλάνο είτε απαντώντας με ένα απλό #metoo, είτε προσθέτοντας τη δική τους προσωπική εμπειρία (Ghadery, 2019). Αναλυτικότερα, μέσα σε 24 ώρες, 4.7 εκατομμύρια άνθρωποι συμμετείχαν στη συζήτηση, για τη σεξουαλική παρενόχληση και κακοποίηση, με περισσότερα από 12 εκατομμύρια σχόλια, δημοσιεύσεις και αντιδράσεις. Πολλές γυναίκες αντάλλαξαν εξιστορήσεις κακοποίησης ή παρενόχλησης, αφού τους δόθηκε η ευκαιρία να μιλήσουν ανοιχτά και να εξαπολύσουν κατηγορίες εναντίον συγκεκριμένων προσώπων. Εν ολίγοις, επρόκειτο για έναν διαλεκτικό ακτιβισμό, με στόχο να αλλάξει αυτό που «η σεξουαλική παρενόχληση και επίθεση» σημαίνει, διευρύνοντας την κατανόηση του ποια άτομα είναι τα θύματά της/επιζώσες/επιζώντες (Boyle, 2019).

Το hashtag #MeToo έγινε trend στο Twitter σε περισσότερες από 85 χώρες, αποκτώντας και παραλλαγές, ενώ εξαπλώθηκε στη Σουηδία, τον Καναδά, τη Νορβηγία, τη Δανία, την Ιαπωνία, την Αυστραλία, την Ινδία και την Αίγυπτο (Wünsch, 2018). Η μετάφραση του #MeToo στα ισπανικά «yo también» είχε γίνει τάση σε όλες τον ισπανόφωνο κόσμο, στην Ισπανία, το Μεξικό και τη Νότια Αμερική. Στο Ισραήλ η εβραϊκή εκδοχή του hashtag #MeToo μεταφράζεται ως «UsToo» (Perkins, 2017). Ακόμη, έχει μεταφραστεί στα ιταλικά #quellavoltache (“That time when”) και στα γαλλικά #BalanceTonPorc (“expose your pig”). Δύο γυναίκες από το Dakar της Σενεγάλης άρχισαν να χρησιμοποιούν το hashtag #Nopiwouma (“I Will Not Shut Up”) (Mackintosh, 2019). Το κίνημα απέκτησε παγκόσμια διάσταση και προσκάλεσε όλες τις γυναίκες ανεξαιρέτως να μιλήσουν για τα περιστατικά της σεξουαλικής κακοποίησής τους. Κατά την Ohlheiser (2017), όταν η Tarana Burke είδε τη φράση που η ίδια δημιούργησε να κάνει τον γύρο των social media χωρίς καμία αναφορά στο όνομά της, δυσαρεστήθηκε και φοβήθηκε πως οι προσπάθειες τόσων χρόνων θα επισκιάζονταν. Το γεγονός ότι το #MeToo έλαβε τόση δημοσιότητα όταν προωθήθηκε από μια λευκή Αμερικανίδα ηθοποιό και όχι από τη μαύρη ακτιβίστρια που το ξεκίνησε δέκα χρόνια πριν, φανερώνει πως οι μαύρες γυναίκες είναι πιο κάτω στην πυραμίδα των δικαιωμάτων από τις λευκές γυναίκες. Άλλωστε, δεν έχουν γραφτεί λίγα για τις διαφορές του λευκού και δυτικού φεμινισμού με τον μαύρο φεμινισμό. Λίγες μέρες αργότερα η Alyssa Milano, αφού ενημερώθηκε για την ταυτότητα της Tarana Burke, της απέδωσε τα εύσημα για τη σημαντική δουλειά της.

Την 1η Ιανουαρίου του 2018, ανακοινώθηκε η ίδρυση της οργάνωσης κατά της σεξουαλικής κακοποίησης, με τίτλο «Time’s up». Περισσότερες από 300 γυναίκες από το χώρο του κινηματογράφου υποστήριξαν αυτό το αναδύμενο κίνημα. Κάποιες από τις υποστηρίκτριες του είναι διασημότητες του Hollywood, όπως οι Μέριλ Στριπ, Νικόλ Κίντμαν, Τζούλιαν Μουρ, Σκάρλετ Τζοχάνσον, Τζένιφερ Λόρενς, Σούζαν Σαράντον, Ούμα Θέρμαν και Κέιτ Μπλάνσετ. Λίγες ημέρες μετά, έλαβε χώρα η εκδήλωση των Golden Globe Awards και ένας ικανοποιητικός αριθμός παρευρισκομένων ήταν ντυμένοι στα μαύρα, προκειμένου να εκφράσει την αλληλεγγύη του προς το κίνημα του #MeToo και το Time’s up, όπως επίσης και προς τα θύματα σεξουαλικής κακοποίησης. Αξιοσημείωτη ήταν η ομιλία της Αμερικανίδας συγγραφέως Oprah Winfrey, η οποία χαρακτήρισε το σκάνδαλο Weinstein ως ορόσημο στον αγώνα των γυναικών και υπογράμμισε έναν φόβο πολλών φεμινιστριών: πως ίσως αυτός ο αγώνας χάσει την ουσία του, εάν επικεντρωθούν μόνο σε αυτό το γεγονός (Ramsland, 2018). Διαφορετικά, η ανησυχία αυτή είχε να κάνει και με το αν το ενδιαφέρον για τις σεξουαλικές κακοποιήσεις σταματήσει με τα διάσημα πρόσωπα και δεν υπάρξει ουσιαστικότερη συζήτηση για το βαθύτερο πρόβλημα της έμφυλης

βίας που μαστίζει τις γυναίκες κάθε τάξης. Για τον χώρο των μέσων ενημέρωσης ειδικότερο ενδιαφέρον έχει ότι στις 10 Ιανουαρίου, η συγγραφέας Moira Donegan δημιούργησε μια λίστα στο Google, την οποία ονόμασε Shitty Media Men list και καλούσε τα θύματα να παραθέσουν τις εμπειρίες τους ή φήμες που έχουν ακούσει για άντρες από τον χώρο των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης. Στη συγκεκριμένη λίστα καταγράφηκαν περισσότερα από 70 ονόματα.

Μέχρι και τα τέλη του 2017, στον απόηχο του MeToo, οι φεμινιστικές ιστορίες ήταν στο επίκεντρο της ειδησεογραφικής ατζέντας του Ηνωμένου Βασιλείου, και προβάλλονταν τακτικά στα δελτία ειδήσεων της πρώτης ώρας. Όταν η Carrie Gracie παραιτήθηκε από τη θέση της ως διεθνής συντάκτρια στο BBC τον Ιανουάριο του 2018 λόγω των μισθολογικών διακρίσεων λόγω φύλου, αυτό έγινε μια τεράστια είδηση και ακολούθησε δηλώσεις υποστήριξης από άλλες γυναίκες δημοσιογράφους υψηλού προφίλ, καθώς και πολλές άκρως ντροπιαστικές για το BBC αποκαλύψεις. Το θέμα σπάνια ήταν εκτός της ημερήσιας διάταξης των ειδήσεων και το χάσμα στις αμοιβές μεταξύ των δύο φύλων παρέμεινε για αρκετό καιρό ένα εξέχον θέμα ειδήσεων, καθώς οι εταιρείες και οι οργανισμοί με περισσότερους από 250 υπαλλήλους χρειάστηκε να ελέγξουν και να δημοσιεύσουν τις διαφορές αμοιβών ανά φύλο έως τις αρχές Απριλίου 2018. Επιπλέον, είναι σημαντικό να τονιστεί ότι το #MeToo είναι αδιαίρετο από τις πλατφόρμες των μέσων ενημέρωσης μέσω των οποίων κυκλοφόρησε (Boyle, 2019). Καλώς ή κακώς, το #MeToo είναι ένας δικτυωμένος φεμινισμός: ένας φεμινισμός που καθίσταται δυνατός από τις δυνατότητες των πλατφορμών κοινωνικής δικτύωσης στις οποίες κυκλοφορεί (Boyle, 2019). Απηχώντας τη δήλωση της Banet-Weiser, τα επιχειρήματα σχετικά με τον λαϊκό φεμινισμό και την ορατότητα, οι συνεχείς αναπαραγωγές και επαναλήψεις του #MeToo μπορούν να θεωρηθούν από μόνα τους ως κινήματα (Boyle, 2019). Για παράδειγμα, το Me Too Rising είναι ένας χώρος που χαρτογραφεί τις αναζητήσεις για το #MeToo στο χρόνο και στον τόπο, επιτρέποντάς μας να δούμε μοτίβα στην παγκόσμια εξέλιξη της ιστορίας του κινήματος με την πάροδο του χρόνου (Boyle, 2019).

Τις τελευταίες δεκαετίες το φεμινιστικό κίνημα έχει κάποιες νέες εκφάνσεις όπως αυτές έχουν ανιχνευθεί από κριτικούς μέσα στα χρόνια (Rottenberg C., 2019). Καταρχάς, η εργαλειοποίηση του φεμινιστικού λόγου από πολιτικά πρόσωπα και παρατάξεις καταφανώς πατριαρχικών και ξενοφοβικών αντιλήψεων (Rottenberg C., 2019). Ένα διαδεδομένο παράδειγμα αυτής της πρακτικής αποτελεί το κόμμα της Marine Le Pen's, National Front, το οποίο χρησιμοποιεί τις επιταγές των γυναικείων δικαιωμάτων για να εκφέρει και να θεμελιώσει τις αντιμεταναστευτικές και ισλαμοφοβικές απόψεις του κόμματός της (Rottenberg C., 2019). Την ίδια στιγμή βλέπουμε τον τρόπο με τον οποίο ο νεοφιλελευθερισμός έχει χρησιμοποιήσει τη φεμινιστική ρητορική και τις αξιώσεις του κινήματος· από το 2010 έχουμε δει πρόσωπα όπως η Sheryl Sandberg, η Ivanka Trump και η Theresa May να κάνουν πράξη αυτό που η Sara Farris ονομάζει, «the righting of feminism», την «εκδεξιοποίηση του φεμινισμού» (Rottenberg C., 2019).

Μέρος Δεύτερο - Συζητώντας τους μιντιακούς λόγους περί φεμινισμού

Ενότητα 2.1 Η κατασκευή της «φεμινίστριας»

Θέλοντας να διερευνήσουμε τον τρόπο με τον οποίο καλύπτεται και αποτυπώνεται η κοινωνική κατηγορία της «φεμινίστριας» από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης διεθνώς και να καταλήξουμε στο «ελληνικό παράδειγμα» και το «ελληνικό φεμινιστικό κίνημα», είναι απαραίτητη η αναφορά στην τροπικότητα των κυρίαρχων αναπαραστάσεων της κατηγορίας των «φεμινιστριών». Οι έννοιες «φεμινίστρια» και «φεμινιστικό κίνημα» χρησιμοποιούνται στην έρευνα αυτή ως εννοιολογικά σχήματα και ως αναλυτικές κατηγορίες οι οποίες συγκροτούνται εντός ενός εξελισσόμενου και όχι στατικού κοινωνικού και πολιτικού πεδίου. Όπως θα συζητήσουμε και παρακάτω, οι θεωρητικές κατασκευές του πρώτου μέρους συνδέονται με τη θεωρητική σύλληψη και τις εννοιολογήσεις που προκύπτουν στο εμπειρικό μέρος.

Η κοινωνική κατηγορία «φεμινίστρια» έχει λάβει κατά καιρούς διάφορους χαρακτηρισμούς και ταμπέλες. Η «φεμινίστρια» εκλαμβάνεται συχνά ως απειλή -απειλή για τον λευκό cis straight αρτιμελή άντρα και για την συντήρηση της κοινωνίας ολόκληρης και της καθεστηκιάς τάξης ως έχει. Συγκεκριμένα, η παρουσία ή η δράση της χρησίμευσε κάθε φορά ώστε να κατασκευαστεί και να αναδειχθεί ως ο «επικίνδυνος Άλλος», καθώς οι ιδέες της, οι αξιώσεις της και οι εναντιώσεις της απέναντι στο σύστημα της πατριαρχίας, της καταπιέσεις της και ό,τι άλλο αυτό επιφέρει, απειλούσαν να διαταράξουν το status quo.

Είναι αναπόφευκτη παρατήρηση ότι η λέξη «φεμινίστρια» εντοπίζεται κατά αποκλειστικότητα σχεδόν στο θηλυκό γένος, όπως επίσης και ο χαρακτηρισμός «φεμιναζί» ή «φεμιχαζή», υποτιμητικοί και προσβλητικοί όροι που επιχειρούν να συσχετίσουν τον φεμινισμό και τα αιτήματά του με τον φασισμό και τη ναζιστική ιδεολογία και πρακτική. Χαρακτηριστικό που συνοδεύει πλείστες φορές την κυρίαρχη αναπαράσταση της φεμινίστριας γυναίκας είναι το στερεότυπο για τις «αξύριστες μασχάλες» και τις «αξύριστες γάμπες» και την γενικότερη έλλειψη περιποίησης (ή αδιαφορία περί) της εμφάνισής τους. Περιγράφεται ορισμένες φορές ως φιγούρα «υστερική» και ορισμένες άλλες συσχετίζεται με το σατανά ή τις μάγισσες. Παρακάτω θα δούμε πως το έμφυλο σώμα της φεμινίστριας κλήθηκε ιστορικά σε συνεχείς «μάχες». Κάνοντας μια συνοπτική ιστορική αναδρομή, γίνεται αντιληπτό ότι ήδη από τον Μεσαίωνα το κυρίαρχο αφήγημα που αφορά στην κατηγορία της «φεμινίστριας» αποκτά αρνητική σημασία στον δυτικό λόγο εξαιτίας των ιστορικών και πολιτικοθρησκευτικών εξελίξεων. Η εκκλησία και οι θρησκευτικοί προύχοντες βάζουν το φεμινισμό και τις υποστηρίκτριές του στο στόχαστρο, καθώς εκείνες μιλάνε για την αυτοδιάθεση του γυναικείου σώματος, για τα γυναικεία δικαιώματα, για το δικαίωμα και την πρόσβαση στη νόμιμη άμβλωση μέχρι τα πιο σύγχρονα αιτήματα του φεμινιστικού κινήματος, όπως το δικαίωμα στη νόμιμη σεξεργασία.

Στους πιο σύγχρονους προς εμάς καιρούς, διεξάγεται μια ενοχοποίηση του φεμινισμού, η οποία εκτυλίσσεται ως κεντρικό μοτίβο στην ιστορία του κοινωνικού συντηρητισμού στην Ελλάδα (Αθανασίου, 2018). Η Αθανασίου παρατηρεί την διεθνή άνοδο της ακροδεξιάς και του νεοναζισμού, όπου ο φεμινισμός αντιμετωπίζεται εκ νέου ως ένα επικίνδυνο κίνημα, γεγονός που είναι ξεκάθαρο και από την πολιτική ατζέντα του τότε πλανητάρχη και προέδρου των ΗΠΑ, Ντόναλντ Τραμπ. Επιπλέον, όπως σημειώνει η Αθανασίου, γίνονταν διάφορες επιθέσεις από εθνικιστικές και θρησκόληπτες ομάδες σε

φεμινίστριες, όπως στην κυρίαρχη φιγούρα των σπουδών φύλου, Τζούντιθ Μπάτλερ. Τότε, είχε συγκεντρωθεί πλήθος έξω από το πανεπιστήμιο όπου θα έδινε μια ομιλία, στο Σάο Πάολο της Βραζιλίας που φώναζε συνθήματα όπως το κραυγαλέο αντιφεμινιστικό και μισογύνικο «Κάψτε τη μάγισσα» και έκαιγε ομοιώματα της γνωστής ακαδημαϊκού (Αθανασίου, 2018).

Κατά την Αθανασίου όμως οι αρνητικές συνυποδηλώσεις για τον φεμινισμό προέρχονται και από την αριστερά. Ειδικότερα, ο συντονιστής της Ενωμένης Αριστεράς της Ισπανίας, Αλμπέρτο Γκαρθόν, είχε δηλώσει σε μια από τις συνεντεύξεις του ότι η Αριστερά έχει μικρή απήχηση στα άτομα και τους πληθυσμούς που υποφέρουν από τη λιτότητα επειδή έχει στραφεί προς τον φεμινισμό -και την οικολογία (Αθανασίου, 2018). Συγκεκριμένα, είχε πει ότι παρότι θεωρεί το φεμινισμό και την οικολογία απαραίτητα στοιχεία της αριστερής ατζέντας, θεωρούσε ότι όλο αυτό έγινε με κόστος την «εγκατάλειψη της καθημερινής και υλικής εμπειρίας των λαϊκών τάξεων» (Αθανασίου, 2018). Έτσι, δίνει μια απόχρωση όχι πρωτεύουσας ή έστω ίσης σημασίας στα ζητήματα και τα βιώματα των γυναικών σε σχέση με την υπόλοιπη εργατική τάξη, αλλά η κρίση του είναι ότι τα ανωτέρω αποτελούν ζήτημα ήσσονος σημασίας, προσέγγιση που ταιριάζει με την γενικότερη άνοδο του συντηρητισμού (Αθανασίου, 2018).

Απέναντι στην μονοδιάστατη απεικόνιση των φεμινιστριών γυναικών επιχειρήσαν να παρέμβουν οι πρώτες ερευνήτριες και ακτιβίστριες φεμινίστριες, προσθέτοντας νόημα και επιπλέον επίπεδα και εκφάνσεις στους λόγους και τις απεικονίσεις των φεμινιστριών.

2.2 Αναπαραστάσεις των φεμινιστριών και του φεμινισμού στα μέσα μαζικής ενημέρωσης

Εάν και τα μέσα ενημέρωσης δεν αποτελούν ενιαίες και στατικές οντότητες ακολουθούν κάποια κυρίαρχα και επαναλαμβανόμενα μοτίβα στους λόγους τους αναφορικά με τις αναπαραστάσεις των φεμινιστριών και του φεμινιστικού κινήματος γενικότερα.

Τα περιοδικά, με την ευρύτερη έννοια, δρούσαν πάντα ως ένα αξιόπιστο και συχνό εργαλείο ως προς την πολιτική ανάπτυξη του φεμινισμού (Forster, 2015). Ωστόσο, το πολιτικό κίνημα του φεμινισμού δεν περιορίζεται μόνο στα περιοδικά φυσικά. Εδώ και δεκαετίες, αμέτρητες γυναίκες έχουν παλέψει για την ισότητα και προς κάθε φεμινιστικό σκοπό σε διάφορες δημόσιες και πολιτικές σφαίρες, σε εργασιακά περιβάλλοντα, σε συνδικαλιστικές οργανώσεις, και εκπαιδευτικά ή διαπολιτισμικά περιβάλλοντα. Έχουν γίνει ουκ ολίγες διαμαρτυρίες και φεμινιστικές πορείες σε δημόσιους και ιδιωτικούς χώρους, με συλλογική πρωτοβουλία ή από μεμονωμένα άτομα. Είναι γεγονός ότι ο φεμινισμός έχει εκφραστεί μέσα στο χρόνο μέσα από διάφορους τύπους γραφής, όπως μυθιστορήματα και νουβέλες, μαρτυρίες και απομνημονεύματα, όπως επίσης και διαμέσου της μουσικής, της τέχνης και του κινηματογράφου. Το περιοδικό όμως ήταν πάντοτε μια φόρμα που επέμενε στο παρόν και σχολίαζε κάθε τύπο ανισότητας και φεμινιστικής δράσης (Forster, 2015). Είναι τοις πάσι αποδεκτό ότι δεν μπορεί ένα περιοδικό να αποτυπώσει το σύνολο του φεμινιστικού κινήματος ή σκοπού ή κύματος, μπορεί όμως να ανοίξει και να διατηρήσει συζητήσεις για θέματα που απασχολούν τις γυναίκες, την αντίστασή τους και τον ακτιβισμό. Επιπροσθέτως, δύναται να δώσει φωνή σε άτομα και ιδέες από το φεμινιστικό κίνημα, οι οποίες δεν μπορούν να ακουστούν εύκολα αλλού ή στην ίδια έκταση (Forster, 2015). Ειδικότερα, τα κινηματικά μέσα έχουν παίξει καίριο ρόλο στην επικοινωνία αλλά και την ανάπτυξη των φεμινιστικών δικτύων. Ένα

περιοδικό μπορεί να είναι μια αναπαράσταση του φεμινισμού, με διαφορετικά στοιχεία να εμφανίζονται, να συγχωνεύονται, να επικαλύπτονται και να έρχονται σε αντίθεση. Ωστόσο, συνεχίζει να συνιστά μια εκπροσώπηση του κινήματος.

Η σχέση μεταξύ του φεμινιστικού κινήματος και ενός μέσου μπορεί να είναι περίπλοκη και πολυπόικλη. Το φεμινιστικό κίνημα και πάλι εναποθέτει τις ελπίδες του και τις απόψεις και τα αιτήματά του στα μέσα, με σκοπό να επικοινωνήσει τις κατευθυντήριες αρχές και τους πολιτικούς στόχους του προς ένα ευρύ κοινό (Forster, 2015). Τα περιοδικά έχουν εντοπίσει ζητήματα της ανισότητας των φύλων στην κοινωνία μέσω άρθρων και ρεπορτάζ, επιστώντας την προσοχή στα τοπικά, εθνικά και υπερεθνικά προβλήματα αναλύοντάς τα γραπτώς (Forster, 2015). Έχουν διατυπώσει πιθανές λύσεις κάνοντας γραπτά αιτήματα και αξιώσεις, και κάνοντας εκστρατεία για την επίτευξη αυτών των στόχων μέσω εκκλήσεων για ακτιβισμό, συναντήσεις και συγκεντρώσεις (Forster, 2015). Ταυτόχρονα, μέσω επιστολών και μαρτυριών, τα φεμινιστικά μέσα ενημέρωσης έχουν δώσει στα μέλη ένα προσωπικό φόρουμ για την προβολή της ατομικής γνώμης και εμπειρίας. Ενεργώντας τόσο για τα άτομα όσο και για το ευρύτερο κίνημα, τα φεμινιστικά περιοδικά πρέπει κατά καιρούς να εξυπηρετούν αντικρουόμενες, ακόμη και αντιπολιτευτικές λειτουργίες: τόσο παιδαγωγικές όσο και ενθουσιώδεις (Forster, 2015). Εκπαιδεύουν τα μέλη σχετικά με το σκεπτικό, τους στόχους και τις εκστρατείες του κινήματος, με τρόπους επαρκώς ελκυστικούς για να κρατήσουν το αναγνωστικό κοινό να παρακολουθεί την περιοδική έκδοση, τα φεμινιστικά μέσα ενημέρωσης πρέπει επίσης να διαδώσουν το φεμινισμό και να προσελκύσουν νέα μέλη.

Πιο σημαντικά ακόμη, μέσα σαν κι αυτά δίνουν φωνή στις φεμινίστριες και τα μέλη του φεμινιστικού κινήματος εν γένει να γίνουν μέρος της δημόσιας συζήτησης. Πιο περίπλοκες ιδέες και απόψεις μπορούν να συζητηθούν και να αμφισβητηθούν εκτενώς στα μέσα ενημέρωσης, ειδικά τα περιοδικά -έντυπα ή ηλεκτρονικά- και συνεπώς, έτσι δίνεται η δυνατότητα να εκφραστεί ένα πολύπλοκο επιχείρημα, κρίσιμο για την εξέλιξη του κινήματος και της κοινωνίας, και μάλιστα να γίνει κατανοητό και να παγιωθεί. Πράγματι, όπως συζητείται σε αυτήν την υποενότητα, οι φεμινιστικές ιδέες έχουν επηρεάσει τους εκδότες και τις εκδόσεις και τα περιοδικά αποδεικνύονται ως η τέλεια μεριά για να συζητηθούν αυτές οι σημαντικές και αναγκαίες συγκρούσεις.

2.3 Λόγοι που πλαισιώνουν την αναπαράσταση της «φεμινίστριας» στην Propaganda

Στο σημείο αυτό θα ασχοληθούμε με τις ιδιαίτερες αναφορές των λόγων της αρθρογραφίας του ιστότοπου της Propaganda. Η φιγούρα της εντοπίζεται συχνά στους μιντιακούς λόγους του έτους 2021. Παρατηρείται ότι ήδη από το 2017, με την έλευση του κινήματος #MeToo, αφιερώνεται όλο και περισσότερος διαδικτυακός τόπος για άρθρα που αναφέρονται στον φεμινισμό, είτε αυτό είναι μέσα από το πρίσμα της ποπ κουλτούρας, είτε πρόκειται για μια πιο κοινωνικοπολιτική προσέγγιση. Η αρθρογραφία που αφορά στο φεμινιστικό κίνημα και τις διάφορες πτυχές του πολλαπλασιάζεται από αυτό το χρονικό σημείο κι έπειτα, με τον μεγαλύτερο αριθμό κειμένων να δημοσιεύονται μέσα στο 2021, ως αποτέλεσμα της αυξητικής τάσης περί φεμινιστικών προβληματικών.

Στο μέρος αυτό, θα συζητήσουμε τους τρόπους προσέγγισης της έμφυλης κοινωνικής κατηγορίας μέσα από ποικίλους λόγους όπως αυτοί δημοσιεύθηκαν από τους/τις συντάκτες/ριες της αναλυόμενης αρθρογραφίας. Εστιάζοντας την έρευνά μας στους τρόπους με τους οποίους οι τελευταίοι συμβάλλουν στις αναπαραστάσεις των «φεμινιστριών» αλλά και στην ερμηνεία τυχόν «υπολανθάνοντων μηνυμάτων» (Ψύλλα, 2010, σ σ. 33-34), θα αναλύσουμε τη σύγχρονη μέθοδο κατασκευής τους, τις προβαλλόμενες ή μη αντιστάσεις τους και τους λόγους που συγκροτούν ή διαταράσσουν. Συνδυάζοντας του λόγους της αρθρογραφίας με τα ευρήματα της βιβλιογραφίας θα προχωρήσουμε στην αναστοχαστική ερμηνεία όσων προέκυψαν λαμβάνοντας υπόψη και τις υποθέσεις εργασίας (ο.π., σ. 43).

Στην ενότητα περί μεθοδολογίας σημειώσαμε πως θα προσεγγίσουμε το σώμα εργασίας συνδυάζοντας «προσαρμοσμένα» δύο βασικές μεθόδους ανάλυσης. Όπως αναφέρουν οι Ψύλλα και Σεραφής (2016) η διεπιστημονική προσέγγιση «επιτρέπει τη χρήση εργαλείων» προερχόμενων από «διάφορα επιστημονικά πεδία» του λογο-αναλυτικού χώρου (σ. 161). Η χρήση εργαλείων από το πεδίο της κλασικής θεματικής ανάλυσης, μεθόδου που χρησιμοποιείται κατά κόρον στον μιντιακό χώρο, μας δίνει τη δυνατότητα ταξινόμησης βάσει ενοτήτων περιεχομένου, ενός ογκώδους «σώματος», λαμβάνοντας υπόψη και τους ερευνητικούς μας σκοπούς.

Ειδικότερα, η μελέτη του corpus της αρθρογραφίας σε συνδυασμό με τα ευρήματα των θεωρητικών προσεγγίσεων μας κατηύθυναν προς την εξαγωγή τριών κύριων θεματικών αξόνων. Λαμβάνοντας υπόψη τη θεματική ανάλυση, καθώς και τη θεωρητική μας σύλληψη περί της «φεμινίστριας» και του «φεμινισμού» το σύνολο των λόγων της αρθρογραφίας ανέδειξε τις εξής θεματικές ενότητες:

1. «Η φεμινίστρια-φεμινάζι ως υπερβολικό, φασιστικό υποκείμενο»
2. «Η φεμινίστρια ως απαραίτητη δρώσα κοινωνικής δικαιοσύνης»
3. «Ο φεμινισμός που παλεύει με την ελκυστικότητα και την χειραφέτηση της γυναίκας».

Η πρώτη κατηγορία αναδύθηκε απευθείας στα πρώτα κείμενα που εξετάστηκαν στη μελέτη αυτή, σύμφωνα με τις λέξεις και τους όρους που όριζαν ιδεολογίες, οι οποίοι εντοπίστηκαν στο

άρθρο του 2013 «“Α” όπως Άσεμασκουκλίτσαμου». Ο συσχετισμός του φεμινισμού με ακραίες εκδηλώσεις και εκφράσεις προσωπικές, πολιτικές, σωματικές, δεν αποτελεί καινούργιο φαινόμενο, όπως έχει αναφερθεί κι αναλυθεί και προηγουμένως στην εργασία. Στο συγκεκριμένο κείμενο όμως γίνεται έκδηλο με τον πλέον ξεκάθαρο τρόπο, καθώς οι λέξεις, το ύφος και οι προσδιορισμοί που χρησιμοποιεί ο συντάκτης θέτουν ανοιχτά τα ζητήματα του «φεμινισμού των άκρων», του μισανδρισμού, της υπερβολής, του φασισμού. Μάλιστα, ο δημοσιογράφος παραλληλίζει τη δράση του φεμινιστικού κινήματος στη Σουηδία με την δράση του νεοναζιστικού μορφώματος της Χρυσής Αυγής. Όλα τα παραπάνω σε συνδυασμό με το κυρίαρχο μιντιακό αφήγημα περί υπερβολικών φεμινιστριών που μισούν τους άντρες και θέλουν να τους επιβληθούν, αλλά και την βιωμένη εμπειρία της ερευνήτριας σε φεμινιστικούς κύκλους (και εκτός αυτών), συνάδουν στο ότι ένα μεγάλο μέρος της κοινωνίας, άρα και των μέσων ενημέρωσης που την καθρεφτίζουν, είναι της αντίληψης ότι οι φεμινίστριες είναι υπερβολικές φεμινάτζι.

Όσον αφορά στην δεύτερη κατηγορία «Η φεμινίστρια ως απαραίτητη δρώσα κοινωνικής δικαιοσύνης», αυτή προέκυψε ως αποτέλεσμα της εύρεσης πολλών κειμενικών στοιχείων λόγου που συσχετίζουν τον φεμινισμό με κίνημα κοινωνικής δικαιοσύνης και τα αιτήματά του με δίκαια αιτήματα ενός αγώνα για την έμφυλη ισότητα. Επί παραδείγματι, στο παρακάτω απόσπασμα του άρθρου με τίτλο «Άντρας και Φεμινιστής Γίνεται;» του 2013 διακρίνονται ευκρινώς πολιτικές έννοιες, όπως αυτή της «έμφυλης δικαιοσύνης και δημοκρατίας», «συστημικής αλλαγής» και «παγκόσμιας κρίσης». Άρα, εύλογα διαμορφώθηκε η συγκεκριμένη κατηγορία, η οποία είχε πολλά αντιπροσωπευτικά δείγματα λόγων.

Ένα φάντασμα πλανιέται πάνω από τον κόσμο μας. Το φάντασμα της πατριαρχίας. Η έλευση της πανδημίας του κορωνοϊού έριξε φως στις τεχνηέντως σκιαζόμενες όψεις των έμφυλων ανισοτήτων, της έμφυλης και ενδοοικογενειακής βίας, και του μισογόνικου λόγου που βρήκε έδαφος να πατήσει μέσα στην παγκόσμια κρίση και συντηρητικοποίηση που περνάει η ανθρωπότητα, ως συνέπειες της πατριαρχικά δομημένης κοινωνίας. Το κίνημα #MeToo που ήρθε καθυστερημένα στην Ελλάδα, δεν γνωρίζουμε αν θα είχε την ίδια απήχηση αν δεν είχε ήδη ανοίξει η δημόσια συζήτηση αναφορικά με το ζήτημα της αύξησης της ενδοοικογενειακής βίας λόγω του εγκλεισμού.

Στο δρόμο προς την έμφυλη δικαιοσύνη και δημοκρατία, η ανάγκη για συστημική αλλαγή κι όχι επιδερμικά χάρδια είναι εμφανής. Το κείμενο ερώτημα όμως που πρέπει να τεθεί είναι ποιός είναι ο ρόλος των ανδρών στο φεμινισμό; Ποια είναι η θέση τους στην εθνοπατριαρχία;

Για την τρίτη κατηγορία «Ο φεμινισμός που παλεύει με την ελκυστικότητα και την χειραφέτηση της γυναίκας», ήταν χρήσιμη η γνώση ότι ο εσωτερικευμένος σεξισμός και μισογυνισμός (μας) θέλει (ακόμη και τις γυναίκες) να κρίνουμε τις άλλες γυναίκες για το τι φοράνε, πως περαπατάνε, που πάνε, τι λένε, τι δουλειά κάνουν, αν την κάνουν καλά, αν έχουν παιδιά, αν δεν έχουν παιδιά και γενικά για οιαδήποτε επιλογή κάνουν στη ζωή τους. Το ζήτημα της εμφάνισης σε σχέση με την χειραφέτηση και τον φεμινισμό έρχεται στην επιφάνεια ξανά και ξανά, γεγονός που εντοπίζεται και στην Propaganda. Σε σημεία και σε σχόλια συντακτριών διαβάζουμε για σέξι γυναίκες που δεν είναι τόσο θεμιτό να τις βλέπουν οι άλλοι και οι άλλες, γιατί διαιωνίζονται έτσι τα στερεότυπα. Ωστόσο, η αυτοδιάθεση της γυναίκας είναι για άλλη μια φορά σε κίνδυνο, με πιο έμμεσο τρόπο αυτήν τη φορά κι όχι με κριτική επί της μαντήλας όπως γίνεται σε άλλες περιπτώσεις. Δεν παύει όμως να είναι άλλη μια επίκριση πάνω στις επιλογές μιας γυναίκας και του τι θέλει να κάνει στην ζωή της και πως θέλει να ζήσει. Τα παραδείγματα που δίνονται στην τελευταία θεματική κατηγορία επιβεβαιώνουν πως αυτός ο διχασμός εμφανίζεται και σε μέσα που υιοθετούν πιο προοδευτικές ρητορικές για γυναίκες και θηλυκότητες.

Από το κειμενικό περιεχόμενο, μπορούμε να αντλήσουμε νοήματα που εκφέρονται κυρίως λεκτικά αλλά όχι κατ' αποκλειστικό τρόπο. Κάποιες φορές, υιοθετείται ένα εμφιατικό ή αποσιωπητικό ύφος, επομένως, συμπληρωματικά της θεματικής ανάλυσης υιοθετούμε το πεδίο ανάλυσης λόγου προκειμένου να εμβαθύνουμε στους τρόπους με τους οποίους διάφορες συντάκτριες και συντάκτες διαμορφώνουν/ή συμβάλλουν στην αναπαράσταση της υπό μελέτη κοινωνικής κατηγορίας. Κατά κύριο λόγο, επικεντρωνόμαστε σε γλωσσικές επιλογές και στο πως αυτές λειτουργούν σε σημασιολογικό επίπεδο παράγοντας νοήματα (Halliday , 1994), ωστόσο, επειδή ο λόγος «συγκροτείται πολυσημικά» (Ψύλλα & Σεραφής, 2016, σ. 162) και συνιστά κάτι παραπάνω από ένα αυστηρά «κλειστό σχήμα» (Wodak & Bush, 2004, p. 108), μπορούν να παραχθούν νοήματα και από μη λεκτικά σημεία. Στο σημείο που η ανάλυσή μας συνδυάστηκε με συγκεκριμένο οπτικό υλικό, θεωρήσαμε αναγκαία την εφαρμογή της σημειωτικής προσέγγισης του Barthes (2008) προκειμένου να ερμηνεύσουμε το νόημα του κειμενικού λόγου με πληρέστερο τρόπο. Τέλος, σημειώνουμε πως η ανάλυση /ερμηνεία των λόγων της αρθρογραφίας ακολουθεί τη χρονολογική σειρά δημοσίευσης στο www.poraganda.gr.

2.3.1 Άρθρα με χρονιά δημοσίευσης: 2013

Η Poraganda, όπως γίνεται φανερό και από το όνομά της, ασχολείται έντονα και τακτικά με την ποπ κουλτούρα και τις διάφορες πτυχές και εκφάνσεις της στην καθημερινή ζωή. Εύλογα, το πρώτο κείμενο που εμφανίζεται χρονολογικά στη μηχανή αναζήτησης με λέξη-κλειδί τον όρο «φεμινισμός» αφορά στην πανκ κουλτούρα. Στις 24 Οκτωβρίου του έτους 2013, είχε δημοσιευτεί άρθρο με τίτλο «Πανκ προσευχές για Riot Girls» και γίνεται αναφορά σε «θύματα σεξουαλικής και οικιακής βίας» και στο «κίνημα Riot girl» στη Ρωσία, ενώ όσον αφορά τον φεμινισμό δηλώνεται ξεκάθαρα ότι παρότι θεωρούνταν ξεπερασμένη έννοια, ήρθε ξανά στο προσκήνιο με τις ποινές φυλάκισης δύο μελών της φεμινιστικής ακτιβιστικής κολεκτίβας Pussy Riot, ενώ η κοινωνική κατηγορία «φεμινίστρια» τοποθετήθηκε δίπλα στις λέξεις «δαιμονισμένοι εξτρεμιστές». Συγκεκριμένα γράφεται:

«η υπόθεση ξανάβαλε πίσω στα στόματα πολλών τη λέξη “φεμινισμός”, όταν κάποιοι την θεωρούσαν ήδη ξεπερασμένη. Κι όμως, τελικά, κρίθηκε απαραίτητη». [...] «Αυτό μέχρι σήμερα που οι PR, με κόστος δικό τους και όφελος πολλών παραπάνω από των δαιμονισμένων εξτρεμιστών και φεμινιστριών, ήρθαν ν'ανάμουν πάλι φωτιές».

Στις 11 Νοεμβρίου του 2013 ένα άλλο άρθρο με τίτλο «Πόσο καταπιεσμένες κοινωνίες είμαστε τελικά;» υπόσχεται στο λιντ (lead) στην εισαγωγή ότι θα επιχειρήσει να προβεί σε «αναζήτηση του φεμινισμού και της σεξουαλικότητας με αφορμή 89 Γιαπωνέζες μαθήτριες και τα άπλυτά τους». Στην ουσία, περιγράφει την στερεοτυπική απεικόνιση μιας μουσικής ομάδας κοριτσιών στην Ιαπωνία και την εκμετάλλευση της σεξουαλικότητάς τους από τους εκεί άντρες, οι οποίοι ζητούν να τις βλέπουν σε στολές μαθητριών και να αγοράζουν τα φορεμένα τους εσώρουχα.

«Γιατί έχω μπερδευτεί... Από τη μία είναι μαθήτριες στα 16 τους, αλλά αυτή δεν είναι ουσιαστικά η γόνιμη περίοδος της γυναίκας; Από τα 16 μέχρι τα 30. Από αυτή την άποψη δεν είναι και τόσο αφύσικο οι άντρες να τις ποθούν νέες. Άλλα πάλι δεν θα θεωρηθεί οπισθοδρομικό αυτό

που λέω; Δεν είναι αυτή η παρεξήγηση ένα παγκόσμιο φαινόμενο; Και είναι και η χειραφέτηση της γυναίκας και όλο το κίνημα του φεμινισμού που βάζει στην Γυναίκα τρικλοποδιές εδώ και δεκαετίες χωρίς να το καταλαβαίνουμε. Ώσπου φτάσαμε πια σε ένα μετέωρο βήμα».

Από τη μία, παρατηρούμε ότι ήδη από τις απαρχές της ίδρυσης της Propaganda, το 2013, η συντακτική ομάδα του ιστότοπου καταπιανόταν με ζητήματα γύρω από τις γυναίκες, τον φεμινισμό, όχι μόνο «εντός των τειχών» της Ελλάδας, αλλά γράφοντας και για τα έμφυλα τεκταινόμενα διεθνώς. Από την άλλη, εντοπίζεται μια «μπερδεμένη» προσέγγιση απέναντι στον φεμινισμό, καθώς κατά την συντάκτρια, «δεν είναι και τόσο αφύσικο οι άντρες να τις ποθούν νέες», ενώ στην αμέσως επόμενη σειρά η δημοσιογράφος αναρωτιέται αν αυτό που γράφει θεωρείται «οπισθοδρομικό». Δεν έχει εκφραστεί με διαύγεια ακόμη το αν η «ποθητή» και ελκυστική γυναίκα μπορεί να είναι μια χειραφετημένη γυναίκα, πόσο μάλλον μια φεμινίστρια. Στην συνέχεια, η δημοσιογράφος αναρωτιέται «Τελικά τι είναι φεμινισμός; να υποστηρίζουμε το ρόλο της γυναίκας ως άντρα ή μήπως το ρόλο της γυναίκας απέναντι στον άντρα;». Τα ερωτήματα αυτά φανερώνουν ότι αρκετά πράγματα, όπως η σχέση της σεξουαλικότητας και της ελκυστικότητας μιας γυναίκας μπορεί να εμποδίσουν την χειραφέτησή της, είναι ακόμη μετέωρα.

Λίγες μόνο ημέρες αργότερα, στις 28 Νοεμβρίου 2013, δημοσιεύεται άρθρο από άντρα συντάκτη με τίτλο «“Α” όπως Άσεμασκουκλίτσαμου» και υπότιτλο: «Η νεοφεμινιστική φρενίτιδα που μαστίζει τη Σουηδία, αγγίζοντας τα όρια του φασισμού, τώρα έχει και δική της σήμανση καταλληλότητας για τις ταινίες». Βλέπουμε ότι ήδη από το δεύτερο σε σημασία στοιχείο του κειμένου, ο συντάκτης προβαίνει σε άμεση συσχέτιση του φεμινισμού με τον φασισμό, αποκαλώντας μάλιστα την φεμινιστική ακτιβιστική δράση ως «νεοφεμινιστική φρενίτιδα», έναν αρνητικό χαρακτηρισμό. Συνεχίζοντας την ανάγνωση, διαβάζουμε ότι η Σουηδία είναι η «χώρα με το πιο επιθετικό φεμινιστικό κίνημα» κι «Όχι απλώς τη χώρα με την ισχυρότερη διεκδίκηση ίσων ευκαιριών για τις γυναίκες, αλλά ακόμη και την επικράτησή τους επί αυτών των ανδρών». Εντύπωση προκαλεί ότι ο συντάκτης στη δεύτερη γραμμή κιάλας στην προσπάθειά του να γράψει για την έμφυλη ισότητα αναφέρεται λανθασμένα σε αυτή ως «φυλετική ισότητα».

Συνεχίζοντας:

«Διάολε, δεν είναι απλώς η χώρα που στην πρωτεύουσά της μπήκε μπροστά απαγόρευση για το όρθιο κατούρημα, ή που σταμπάρονται δημοσίως ως σοβινιστές, οι άντρες που κάθονται με ανοιχτά τα πόδια στο μετρό, ή το μέρος όπου διαγράφονται αντωνυμίες απ' τα λεξιλόγια παιδικών σταθμών επειδή δεν είναι αρκετά ουδέτερες. Σοκάροντας ακόμη και ιστορικές φιγούρες του φεμινιστικού κινήματος με τον «παραλογισμό» και την «κρατική προπαγάνδα» της, η Σουηδία είναι η χώρα που ο φεμινισμός έχει φτάσει σε τόσο ακραία στάδια, ώστε να εναγκαλίζει τον μισανδρισμό, κι όλο αυτό να είναι απολύτως φυσιολογικό».

Βλέπουμε ότι υπάρχουν λέξεις όπως το «διάολε», το «παραλογισμό», το «ακραία», το «μισανδρισμό» και ρήματα όπως το «σοκάροντας» που υποδηλώνουν μια έντονη συναισθηματική κατάσταση και δηλώνουν μια αρκετά αρνητική εντύπωση και στάση απέναντι στον φεμινισμό. Στην αμέσως επόμενη παράγραφο, ο συντάκτης, συνεχίζοντας τον συλλογισμό του από την φράση που παραθέσαμε προηγουμένως, παραλληλίζει τον «παράλογο φεμινισμό» που χαρακτηρίζει ως «μισανδρισμό» με την Χρυσή Αυγή:

«Η, τέλος πάντων, όσο φυσιολογική είναι για την Ελλάδα μια οργάνωση σαν την Χρυσή Αυγή: πού αλλού θα μπορούσε να σταθεί το ROKS, ένα κρατικός επιδοτούμενο φεμινιστικό κίνημα, που διατηρεί 130 ιδρύματα αποκλειστικά για γυναίκες, με σκοπό να τις προστατεύσει από το τεράστιο συνωμοτικό δίκτυο παιδόφιλων σατανιστών, που βιάζουν νεαρά κορίτσια για να τα γονιμοποιήσουν και να εξασφαλίσουν σταθερή παροχή βρεφών, να έχουν να θυσιάσουν σε σατανιστικές τελετές; Όχι, δεν το βγάζω απ' το μυαλό μου, υπάρχει στ' αλήθεια, κι έχει και ντοκιμαντέρ!»

Προς το τέλος του άρθρου, ο άντρας δημοσιογράφος σχολιάζει και την στερεοτυπική απεικόνιση των γυναικών στον αμερικανικό κινηματογράφο, γράφοντας για το «κλασικό δείγμα αντιμετώπισης του γυναικείου χαρακτήρα ως σεξουαλικό αντικείμενο. Αντιφεμινιστικό όσο δεν πάει, έτσι»; Διακρίνεται λοιπόν μια σύγχυση ως προς τον φεμινισμό και τα μέτρα και τα σταθμά που εντοπίζει ο συγκεκριμένος συντάκτης.

Μένοντας για ένα ακόμη άρθρο στη χρονιά 2013, τρεις μέρες αφού έχει εκπνεύσει η χρονιά και έχει μπει το 2014, σε μια ανασκόπηση του προηγούμενου έτους, με τίτλο «POP13: Η χρονιά που ο σεξισμός έγινε αστείος», η συντάκτρια κάνει λόγο για την οπισθοδρόμηση της χώρας στα κοινωνικά ζητήματα με την έλευση της κρίσης, σχολιάζοντας την άνοδο του ρατσισμού, του νεοναζισμού και του σεξισμού:

«Το 2013 ξαναθυμηθήκαμε τα πιάτα που είχαμε αφήσει άπλυτα στο νεροχύτη τόσα χρόνια. Στις 18 Οκτωβρίου ο Γιώργος Βέλτσος έγραψε ένα μικρό σχόλιο στο ΒΗΜΑ για τη Μαρία Ρεπούση και τη Σώτη Τριανταφύλλου «Αυτό που ξέρω» κατέληγε το σχόλιο «είναι ότι το σύμπτωμα τους είναι επ' ακριβώς το φύλο στο οποίο δεν ανήκουν: «ο άνδρας έχει τον φαλλό ενώ η γυναίκα είναι χωρίς να τον ...» Μετά την γενική κατακραυγή το κείμενο εξαφανίστηκε εν μια νυκτί από το site. Δυο εβδομάδες μετά εμφανίστηκε μια γελοιογραφία του Δημήτρη Χαντζόπουλου στα Νέα, όπου η Ραχήλ Μακρή και η Ζωή Κωσταντοπούλου εμφανιζόντουσαν ως στριπτιζούδες κάτω από ένα αλαλάζων πλήθος. Σεβασμός μηδέν, χυδαιότητα μπόλικη.

Ας μην κοροϊδευόμαστε βέβαια -ο σεξισμός πάντα υπήρχε, απλώς με την κρίση ο κόσμος απενοχοποιήθηκε, ένωσε εντάζει να βγάλει το συντηρητισμό του προς τα έξω. Εδώ ο κόσμος πεινάει θα ασχοληθούμε τώρα με το ρατσισμό και το σεξισμό; Ζούμε εξάλλου στην Ελλάδα, τη χώρα που για πολλούς άντρες, όλες οι γυναίκες εκτός από τη μανούλα είτε ασκούν το αρχαιότερο επάγγελμα του κόσμου ή είναι «αγάμητες» (τι ωραίος αφορισμός -τελικά όσο σεξ και να κάνεις σε αυτή την χώρα δεν κερδίζεις ποτέ) και ο φεμινισμός είναι ένας όρος απεχθής που αφορά τριχωτές, άσχημες γυναίκες. Προ κρίσης, το 2008 δηλαδή, που ήταν και η τελευταία χρονιά που υπάρχουν στατιστικά στοιχεία για την Ελλάδα (το γιατί, παραμένει άγνωστο, μιας και σε όλες τις άλλες χώρες τα στατιστικά στοιχεία φτάνουν μέχρι το 2013) η διαφορά στην πληρωμή μεταξύ αντρών και γυναικών σύμφωνα με τη Eurostat ήταν 22%. Το 2013 σύμφωνα με την Ελληνική Στατιστική Υπηρεσία οι Ελληνίδες είχαν ποσοστό ανεργίας 31%, την ίδια ώρα που οι Έλληνες έχουν 24.3% ενώ τα ποσοστά ενδοοικογενειακής βίας ανέβηκαν φέτος κατά 47%. Την ίδια ώρα, στην Ελληνική Βουλή, ένα κόμμα που πιστεύει στην απαγόρευση των εκτρώσεων, και υμνεί τη γυναίκα που εκτελεί το καθήκον της αναπαράγοντας μικρούς Έλληνες για το καλό της Φυλής κατέχει ένα 7%, σύμφωνα με τις τελευταίες δημοσκοπήσεις. Το γενικότερο πλαίσιο έχει επίσης αγριέψει. Ανοίγοντας την τηλεόραση θα νόμιζε κανείς ότι μόνο οι άντρες αγοράζουν ηλεκτρικές συσκευές και οι γυναίκες

είναι ή νοικοκυρές μανάδες ή ημίγυμνα μοντέλα. Στις διαφημίσεις μιας αλυσίδας ηλεκτρονικών η Πετρούλα νιαουρίζει, στην άλλη ημίγυμνες τύπισσες με μπικίνι πρέπει να πείσουν τον Ασιάτη προμηθευτή να χαμηλώσει οπωσδήποτε τις τιμές κι έτσι πέφτουν μαζί του στο κρεβάτι. Οκ, χιούμορ υπάρχει, και το πρόβλημα δεν είναι μόνο ελληνικό-ζούμε σε μια εποχή που θεωρούνται σταρ η Κιμ Καρντάσιαν και η Σάσα Γκρέι, αλλά δεν είναι λίγο θλιβερό να το θεωρούμε όλο αυτό φυσιολογικό;

Αυτό το «ελα μωρέ τώρα», ή «δεν έχεις χιούμορ» μας έχει φάει. Γιατί σε περίπτωση που δεν το είχατε καταλάβει, ο σεξισμός στην Ελλάδα του 2013 είναι αστείος. Όπως και ο ρατσισμός. Ή όπως μου είπε κάποτε κάποιος “χρειαζόμαστε μια γυναικεία φωνή στο σάιτ μας”. Τι είναι άραγε η γυναικεία φωνή; Για τι πράγματα γράφει; Έχω αναρωτηθεί πολλές φορές, απάντηση δεν έχω βρει. Ας πάω να πλύνω κανά πιάτο και καλό 2014.

Το γνωστό σεξιστικό αστείο σε σχέση με το ποιό άτομο θα πλύνει τα πιάτα σε ένα νοικοκυριό εμφανίζεται στο παραπάνω κείμενο, με σκοπό όμως να διασαλευτεί η βάση του και να του ασκηθεί κριτική. Επομένως, γίνεται η υπόθεση ότι η συντάκτρια θα εκφράσει φεμινιστικό λόγο στο υπόλοιπο του άρθρου-επισκόπηση. Μάλιστα, η δημοσιογράφος κατακρίνει την σεξιστική απεικόνιση δύο γυναικών πολιτικών ως «στριπτιτζούδες» και σημειώνει την άνοδο του συντηρητισμού, σχολιάζοντας την σύζευξή του με τον μισογυνισμό. Για τον όρο «φεμινισμό», τονίζει συγκεκριμένα: «είναι ένας όρος απεχθής που αφορά τριχωτές, άσχημες γυναίκες», ενώ παραπάνω καυτηριάζει τον σχολιασμό κάποιων γυναικών ως «αγάμητων». Μέχρι στιγμής, η συντάκτρια διακρίνει πολύ επιθετικούς χαρακτηρισμούς ως προς τον φεμινισμό και τις γυναίκες, καθώς υπογραμμίζει το έμφυλο μισθολογικό χάσμα, την ενδοοικογενειακή βία και τις αντιρρήσεις που εκφράζονται στη βουλή κατά των αμβλώσεων.

Στο μεγαλύτερο μέρος του κειμένου εντοπίζει πολύ στοχευμένα τα σεξιστικά παραληρήματα στην Ελλάδα, προς το τέλος η συντάκτρια αναφερόμενη στις Κιμ Καρντάσιαν και Σάσα Γκρέι, στην Πετρούλα και σε άλλες τηλεοπτικές περσόνες, φανερώνει ίσως ένα συγκαλυμμένο δείγμα εσωτερικευμένου μισογυνισμού, εκπορευόμενου από τα προτάγματα της πατριαρχίας, διότι όποια γυναίκα δεν είναι σύμφωνα με τα δικά μας στάνταρ θεωρείται μη φεμινιστική. Θυμίζει τον ξεπερασμένο πλέον συλλογισμό ότι αν ντύνεται μια γυναίκα πιο σεξουαλικά, δεν είναι φεμινίστρια. Βεβαίως, το πως «παίζουν» τα μέσα ενημέρωσης με την εικόνα μιας γυναίκας όπως η Κιμ Καρντάσιαν είναι διαφορετικό ζήτημα, καθώς η στερεοτυπική απεικόνισή της και η σεξουαλικοποίησή της δεν αποτελεί θέμα προς αμφισβήτηση. Άλλωστε το stardom και τα media αποζητούν και δημιουργούν «εύκολη κατανάλωση», αλλά αυτό είναι υλικό και θέμα για άλλη εργασία. Ωστόσο, περιπλέκεται το ζήτημα όταν η συντάκτρια αναρωτιέται αν είναι θλιβερό να θεωρούμε φυσιολογικό το να θεωρούμε διασημότητα την Κιμ Καρντάσιαν και τη Σάσα Γκρέι, υιοθετώντας έναν ήπιο τόνο πουριτανισμού στο κείμενό της.

Αναλογιζόμαστε εδώ πως αν υπήρχαν αρκετά γυναικεία πρότυπα που θα είχαν την ίδια προβολή με τις προαναφερθείσες γυναίκες και θα κατείχαν διάφορα αξιώματα, τότε μάλλον δεν θα υπήρχε πρόβλημα στο να είχαν αυτού του είδους οι διασημότητες λίγη από την πίτα της τηλεοπτικής και όχι μόνο προβολής. Δηλαδή, αν πολλές γυναίκες επιστημότισσες, ερευνήτριες, μηχανικοί, πολιτικοί κ.ά. ήταν στο προσκήνιο, τότε θα ήταν πάλι «θλιβερό» να υπήρχαν σαν σταρ και οι συγκεκριμένες γυναίκες;

2.3.2 Άρθρα με χρονιά δημοσίευσης το 2017

Φτάνοντας στη χρονιά-ορόσημο για το φεμινιστικό κίνημα, για τους λόγους που αναφέραμε σε προηγούμενη ενότητα, όπως η έξαρση της δημόσιας συζήτησης λόγω του #MeToo, σταχυολογούμε το δημοσιευθέν υλικό της Propaganda.

Πρώτο σε χρονολογική σειρά στην λίστα με τις αναζητήσεις εμφανίζεται το άρθρο με τίτλο «Τι σημαίνει «φύλο» στην Ελλάδα;». Ήδη από τις πρώτες κιόλας γραμμές, βλέπουμε τις λέξεις τρανς και σεξουαλική εργασία, ορολογίες που δείχνουν προς μια πρόοδο σε σχέση με τις προς χρήση λέξεις. Ας δούμε όμως το περιεχόμενο:

«η δημοσίευση του επικείμενου πρωτοχρονιάτικου εξώφυλλου του National Geographic, προκάλεσε μιντιακό πανικό που άγγιξε μέχρι και μέσα όπως το Πρώτο Θέμα, που ως τότε αναφέρονταν στην έννοια τρανς μόνο προκειμένου να στοχοποιήσουν τη σεξουαλική εργασία, θεωρώντας τις δύο έννοιες υποχρεωτικά ταυτόσημες».

Βλέπουμε ότι η συντάκτρια του άρθρου στηλιτεύει την κατά καιρούς συσχέτιση της σεξεργασίας με την τρανς κατάσταση, καθώς τον «πανικό» που προκάλεσε ένα διεθνές εξώφυλλο μεγάλης κυκλοφορίας σε πιο συντηρητικά έντυπα, όπως το Πρώτο Θέμα. Ακολουθεί σχόλιο της συντάκτριας σχετικά με ζητήματα προσέγγισης των έμφυλων προβληματικών από την ελληνική μιντιακή πραγματικότητα:

«Τα ελληνικά μέσα έμειναν κατά κύριο λόγο στο γεγονός πως στο εξώφυλλο απεικονίζεται ένα τρανς άτομο, και δεν ασχολήθηκαν με το ευρύτερο θέμα του τεύχους: την αυξανόμενη ορατότητα που έχουν τα ζητήματα φύλου σε δυτικές κοινωνίες. Στην Ελλάδα, ωστόσο, παρ' όλη την προσπάθειά της να είναι «δυτική» χώρα, η ιδέα πως υπάρχουν άνθρωποι που η ταυτότητα φύλου τους δεν ταυτίζεται με το φύλο που τους αποδόθηκε στη γέννα, ακούγεται σαν επιστημονική φαντασία».

Σε σχέση με το 2013, παρατηρούμε σημαντική αλλαγή στη χρήση πιο «προοδευτικού» και ακριβέστερου λεξιλογίου. Ειδικότερα, στο συγκεκριμένο άρθρο γίνεται χρήση όρων που είναι ιδιαίτερα προοδευτικοί και ρηξικέλευθοι και έχουν την προέλευσή τους στον φεμινιστικό κινηματικό λόγο: «non-binary», «genderfluid», «genderqueer», «agender», «σεξεργασία» κλπ. Η συντάκτρια μάλιστα εντοπίζει την αμηχανία που δημιουργούσε στον κόσμο το γεγονός ότι παρακολούθησε και η ίδια μεταπτυχιακό πάνω στις Σπουδές Φύλου (μια αμηχανία που δεν συνάντησε η γράφουσα, 5 χρόνια αργότερα, η οποία παρατήρησε εκ διαμέτρου αντίθετες αντιδράσεις με την αμηχανία, όπως η χαρά και ο ενθουσιασμός):

«Εγώ, κάνοντας μεταπτυχιακό στις σπουδές Φύλου, δεν χρειάστηκα πάνω από ένα εξάμηνο για να αποφασίσω να μην αναφέρω ακριβώς τι σπουδάζω, ώστε να μην συναντώ αυτό το αμήχανο βλέμμα απόλυτης άγνοιας. Παράλληλα, η νομική αναγνώριση της ταυτότητας φύλου, δηλαδή η δυνατότητα ενός ατόμου να αλλάζει το όνομα και το καταγεγραμμένο φύλο στα επίσημα έγγραφά του, χωρίς εγχείρηση υποχρεωτικής στειρώσεως, ψυχιατρική διάγνωση και άλλους περιορισμούς, παραμένει ζητούμενο και διεκδίκηση της LGBTQI+ κοινότητας της χώρας- αν επιτευχθεί, είναι

αμφίβολο αν θα περιλαμβάνει τη δυνατότητα μίας άλλης επιλογής πέρα από το να γίνει το «γυναίκα» «άνδρας», ή το αντίστροφο».

Μιλώντας για το GenderFest, η δημοσιογράφος δίνει το λόγο σε queer άτομα που διοργανώνουν το φεστιβάλ, τα οποία μιλούν για την ανάγκη να παρουσιαστούν στην Ελλάδα άτομα από τον διεθνή queer, trans, intersex και φεμινιστικό καλλιτεχνικό χώρο που θεωρούν σημαντικά για τον LGBTQI+ ακτιβισμό και ορατότητα. Μάλιστα, ορισμένα από τα ζητήματα που τίγονται στο συγκεκριμένο φεστιβάλ είναι ο φεμινισμός στα πλαίσια του Ισλάμ και οι ίντερσεξ υποκειμενικότητες.

Την Παγκόσμια Ημέρα της Γυναίκας, 8 Μαρτίου 2017, εντοπίζεται άρθρο στον ιστότοπο Propaganda: «25 Πράγματα Που Δεν Μπορεί Να Κάνει Μια Γυναίκα -Ακόμη και Σήμερα-» (Α.Β.), ενώ η συντάκτρια στον υπότιτλο σημειώνει πως «δεν έχουμε φτάσει στην ποθητή και αναγκαία ισότητα. Η μέρα της γυναίκας σημαίνει απεργία, όχι γιορτή». Στο συγκεκριμένο κείμενο, η δημοσιογράφος καταπιάνεται με πράγματα τα οποία η κοινωνία ακόμη παρακωλύει τις γυναίκες από το να κάνουν και να πετύχουν, τουλάχιστον εξίσου εύκολα με τους άντρες, όπως το να γίνουν βουλευτρίες. Μάλιστα, δίνεται φωνή σε διάφορες γυναίκες και συλλογικότητες που ασχολούνται με τον φεμινισμό σε διάφορα επίπεδα. Οι απόψεις που ακούγονται για τις γυναίκες είναι ιδιαίτερα ενδυναμωτικές. Για παράδειγμα:

Να θέλει. «Όλα σχεδόν μπορούν να τα κάνουν οι γυναίκες σήμερα. Αρκεί να τα θελήσουν. Εκείνο που έχω καθημερινά την αίσθηση πως δεν μπορούν ακόμα είναι αυτό: να θελήσουν. Να θελήσουν για τον εαυτό τους πράγματα πέρα από στερεότυπα και προκαταλήψεις. Να κάνουν για τον εαυτό τους όνειρα που ξεφεύγουν από τα όνειρά που “συνήθως” κάνουν οι γυναίκες. Να γίνουν αστροφυσικοί και οικοδόμοι, να φτιάξουν κι άλλα πράγματα εκτός από κοσμήματα, να ταξιδέψουν μόνες και να κάνουν, μακριά από ενοχές, τις επιλογές τους», υπογραμμίζει η Στέλλα Κάσδαγλη, δημοσιογράφος και συνιδρύτρια του Women on Top.

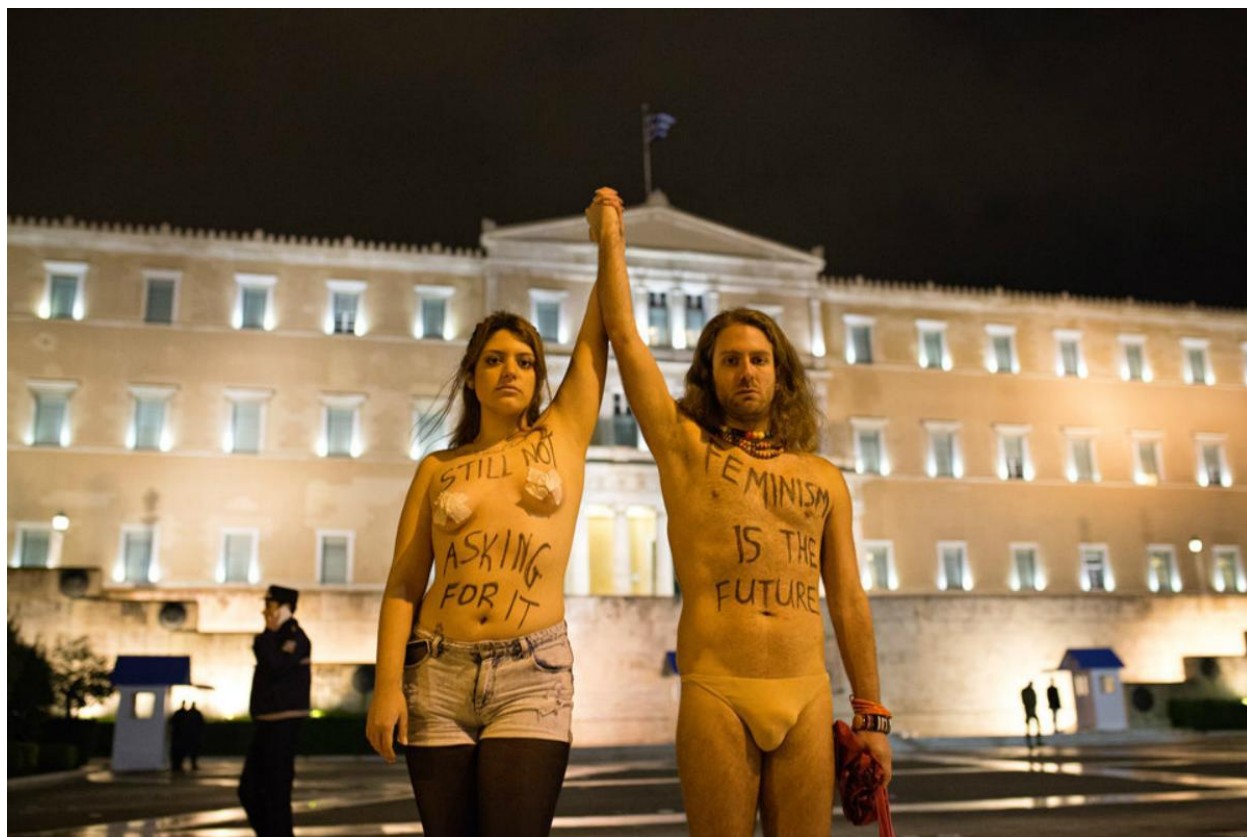
Να είναι ελεύθερη. «Γιατί το σώμα της είναι ακόμη πεδίο άσκησης πολιτικής από το κράτος – ένα εργοστάσιο αναπαραγωγής. Γιατί απολύεται αν μείνει έγκυος. Γιατί το σώμα της είναι ακόμη πεδίο επιβολής κυρίαρχων πατριαρχικών αντιλήψεων – παρθένα, τσούλα, χοντρή, ανορεξική. Γιατί δεν της αναγνωρίζεται καμιά άλλη ταυτότητα από την straight θηλυκότητα. Γιατί δεν πληρώνεται ίδιο μεροκάματο για την ίδια δουλειά με έναν άντρα. Γιατί δεν πληρώνεται καθόλου για την καθημερινή φροντίδα παιδιών, ασθενών, ηλικιωμένων μέσα στην οικογένεια. Γιατί είναι δική της δουλειά – ο άντρας ακόμη βοηθάει στο σπίτι. Δεν μπορεί να είναι ελεύθερη. Γιατί δολοφονείται καθημερινά από τον σύντροφο, σύζυγο, πατέρα, αδελφό – 2 γυναίκες την εβδομάδα στο Ηνωμένο Βασίλειο. Γιατί βιάζεται, κακοποιείται, παρενοχλείται, φοβάται στον δρόμο, στη δουλειά, την μέρα, την νύχτα. Τη σήμερα ημέρα, δεν είμαστε ελεύθερες.» όπως δηλώνει η φεμινιστική οργάνωση Καμία Ανοχή.

Σχολιάζοντας το άνωθεν, είναι ξεκάθαρο πλέον ότι γίνεται μια πολιτικοποίηση της Ημέρας της Γυναίκας, η οποία μέχρι πρότινος είχε μόνο την καταναλωτική, καπιταλιστική και ρομαντικοποιημένη πτυχή της και συνήθως οι άντρες αγόραζαν λουλούδια και γλυκά για τις γυναίκες και τις έλεγαν χρόνια πολλά. Η πολιτικοποίηση αυτή είναι εμφανής από τις πρώτες αράδες του άρθρου, καθώς αναγράφεται: «Η μέρα της γυναίκας σημαίνει απεργία, όχι γιορτή». Βλέπουμε ότι η 8η Μάρτη αποκτά διαστάσεις απεργίας και συνδυάζεται με πολιτικό λόγο και διεκδίκηση των δικαιωμάτων των γυναικών. Γίνεται περισσότερο λόγος για το σεξισμό και τις διακρίσεις που υπόκεινται οι γυναίκες εξαιτίας του φύλου τους.

Εκτός αυτού στο άρθρο δίνεται λόγος σε γυναίκες που αυτοπροσδιορίζονται ως φεμινίστριες, οι οποίες θίγουν το ζήτημα της πατριαρχίας, το ζήτημα της φροντίδας των παιδιών, των ασθενών και των ηλικιωμένων, της απλήρωτης οικιακής εργασίας, της γυναικοκτονίας, του βιασμού, της παρενόχλησης, της κακοποίησης και του φόβου. Θίγονται ζητήματα έμφυλων ανισοτήτων και έμφυλης βίας.

Δύο ημέρες αργότερα, δημοσιεύεται άρθρο-ρεπορτάζ από την ίδια συντάκτρια με τίτλο «Αν οι γυναίκες δεν είναι ελεύθερες, κανένας άνθρωπος δεν είναι». Εκεί, γίνεται μια προσπάθεια να καταγραφούν οι λόγοι για τους οποίους κατέβηκε τόσος κόσμος στους δρόμους σε μία ημέρα σαν αυτή της 8ης Μαρτίου. Από την κεντρική φωτογραφία του ρεπορτάζ, δημιουργείται η εντύπωση ότι πρόκειται για ένα ριζοσπαστικό άρθρο, καθώς σε αυτή απεικονίζονται δύο άτομα, σχεδόν γυμνά έχοντας γραμμένα στα σώματά τους τα εξής φεμινιστικά μηνύματα: “Still not asking for it” και “Feminism is the future”:

Φωτογραφία: Δημήτρης Σακαλάκης / FOSPHOTOS

Παρατίθενται μερικές από τις πιο καίριες δηλώσεις των ατόμων στο ρεπορτάζ που μας δίνουν τη δυνατότητα να ψηλαφήσουμε τις αντιλήψεις για τον φεμινισμό σε εκείνο το χρονικό σημείο:

«Είμαστε εδώ να διαδηλώσουμε για το αυτονόητο. Γι' αυτό που διακυβεύεται ακόμη στις μέρες μας, όπως όλες οι ελευθερίες και τα ανθρώπινα δικαιώματα. Για τον φεμινισμό και τα δικαιώματα των γυναικών. Είναι απίστευτο που το 2017 πρέπει να μιλάμε για τέτοια θέματα. Η κουλτούρα του βιασμού συνεχίζει να υπάρχει, όπως και ο σεξισμός. Οι άνδρες δεν μαθαίνουν να θεωρούν ίσες τις γυναίκες. Δεν θα μπορούσαμε να λείπουμε από εδώ σήμερα και θα κάνουμε αισθητή την παρουσία μας, όσο γίνεται περισσότερο», δήλωσε emphaticά ο ακτιβιστής για τα ανθρώπινα και ζωικά δικαιώματα Jason Antigone Dane.

Φταίει το τραμπικό “Grab them by the pussy”; Το μόνο σίγουρο είναι πως παρατηρείται μία επανάκαμψη του φεμινιστικού κινήματος. Γιατί όμως; Τι βιώνει μια γυναίκα τη σήμερον ημέρα; «Τα τελευταία χρόνια, καταπατούνται όλο και περισσότερο τα γυναικεία δικαιώματα με την ανάπτυξη του φιλελευθερισμού, τόσο τα εργασιακά όσο κι αυτά που αφορούν τις σχέσεις των δύο φύλων. Έχουμε αύξηση της βίας κατά των γυναικών και της γυναικοκτονίας που σχετίζεται με το γενικότερο κλίμα που επικρατεί κι όχι μόνο λόγω Τραμπ. Ο Ντόναλντ Τραμπ είναι μόνο η κορυφή από το παγόβουνο που φαίνεται. Ήδη από την δεκαετία του '90 βλέπουμε την υποχώρηση των γυναικείων δικαιωμάτων κι ευτυχώς τώρα οι γυναίκες απαντάνε και ξαναδιοργανώνονται», αναφέρει η Στέλλα Σάμου, μέλος του Μωβ.

«Η μεγάλη βάση της πορείας εδώ έχει να κάνει με διεκδικήσεις ταξικές και εργατικές που είναι πάρα πολύ βασικές, αλλά είναι και το έμφυλο κομμάτι για το οποίο μαζευτήκαμε σήμερα εδώ. Είναι ένα ζήτημα που πρέπει να βγει μπροστά και να δοθεί βάση. Πρέπει να δοθεί ορατότητα σε άτομα τα οποία δεν έχουν την ευκαιρία να μπουν κατευθείαν σε χώρους που είναι πιο ανατρεπτικοί, ενώ ανήκουν εκεί με την ιδιότητα που έχουν -είτε ως γυναίκες φεμινίστριες, είτε ως άτομα ΛΟΑΤΚΙ. Και μέσα από αυτό να δημιουργηθεί ένα νέο περιβάλλον για αυτούς τους ανθρώπους και για ολόκληρη την κοινωνία», παρατηρεί εύστοχα ο Ευγένιος Περνισιέ, κλινικός ψυχολόγος.

«Τα δικαιώματα των γυναικών καταπατούνται καθημερινά, όχι μόνο μία ημέρα. Η μέρα αυτήν δεν ανήκει στα λουλούδια, τα γλυκά και τις διασκεδάσεις, αλλά σε κάποιες εργατρίες που έδωσαν αγώνες για κάποια κεκτημένα που πάνε να χαθούν σήμερα», μας λέει η Άννα Πήλιου, ακτιβίστρια της LGBT κοινότητας. «Ήρθα εδώ για να σπάσω την σιωπή και να μεταδώσω το μήνυμα του Σωματείου Υποστήριξης Διεμφυλικών ότι οι τρανς γυναίκες είμαστε γυναίκες και ότι δεν υπάρχουν κατηγορίες. Οι κατηγορίες εξυπηρετούν άλλους σκοπούς και όχι τις μεταξύ μας σχέσεις στις κοινωνίες. Γιατί οι γυναίκες είμαστε γυναίκες σε όποια κατηγορία κι αν είμαστε.»

«Έχει περίπου 7 χρόνια να γίνει τόσο οργανωμένη και μεγάλη διαδήλωση ενάντια στην καταπίεση των γυναικών. Σήμερα διαδηλώνουμε ενάντια στον σεξισμό και τον ρατσισμό. Πάνω απ' όλα, ενάντια στο σύστημα που έχει γεννήσει αυτήν την κατάσταση και ανεβάζει την ακροδεξιά στην Ελλάδα και παγκοσμίως. Την ίδια στιγμή που δύομιση εκατομμύρια άνθρωποι διαδηλώνουν στην Αμερική, εμείς εδώ στηρίζουμε την πρωτοβουλία και εκμεταλλευόμαστε την ευκαιρία να γνωρίσουμε κι άλλο κόσμο, να συζητήσουμε πολιτικά και να οργανωθούμε για την συνέχεια και για τις 18 Μάρτη, που θα γίνει η Διεθνής Αντιρατσιστική και Αντιφασιστική Κινητοποίηση», δηλώνει εμφατικά η Βασίλεια Χαρηλάφτη, φοιτήτρια Γραφικών Τεχνών και Καλλιτεχνικών Σπουδών στο ΤΕΙ Αθήνας. «Είμαστε εδώ πέρα γιατί θέλουμε ισότητα, ίσους μισθούς, να μπορεί ο κάθε άνθρωπος -άνδρας, γυναίκα, ΛΟΑΤΚΙ, να κάνει ό,τι θέλει με το σώμα του, να έχει ίσα δικαιώματα και επιλογές και να φοράει ό,τι θέλει. Είτε μπούρκα, είτε στρινγκ» προσθέτει.

Στο προαναφερθέν κείμενο γίνεται αναφορά στην Πορεία των Γυναικών στις ΗΠΑ (Women's March) και στον Ντόναλντ Τραμπ, τραβώντας μια γραμμή που ενώνει ξεκάθαρα την άνοδο του φεμινισμού στην Ελλάδα και παγκοσμίως με αφορμή τα κοινωνικοπολιτικά τεκταινόμενα στις ΗΠΑ, όπως η εκλογή του Ντόναλντ Τραμπ και η λαϊκιστική, ακροδεξιά και μισογυνίστικη ρητορική και πολιτική του, με την περίφημη ατάκα “[Grab 'em by the pussy](#)” να κάνει τον γύρο του διαδικτύου και του κόσμου και να προκαλεί τις απανταχού φεμινίστριες. Επιπροσθέτως, ανιχνεύοντας την πολιτικοποίηση της ημέρας της γυναίκας και του λόγου περί γυναικών και φεμινιστικού κινήματος έτι περαιτέρω, η

δημοσιογράφος, αναδεικνύει την συσχέτιση των έμφυλων αιτημάτων με άλλες ταξικές και φυλετικές διεκδικήσεις. Τέλος, παρατηρούμε εδώ ότι γίνεται αναφορά και σε ΛΟΑΤΚΙ άτομα και δικαιώματα στο πλαίσιο ενός κειμένου και μιας ημέρας για τον φεμινισμό και τις γυναίκες, γεγονός που αναδεικνύει την άρρηκτα συνδεδεμένη σχέση του ΛΟΑΤΚΙ κινήματος με το φεμινιστικό.

Σε συνέχεια της αρθρογραφίας, με αφορμή την Παγκόσμια Ημέρα Εναντία στη Βία κατά των Γυναικών, την 25η Νοεμβρίου 2017 εντοπίζουμε ένα τρίπτυχο αφιέρωμα στην έμφυλη βία, υπό φεμινιστική και ενδυναμωτική σκοπιά. Συγκεκριμένα, δημοσιεύονται τρία ρεπορτάζ, το ένα για το Συμβουλευτικό Κέντρο Κακοποιημένων Γυναικών με τίτλο «Το Συμβουλευτικό Κέντρο Κακοποιημένων Γυναικών Σε Βγάζει Πιο Δυνατή» (Α.Β.), το δεύτερο για τη Γραμμή SOS 15900, το οποίο τιτλοφορείται ως «Ένα τηλέφωνο –ή ένα email- μπορεί να σου σώσει την ζωή ή να στην αλλάξει» (Α.Β.) και το τρίτο για τον ξενώνα κακοποιημένων γυναικών με τίτλο: «Ο Ξενώνας για Κακοποιημένες Γυναίκες είναι Εκεί για να Σε Προστατέψει Ανά Πάσα Ώρα» (Α.Β.).

Η συντάκτρια των τριών ρεπορτάζ παραδέχεται στο πρώτο κείμενο:

Τον τελευταίο καιρό έχει ανοίξει ένας τεράστιος διάλογος για σεξουαλικές παρενοχλήσεις και επιθέσεις, με το σκάνδαλο Weinstein να ταράζει τα νερά. Παράλληλα, το #MeToo, ένα διαδικτυακό κίνημα που ίσως αποτελεί δείκτη για το μέγεθος του προβλήματος, πήρε ανεξέλεγκτες διαστάσεις, καθρεφτίζοντας μια πραγματικότητα, πιο σκληρή απ'όσο κάποιοι θεωρούν.

Είναι εγκληματικό να θεωρεί κανείς ότι όλο αυτό είναι ανούσιο ή υπερβολικό. Το να μοιραστεί κανείς αυτές τις μαρτυρίες αποτελεί το πρώτο βήμα μιας μακράς διαδικασίας προκειμένου να καταστεί απαράδεκτο το φαινόμενο της παρενόχλησης, των επιθέσεων και της σεξουαλικής βίας κατά των γυναικών. Γιατί ένα μεγάλο ποσοστό γυναικών βιώνει κάποια στιγμή στην ζωή της σωματική, ψυχολογική ή σεξουαλική βία από τον ίδιο τον σύντροφό της. Γιατί εκατομμύρια γυναίκες στην Ε.Ε., έχουν αναφέρει σεξουαλική παρενόχληση στον χώρο εργασίας και το πρόβλημα δεν τελειώνει εκεί, καθώς υπάρχουν οι σκοτεινοί αριθμοί.

Στο συγκεκριμένο άρθρο, αρχικά γίνεται μια αναλυτική περιγραφή των τρόπων με τους οποίους μπορεί μια γυναίκα που έχει υποστεί κακοποίηση να προσεγγίσει το Συμβουλευτικό Κέντρο Κακοποιημένων Γυναικών. Αναφέρονται τα διάφορα είδη βίας, όπως «σωματική, ψυχολογική ή σεξουαλική βία από τον ίδιο τον σύντροφό της», μιας και μια από τις πιο δυσδιάκριτες μορφές έμφυλης βίας είναι αυτή που δέχεται μια γυναίκα από τον σύντροφό της. Σχολιάζεται η «σεξουαλική παρενόχληση στο χώρο εργασίας» και η ύπαρξη των σκοτεινών, δηλαδή κρυφών, αριθμών. Θίγεται το ζήτημα της ντροπής και της μη συνείδησης του εαυτού ως θύμα. Γίνεται λόγος για τη «δημοκρατία στις σχέσεις», συζητούνται οι αιτίες για τις οποίες μένει κανείς σε μια κακοποιητική σχέση, όπως ο φόβος, με αναφορά σε παραδείγματα. Στο σύνολό του, είναι ένα κείμενο με χρήσιμες και χρηστικές πληροφορίες που μπορεί να δώσει λύση στο πρόβλημα που αντιμετωπίζει μια γυναίκα και παράλληλα, να την ενδυναμώνει, να μην την κάνει να νιώθει αδύναμο και παθητικό θύμα. Φαίνεται ότι έχει αναπτυχθεί ακράδαντα μια φεμινιστική συνείδηση και μια καθαρά φεμινιστική γραφή, καθώς γίνεται αναφορά στο συστημικό πρόβλημα της βίας κατά των γυναικών, των λόγων που δεν βγαίνει προς το φως της δημοσιότητας τόσο εύκολα και προτείνονται και λύσεις, χωρίς να υπάρχει κάποια νύξη για κατηγορίες κατά των γυναικών που είναι θύματα αυτής της πατριαρχικής βίας.

Αντίστοιχα, στο δεύτερο κείμενο του τρίπτυχου αφιερώματος για τη Γραμμή SOS 15900 γίνεται ανάλογη δουλειά:

«Αν βρίσκεσαι σε κρίση και χρειάζεσαι ψυχοκοινωνική συμβουλευτική, άμεση ψυχολογική και κοινωνική στήριξη, ο σύμβουλος αξιολογώντας τα δεδομένα που ακούει, σε υποστηρίζει ψυχολογικά και κοινωνικά. Προσπαθεί να σε ενδυναμώσει, ώστε να πάρεις η ίδια τις αποφάσεις που σε αφορούν. Σε ενθαρρύνει να βγεις από την απομόνωση, να κατανοήσεις ότι δεν είσαι μόνη και πως δεν ευθύνεσαι για την βία που υφίστασαι.

Ενημερώνεσαι για βασικά νομικά ζητήματα, όπως για το νομικό πλαίσιο, τις δυνατότητες για δωρεάν παροχή νομικής βοήθειας ή την κατάργηση του παραβόλου για κατάθεση μήνυσης.

Ο σύμβουλος μπορεί να σε παραπέμψει σε συμβουλευτικό κέντρο ή σε κάποιον ξενών, σε υπηρεσίες υγείας και άλλους συνεργαζόμενους φορείς, διασφαλίζοντας την εγκυρότητα των πληροφοριών, καθώς και την ανωνυμία.

Η απλά σε πληροφορεί για θέματα ισότητας των φύλων. Είναι κρίσιμο η κάθε γυναίκα να αντιλαμβάνεται και να αναγνωρίζει την κακοποίηση την οποία υφίσταται. Μπορεί να μην είναι απαραίτητα σωματική, αλλά να έχει τη μορφή ψυχολογικής, συναισθηματικής ή λεκτικής βίας. Δεν είναι λίγες οι φορές που γυναίκες υφίστανται επίσης οικονομική βία. Η σεξουαλική παρενόχληση στην εργασία, σε κοινωνικό χώρο, στην οικογένεια.

Πρέπει να σημειωθεί όμως πως η συγκεκριμένη γραμμή απευθύνεται σε όλους τους πολίτες και τους φορείς που θέλουν να πληροφορηθούν για θέματα σχετικά με την πρόληψη και την αντιμετώπιση της βίας κατά των γυναικών».

Πρόκειται για ένα ψηφιδωτό λέξεων, το οποίο περιέχει αναλυτικές πληροφορίες, ευανάγνωστες, ενδυναμωτικές προς κάθε πολίτη που θέλει να ενημερωθεί. Η δημοσιογράφος μιλάει σε β' ενικό, γεγονός που καθιστά την γραφή ακόμη πιο άμεση και φιλική. Δίνει τις επιμέρους πληροφορίες σταδιακά, καθώς αναφέρει το ψυχολογικό κομμάτι, το νομικό κομμάτι, το στάδιο της αναγνώρισης της βίας («Είναι κρίσιμο η κάθε γυναίκα να αντιλαμβάνεται και να αναγνωρίζει την κακοποίηση την οποία υφίσταται») και η σημασία να ευαισθητοποιηθεί και να εκπαιδευτεί σύσσωμη η κοινωνία.

Στην ίδια τροχιά και το ίδιο ύφος συνεχίζει και το τρίτο σκέλος του αφιερώματος:

Βία. Τρία γράμματα, χιλιοειπωμένα, χιλιοσυζητημένα τόσο πολύ που πλέον δεν μας σοκάρουν. Οι ειδήσεις, οι ταινίες, τα παιχνίδια, η καθημερινότητα μας έχουν κάνει να τα χάνουμε από την πράξη που μας φέρνει στον κόσμο κι όχι από ανοιγμένα κεφάλια και μύτες. Πρέπει να σημειωθεί και να γραφτεί με κεφαλαία γράμματα πως συγκεκριμένα η ενδοοικογενειακή βία αποτελεί την δέκατη κύρια αιτία θανάτου για τις γυναίκες ηλικίας 16 έως 44 ετών.

Υπάρχουν όμως και καταφύγια, οι ξενώνες φιλοξενίας κακοποιημένων γυναικών που φτάνουν συνολικά τους 21 ξενώνες ανά τη χώρα. Ο ξενώνας είναι ο τελευταίος στην σειρά, στο δίκτυο της Γενικής Γραμματείας Ισότητας Φύλων ενάντια στην κακοποίηση των γυναικών. Πρώτα η γυναίκα απευθύνεται στην Γραμμή 15900 ή στο Συμβουλευτικό και αν το αποφασίσει, μπαίνει στον ξενώνα. [...]

Η τωρινή αντιδήμαρχος, Μαρία Στρατηγάκη, πρώην Γενική Γραμματέας Ισότητας, είχε την ιδέα και το πλάνο να βρει κάποια κονδύλια και προχώρησε στον σχεδιασμό ενός πανελλαδικού δικτύου, ώστε να υπάρχουν συμβουλευτικά κέντρα και ξενώνες σε όλες τις περιφέρειες της Ελλάδας για να μπορούν να καλύπτονται όλα τα περιστατικά. Συν την Γραμμή SOS 15900. Τότε κάλεσε τους δήμους να δείξουν το ενδιαφέρον τους και να δεσμευτούν για την υλοποίηση του έργου, εφόσον τους είχε κατοχυρώσει το κονδύλι και είχε φτιάξει την στρατηγική.

Ο Ξενώνας λειτουργεί όλο το 24ωρο, 365 μέρες το χρόνο, σαν καταφύγιο, ανά πάσα ώρα και στιγμή, με στόχο την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας. Στην προγραμματισμένη εισαγωγή, η γυναίκα έχει περάσει από ένα Συμβουλευτικό Κέντρο, έχει κάνει όλες τις απαραίτητες ιατρικές εξετάσεις και κανονίζεται με ραντεβού να εισαχθεί στον ξενώνα που θα την υποδεχτεί. «Εκτακτη εισαγωγή κάνει μόνο ο Ξενώνας της Αθήνας και ο Ξενώνας του ΕΚΚΑ και σημαίνει ότι οι γυναίκες μπορούν μέσα σε όλο το 24ωρο να δεχτούν μια γυναίκα. Μια γυναίκα που έχει υποστεί έναν βιασμό ή έχει ξυλοφορτωθεί από τον σύζυγο ή τον σύντροφο, καλεί στην Γραμμή SOS 15900 και έχει πάρει τα παιδιά της και είναι εκτός. Ένας από τους δύο Ξενώνες θα την υποδεχτεί ανεξάρτητα αν είναι μία η ώρα τη νύχτα ή τρεις το πρωί» λέει η Τίνα Στρατηγάκη, κοινωνική λειτουργός του Ξενώνα, αναφέροντας πως ο Ξενώνας της Αθήνας έχει ειδικό χώρο που φιλοξενεί αυτές τις γυναίκες.

Αναλυτικότερα, στην αρχή του κειμένου διαπιστώνεται το πρόβλημα, η έμφυλη και ενδοοικογενειακή βία και αμέσως μετά, στην δεύτερη κιόλας παράγραφο δίνεται μια πρόταση-λύση, κατά τις αρχές του “solutions journalism”, ενός νέου είδους δημοσιογραφίας που πέρα από την ανάδειξη ενός προβλήματος εστιάζει την έρευνα και στις πιθανές προτάσεις και λύσεις που μπορούν να δοθούν. Η πρόταση της δημοσιογράφου (για όποια την χρειάζεται) στην προκειμένη περίπτωση είναι ο ξενώνας κακοποιημένων γυναικών και στη συνέχεια, περιγράφει τον τρόπο λειτουργίας του, τη χωρητικότητά του και άλλες περιπτώσεις γυναικών που έχουν κάνει χρήση του ξενώνα σε μια προσπάθεια να ενημερώσει και να εξοικειώσει τις αναγνώστριες με τον ξενώνα και να διευκολύνει την πρόσβασή τους σε αυτό, θέλοντας επιπλέον να αποδομήσει και την πιθανή ντροπή μπορεί να υπάρξει στις γυναίκες που έχουν υποστεί βία. Παράλληλα, στο άρθρο δίνονται εναλλακτικές σε περίπτωση που υπάρχει πληρότητα, ενώ κλείνει με την ευχή στο μέλλον «οι δομές καταπολέμησης να είναι δομές πρόληψης πια». Η φράση «πλέον δεν μας σοκάρουν» της συντάκτριας που αναφέρεται στα περιστατικά έμφυλης βίας αποκαλύπτει ότι το σεντόνι που κάλυπτε τη βία έχει πλέον σηκωθεί και δεν κρύβεται η έμφυλη βία, ούτε στα μέσα ενημέρωσης. Η συγκεκριμένη φράση δηλώνει ότι είναι τέτοιο το μέγεθος της βίας και της εξοικείωσης των ατόμων που έρχονται σε επαφή με αυτή, είτε επειδή τη βιώνουν, είτε επειδή γράφουν για αυτή ή εργάζονται σε κάποια προστατευτική δομή, που δεν εκπλήσονται πλέον με κάθε νέα σχετική είδηση.

Επιπλέον, αναγνωρίζουμε ότι το 2017 γίνεται στατιστική αναφορά και παράθεση αριθμών και ερευνών που στηρίζουν και με μαθηματικό τρόπο τα λεγόμενα της εκάστοτε δημοσιογράφου και αρθρογράφου, χτίζοντας ένα αδιάρρηκτο «τοίχος» απέναντι σε όποιο αφήγημα αμφισβητεί την ύπαρξη έμφυλης και ενδοοικογενειακής βίας.

Περίπου στα μέσα Δεκέμβρη του 2017 (12/12/2022), είχε δημοσιευτεί ένα άρθρο με τίτλο «Angela Davis: Τι είπε στην Αθήνα ο «άγγελος» που μάχεται για έναν καλύτερο κόσμο» και η συντάκτριά του (Α.Β.) δηλώνει ευθύς εξ αρχής ότι πρόκειται για την ομιλία της γνωστής ακαδημαϊκού και ακτιβίστριας που συγκίνησε τον κόσμο στο κατάμεστο Θέατρο Αλίκη, μιλώντας για την εξέλιξη του

φεμινισμού, την προσφυγική κρίση και το City Plaza και την αδιάρρηκτη σχέση του καπιταλισμού με τον ρατσισμό. Διαβάζουμε:

«Η Angela Davis ήρθε στην Αθήνα στα πλαίσια της 11ης ετήσιας διάλεξης στη μνήμη του Νίκου Πουλαντζά για να μιλήσει για τον Αντιμαχόμενο φεμινισμό στις μέρες μας και όχι μόνο, καθώς έκανε λόγο για τον ρατσισμό και την στενή του σχέση με τον καπιταλισμό, την Παλαιστίνη, το σωφρονιστικό σύστημα στην Αμερική, την προσφυγική κρίση και τους αλληλέγγυους στο City Plaza, την διαθεματικότητα των δικαιωμάτων και τον σπισισμό. [...]

Γνώρισε τον φεμινισμό μέσω του μαρξισμού και μοιράστηκε τις ιδέες της για την εξέλιξη του φεμινιστικού κινήματος μέχρι σήμερα. Είναι σημαντικό να κατανοήσουμε, όπως είπε, πως ο φεμινισμός των λευκών μεγαλοαστών γυναικών, το φαινόμενο του glass ceiling φεμινισμού, όπου οι γυναίκες που είναι ήδη στην κορυφή και το μόνο που έχουν να κάνουν είναι να δείξουν το «ταβάνι» για να πουν ότι τα έχουν καταφέρει, δεν προσφέρει τίποτα στο κίνημα των διεκδικήσεων όλων εκείνων των γυναικών που βρίσκονται στον πάτο του βαρελιού και πρέπει να παλεύουν σκληρά καθημερινά.

Η ακτιβίστρια συνέχισε υπογραμμίζοντας το γεγονός ότι το φύλο πάντα είναι υπόλογο στην εθνικότητα και την τάξη. «Τα κινήματα των τρανς έχουν βοηθήσει να καταλάβουμε πως δουλεύει η ιδεολογία. Η αμφισβήτηση της κανονικότητας της δυαδικής δομής του φύλου μας έχει εμπνεύσει, έτσι ώστε να αμφισβητήσουμε άλλες κανονικοποιημένες αντιλήψεις, όπως η μονιμότητα του καπιταλισμού» δήλωσε και έσπευσε να ξεκαθαρίσει πως δεν αναφέρεται στην εξέλιξη της πορνείας και πως υποστηρίζει τα δικαιώματα των εργατριών και εργατών στο σεξ.

Όπως τόνισε η Angela Davis, ο φεμινισμός που βασίζεται στην ποινικοποίηση όχι απλά δεν θα καταφέρει να μειώσει τη έμφυλη βία, αλλά θα βοηθήσει να χτιστούν κι άλλες φυλακές, στις οποίες βρίσκεται δυσανάλογος αριθμός μαύρων -με το 1/3 των κρατουμένων γυναικών παγκοσμίως βρίσκονται σε αμερικανικές φυλακές.

Στην συνέχεια, με αφορμή μια συζήτηση για την διαθεματικότητα και τον συσχετισμό του ρατσισμού, του φεμινισμού, του αντιμπεριαλισμού και του σπισισμού, έγινε η ερώτηση αν το φεμινιστικό κίνημα πρέπει να είναι και αντισπισιστικό. «Αυτή η ερώτηση για τα ζώα είναι πολύ σημαντική. Όπως και το ζήτημα της βιομηχανίας του φαγητού και της κλιματικής αλλαγής. Τα κινήματα που μας αφορούν όλους και έχουν να κάνουν με τον κόσμο που ζούμε είναι πολύ κρίσιμα. Τι νόημα έχει να χτίσουμε έναν δίκαιο κόσμο, αν δεν μπορούμε να τον σώσουμε; Είμαι vegan και πιστεύω πως όλοι πρέπει να συνειδητοποιήσουμε τι βάζουμε στο σώμα μας. Τι καταναλώνουμε; Πρέπει να καταλάβουμε την βία που επιβάλλουμε σε ανθρώπινα αλλά και μη ανθρώπινα ζώα. Σύντομα θα χρειαστεί να αντιμετωπίσουμε κι αυτό το ζήτημα. Ο βιγκανισμός είναι το επόμενο μεγάλο πλανητικό κίνημα.»

Στο άνωθεν κείμενο, γίνεται η προσπάθεια να δοθεί μια ιστορική πτυχή του φεμινιστικού κινήματος, καθώς η Angela Davis αποτελεί μια κεντρική και ιστορική φιγούρα αυτού. Μιλά για τον λευκό φεμινισμό («φεμινισμός των λευκών μεγαλοαστών γυναικών»), για το σύστημα ποινικοποίησης και την επίδρασή του στον περιορισμό της έμφυλης βίας και μιλώντας με απτά παραδείγματα για την διαθεματικότητα θίγει τον ρατσισμό, τον αντιμπεριαλισμό, τον σπισισμό καθώς και την κλιματική αλλαγή.

Λίγο πριν την εκπνοή της χρονιάς-ορόσημο για το σύγχρονο φεμινιστικό κίνημα, στις 27 Δεκεμβρίου, η Αντζέλα Δημητρακάκη, γράφει στο «2017, το έτος που ο φεμινισμός απέκτησε νέο νόημα» για το #MeToo που υπήρξε το σχολείο της χρονιάς:

«Αν το 2016 εμπεδώσαμε το μοτίβο «η πατριαρχία αντεπιτίθεται», διανθισμένο με white supremacy πολιτικές και πατριωτικούς λαϊκισμούς από την Πολωνία ως τις ΗΠΑ, το 2017 υφίστανται ορατοί πόλοι αντίστασης.

Αφ' ενός, στο πρώτο μισό της χρονιάς, δημιουργείται το κίνημα της Παγκόσμιας Απεργίας των Γυναικών (International Women's Strike), προσβλέποντας σε μία εναλλακτική χρήση της «παγκόσμιας συνθήκης». Η εναλλακτική αυτή χρήση επιχειρεί να δρομολογήσει μια διαλεκτική φεμινιστικής θεωρίας και πράξης καθιστώντας σαφή την πολύμορφη δυναμική και τους πολλαπλούς στόχους ενός σύγχρονου φεμινιστικού κινήματος. Αρκεί να διαβάσουμε την ανακοίνωση της αμερικανικής πτέρυγας που δημοσιεύεται στις 8 Φεβρουαρίου για να διαπιστώσουμε τις προθέσεις αλλά και τις δυνατότητες της απόλυτα σύγχρονης αυτής πρωτοβουλίας. Επιχειρώντας να αντιταχθούν στην στρέβλωση του ψευδο-φεμινιστικού lean-in ιδεολογήματος, που εκπροσωπείται από την Facebook COO Sheryl Sandberg και την Ivanka Trump, οι γυναίκες καλούνται να πρωτοστατήσουν στους αγώνες της εργασίας, στους αγώνες για το περιβάλλον, να ταχθούν ενάντια στις πλείστες και διαπλεκόμενες μορφές κοινωνικού και φυλετικού ρατσισμού, καθώς και στην περαιτέρω υπονόμευση της δημοκρατίας.

Το 2017 είναι συνεπώς η χρονιά που βλέπουμε την άνοδο ενός φεμινιστικού πλήθους ή multitude – όρος της σύγχρονης πολιτικής θεωρίας που επιχειρεί να αποτυπώσει ένα ενοποιητικό σχήμα φεμινιστικής μαχητικότητας προς υπέρβαση της εύκολου αφηγήματος των πολλών και ασύνδετων φεμινιστικών μικρο-πολιτικών, των πολλαπλών φεμινισμών (στον πληθυντικό), που κληροδότησε ο μεταμοντερνισμός του τέλους του εικοστού αιώνα.

Στο δεύτερο μισό του 2017, το κίνημα του #MeToo σπάει το φράγμα της σιωπηλής ανοχής και υποταγής στους κανόνες του παιχνιδιού, με εκατομμύρια γυναίκες, όλων των χρωμάτων και τάξεων, να καταθέτουν ανοιχτά προσωπικές, πλην πολιτικές, ιστορίες σεξουαλικής παρενόχλησης και βίας. Εδώ, γίνεται πια φανερός ο ρόλος που παίζει, και θα παίζει, η τεχνολογία στην διαμόρφωση φεμινιστικής συνείδησης τον εικοστό-πρώτο αιώνα, καθώς οι συνδέσεις γίνονται στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Το #MeToo υπήρξε το σχολείο της χρονιάς. Δεν αναφέρομαι φυσικά στο προφανές του «εύρους» των μισογυνιστικών συμπεριφορών που κατατίθενται, αλλά στην ενίοτε αντιμετώπισή τους.

Για άλλη μια φορά, συνδέεται η επάνοδος του φεμινισμού με την άνοδο σε «white supremacy πολιτικές και πατριωτικούς λαϊκισμούς». Η συγγραφέας αναφέρεται στο φεμινιστικό κίνημα, λέγοντας πως πραγματοποιείται «διαλεκτική φεμινιστικής θεωρίας και πράξης», αναγνωρίζει την άνοδο του «φεμινιστικού πλήθους», όπως και το σπάσιμο του «φράγματος της σιωπηλής ανοχής», υπογραμμίζοντας την «διαμόρφωση φεμινιστικής συνείδησης». Όλο το λεξιλόγιο που χρησιμοποιείται είναι πλήρως εναρμονισμένο με τους φεμινισμούς και τους λόγους του κινήματος και μάλιστα, χαρακτηρίζεται το #MeToo ως «σχολείο της χρονιάς», υπογραμμίζοντας τη σημασία της ύπαρξής του αλλά και της εκπαίδευσης που έφερε στον ευρύ πληθυσμό.

2.3.3 Άρθρα με χρονιά δημοσίευσης το 2021

Η μηχανή αναζήτησης για το έτος 2021 εμφάνισε 21 δημοσιευμένα κείμενα για τη λέξη-κλειδί «φεμινισμός». Ωστόσο, μόλις τα 15 εξ αυτών έκαναν ουσιαστικό σχολιασμό στον φεμινισμό και όχι απλή, επιγραμματική αναφορά, για αυτό και επιλέχθηκαν στο corpus της αρθρογραφίας. Το πρώτο άρθρο είναι το «Μια παραίτηση είναι λίγη», το οποίο αναφέρεται στις εξελίξεις στο #metooGR και συγκεκριμένα τις καταγγελίες για βιασμούς ανηλίκων προς τον Δημήτρη Λιγνάδη, πρώην διευθυντή του Εθνικού Θεάτρου, θίγοντας το αν χρειάζεται να παραιτηθεί η Λίνα Μενδώνη, υπουργός Πολιτισμού που τον στήριξε, ώστε να ξεπλύνει τον πόνο και το φόβο.

«Κι αν σήμερα μπορούμε με κομμάτια απόφιας συγκίνησης που ανεβοκατεβαίνουν αδιάκοπα από τα μάτια στο λαιμό, να ατενίζουμε λίγο πιο αισιόδοξα τον ορίζοντα, αν νιώθουμε λίγο πιο κοντά στην προοπτική μιας κάποιας δικαίωσης που μεταφράζεται κατ' ελάχιστο στο να μη βλέπεις τον άνθρωπο που σε κακοποίησε να μοιράζει σαχλά χαμόγελα στην τηλεόραση ή αρχαιολατρικά φιλιά σε μινιατούρες του Παρθενώνα στην Επίδαυρο, αν σήμερα μπορούμε να ελπίζουμε ότι η τέχνη θα γίνει πιο συμπεριληπτική, το χρωστάμε στα θύματα. Στις γυναίκες που σχεδόν σύγκορμες κατέθεσαν την αλήθεια τους στην κοινωνία. Στα αγόρια που μίλησαν, γιατί η τοξική αρρενωπότητα πλήττει και τις υπόλοιπες αρρενωπότητες κι αυτό είναι ένα ακλόνητο ταμπού που πάλι βαραίνει τα θύματα.

Ένα ακόμα πράγμα που θέλω να επισημάνω και το οποίο σκόπιμα δεν τονίζεται καθόλου στο δημόσιο λόγο είναι ότι στη σημερινή κάπως λυτρωτική και αποκαλυπτική συνθήκη, εκτός από το κουράγιο των επιζώντων, συντέλεσαν ο φεμινισμός και το ΛΟΑΤΚΙ+ κίνημα που διανύουν διεθνώς και εγχώρια μια αναγεννησιακή πορεία. Είναι εκείνα τα κινήματα που ανέσυραν στον αφρό τα ζητήματα της σωματικότητας, του φύλου και της σεξουαλικότητας, που αφαιρούν συστηματικά συσκοτιστικά επιχειρήματα και μυθοπλαστικές κατασκευές από τις έμφυλες ιεραρχήσεις, που αναδεικνύουν διαρκώς τις δεσπόζουσες της σεξιστικής κουλτούρας και της τοξικής αρρενωπότητας. Με τα εργαλεία του φεμινισμού οφείλουμε να διαβάσουμε τη συγκυρία για να μην οδηγηθούμε στις παραπλανητικές απραπούς της «ανωμαλίας», του «ψυχάκια» ή της «διαστροφής» που τόσο απλόχερα προσφέρονται αυτή την περίοδο και διατρέχουν το timeline μας. Πέρα από το ότι αυτές οι αναγνώσεις είναι στιγματιστικές ως προς την ψυχική νόσο, επιμένουν να αγνοούν τη συστημικότητα της έμφυλης κακοποίησης τη στιγμή μάλιστα που η ίδια η πραγματικότητα κατακρημνίζει μια σειρά από βολικά στερεότυπα. Δεν είναι άξεστοι, αγροίκοι, αμόρφωτοι ή διαταραγμένοι οι κακοποιητές. Μπορεί κάλλιστα να είναι καλλιεργημένοι, επαγγελματικά αναγνωρισμένοι, ευρυμαθείς ή και «άριστοι». Επίσης, είναι καθίκια επειδή είναι βιαστές και κακοποιητές, ανεξάρτητα από την ιδεολογική τους τοποθέτηση, την κομματική τους ταυτότητα ή την πολιτική τους στρατεύση. Κι αυτό πρέπει να είναι κρυστάλλινο, ακόμα κι αν κοστίζει, ακόμα κι αν αφορά ανθρώπους που θεωρούσαμε «δικούς μας», πιο κοντινούς και πιο οικειούς. Αν θέλουμε να γίνουμε σύμμαχοι στον αγώνα κατά της έμφυλης βίας, τότε θα πρέπει να αναθεωρήσουμε ποιοι είναι «δικοί μας»».

Εδώ η συγγραφέας μιλάει για «συγκίνηση» και για «δικαίωση», δείχνοντας πως έχουμε περάσει από την χρονιά της αναγνώρισης του μεγέθους της έμφυλης βίας (το 2017) στη χρονιά όπου οι «πληγές» της πατριαρχίας έχουν βγει στο φως και αναζητούν φεμινιστική «θεραπεία». Ο λόγος είναι πιο λογοτεχνικός: «αισιόδοξία στον ορίζοντα», «αναγεννησιακή πορεία», «κρυστάλλινο», γεγονός που ξεσκεπάζει το

κομμάτι του συναισθηματισμού απέναντι σε έμφυλα ζητήματα τώρα πια. Η δημοσιογράφος γράφει για τις «αρρενωπότητες», την «τοξική αρρενωπότητα», τα «θύματα» και τη συμβολή του «ΛΟΑΤΚΙ και φεμινιστικού κινήματος» στην κατασκευή του «δρόμου» προς μια έμφυλη δημοκρατία και ισότητα. Αναγνωρίζει επίσης το στίγμα προς τις ψυχικές νόσους και το διαφοροποιεί από την πατριαρχική βία.

Στα μισά του Φεβρουαρίου, 16/02/2021, «ανέβηκε» το άρθρο-σχόλιο: «Η Φαίη Σκορδά αποδεικνύει πως ακόμα κρίνουμε το βιβλίο από το εξώφυλλο», το οποίο μιλά για την στερεοτυπική αντίληψη μιας γυναίκας φεμινίστριας και την θεώρηση του κοινού ότι δεν μπορεί να τοποθετηθεί φεμινιστικά, επειδή δουλεύει σε πρωινή τηλεοπτική εκπομπή, από αυτές που αποκαλούν υποτιμητικά «πρωινάδικα». Άρα, ανιχνεύεται και εδώ η σύγχυση ως προς το ποια θεωρείται φεμινίστρια και πως πρέπει να μοιάζει εμφανισιακά, πως να ντύνεται ή ακόμη και τι δουλειά να κάνει. Ειδικότερα:

«Ένα από τα πρόσωπα που πρωταγωνιστεί στις συζητήσεις αυτές είναι και η Φαίη Σκορδά, όχι επειδή κατήγγειλε κάποια κακοποιητική συμπεριφορά, αλλά λόγω της στάσης που έχει τηρήσει απέναντι στα θύματα. Η παρουσιάστρια του «Πρωινού» έδειξε ότι πιστεύει από την πρώτη στιγμή τα θύματα και στάθηκε απέναντί τους με ταπεινότητα, ευγένεια αλλά και θάρρος, καθώς χρειάστηκε πολλές φορές να ορθώσει ανάστημα σε όσους τολμούσαν να πουν «ναι μεν, αλλά».

Φαίη Σκορδά στην μέχρι τώρα πορεία της στην τηλεόραση δεν έχει προσβάλει ποτέ κανέναν, αλλά ούτε και έχει μείνει με το στόμα κλειστό όταν αισθανόταν ότι την θίγουν. Για ποιον λόγο λοιπόν, οι απορίες; Τόσο δύσκολο είναι να πιστέψουν κάποιοι πως μια γυναίκα μπορεί να παρουσιάζει πρωινό, να φοράει κοντές φούστες και να είναι και φεμινίστρια, με τον δικό της μοναδικό τρόπο; Τόσο περίεργο μας φαίνεται που μια παρουσιάστρια πρωινού μπορεί και διατυπώνει λόγο και άποψη; Γιατί; Δεν γράφει πουθενά ότι ο φεμινισμός έχει συγκεκριμένη εμφάνιση ή πως πρέπει να κάνεις κάποιο συγκεκριμένο επάγγελμα για να μπορείς να δείξεις κατανόηση.

Αν θέλουμε ο φεμινισμός μας να είναι όντως συμπεριληπτικός, στην πράξη και όχι στα λόγια, θα πρέπει να σταματήσουμε να πέφτουμε από τα σύννεφα όταν ξανθιές γυναίκες με ανοιχτά ντεκολτέ, μπορούν και εκφράζουν άποψη. Μέχρι τότε θα συνεχίσουμε να είμαστε ανεπαρκείς και δεν θα διαφέρουμε πολύ από τους «ναι μεν, αλλά», που η Φαίη Σκορδά με τόσο θάρρος και πείσμα έδωχε από τον αέρα της εκπομπής της, αφού πρώτα τους είχε απαντήσει κατάλληλα».

Το στερεότυπο περί «ξανθών γυναικών», «κοντής φούστας» και «ανοιχτών ντεκολτέ» μοιάζει καλά να κρατεί ακόμη εν έτει 2021 στην κοινωνία, ωστόσο όχι και στον διαδικτυακό τόπο της Propaganda, καθώς η δημοσιογράφος έχει κάνει την διάκριση και σημειώνει πως το θάρρος και η στάση της παρουσιάστριας Φαίης Σκορδά απέναντι στα θύματα που έχουν υποστεί κακοποιητική συμπεριφορά είναι αυτό που κρίνει ως φεμινισμό «στην πράξη» κι όχι απλά στη θεωρία. Ο όρος «συμπεριληπτικός» εμφανίζεται δεύτερη φορά σε κείμενο με ημερομηνία δημοσίευσης το 2021. Η πρώτη φορά ήταν το κείμενο περί Λιγνάδη.

Στο «AGF: “Η πατριαρχία είναι ένα άθλιο παιχνίδι”» γίνεται λόγος για μια «φεμινιστική ηχητική τεχνολογία»:

Στηρίζει τις αρχές ενός μέλλοντος που υφαίνουν οι γυναίκες, την οικοδόμηση δικτύων, τις απόπειρες του ηχητικού κυβερνοφεμινισμού να επαναρθρώσει ιστορικές αφηγήσεις. [...]

Νομίζω ότι το κίνημα #metoo είναι μια πόλη, όλες οι κοινωνίες πρέπει να την περάσουν για να ξεκινήσει ο τερματισμός των παραβιάσεων που διαπράχθηκαν εις βάρος όλων των γυναικών.

Εύχομαι στις ελληνικές αδελφές μου δύναμη και επιμονή, η πατριαρχία είναι ένα άθλιο παιχνίδι.

Μπορεί οι αναφορές στο παραπάνω κείμενο να είναι τρεις, δηλαδή λίγες και πιο περιορισμένες σε έκταση, ωστόσο υπογραμμίζεται το γεγονός ότι σε μια συνέντευξη σχετική με μια ηχητική τεχνολογία γίνεται λόγος για φεμινιστικές πρακτικές, τον «κυβερνοφεμινισμό» και σχολιάζεται το #MeToo και το πόσο καταστροφική είναι η πατριαρχία. Παρατηρούμε επομένως ότι ο φεμινισμός και οι ερωτήσεις για αυτόν έχουν γίνει mainstream και έχουν απλωθεί οι πρακτικές αυτές σε άλλους τομείς.

Στο «Φεμινίστριες Μιλούν για τα Δικαιώματα των Γυναικών Σήμερα» (Α.Β.), διαβάζουμε ότι η συντάκτρια μιλάει «με θηλυκότητες για τον αγώνα κατά της πανδημίας της πατριαρχίας»:

«Εμείς, σήμερα, σαν γυναίκες ζητάμε ελευθερία. Στην οργάνωσή μας έρχονται γυναίκες που τις βιάζουν και τις κακοποιούν κι επειδή δεν έχουν άδεια παραμονής, δεν μπορούν να καταγγείλουν. Φανταστείτε ότι οι Ελληνίδες δεν μπορούν να μιλήσουν, τώρα αρχίζουν να μιλάνε. Άμα αφήνουν μετανάστριες και προσφύγισσες χωρίς χαρτιά, τις πουλάνε. Μας πουλάνε σε βιαστές, σε κυκλώματα. Εμείς αυτό που ζητάμε είναι όλες οι γυναίκες να είναι ελεύθερες. Να έχουν χαρτιά», δήλωσε μεταξύ άλλων στον πύρινο λόγο της η Lauretta Macauley, εκπρόσωπος των Ενωμένων Γυναικών Αφρικής, στα πλαίσια της φετινής φεμινιστικής απεργίας και οι μετανάστριες κι οι μετανάστες από κάτω ξέσπασαν σε κραυγές και χειροκροτήματα.

Δεν θα μπορούσε να ξεκινήσει αλλιώς ένα κείμενο που μιλά για το φεμινισμό το 2021, παρά μόνο με τα λόγια μιας μαύρης γυναίκας. Οι προβολείς πρέπει να γυρίσουν επιτέλους στις προσφύγισσες, τις μετανάστριες, τις εργάτριες και τις σεξεργάτριες, στις τρανς γυναίκες και όλες τις θηλυκότητες.

Οι μετανάστριες και οι προσφύγισσες αποκτούν πλέον τον πρώτο λόγο, κόντρα στα προτάγματα του δυτικού, λευκού, αστικού φεμινισμού και αυτό φαίνεται από τις πρώτες γραμμές του κειμένου, το οποίο «ανοίγει» με τα λόγια μιας μαύρης γυναίκας μετανάστριας. Η δημοσιογράφος αναφέρεται ρητά σε όλες τις ευάλωτες κατηγορίες «θηλυκοτήτων», λέξη που θεωρείται η πιο σύγχρονη φεμινιστική. Πιο συγκεκριμένα, γράφει: για «προσφύγισσες, τις μετανάστριες, τις εργάτριες και τις σεξεργάτριες, στις τρανς γυναίκες και όλες τις θηλυκότητες» που ζητούν «ελευθερία». Όσο μεταλλάσσεται κι εξελίσσεται το φεμινιστικό κίνημα στην Ελλάδα, τόσο δείχνει να αλλάζει και η ορολογία που χρησιμοποιείται στο περιοδικό Propaganda.

Στο «Άντρας και Φεμινιστής Γίνεται;» (Α.Β.) τέσσερις άντρες απαντούν στην δημοσιογράφο για το «αν και ποια θέση έχουν οι άντρες στο φεμινισμό και τον αγώνα ενάντια στη διασάλευση των καταπιεστικών και εξουσιαστικών δομών την πατριαρχίας»:

Ένα φάντασμα πλανιέται πάνω από τον κόσμο μας. Το φάντασμα της πατριαρχίας. Η έλευση της πανδημίας του κορωνοϊού έριξε φως στις τεχνηέντως σκιαζόμενες όψεις των έμφυλων ανισοτήτων, της έμφυλης και ενδοοικογενειακής βίας, και του μισογύνικου λόγου που βρήκε έδαφος να πατήσει μέσα στην παγκόσμια κρίση και συντηρητικοποίηση που περνάει η ανθρωπότητα, ως συνέπειες της πατριαρχικά δομημένης κοινωνίας. Το κίνημα #MeToo που ήρθε καθυστερημένα στην Ελλάδα, δεν

γνωρίζουμε αν θα είχε την ίδια απήχηση αν δεν είχε ήδη ανοίξει η δημόσια συζήτηση αναφορικά με το ζήτημα της αύξησης της ενδοοικογενειακής βίας λόγω του εγκλεισμού.

Στο δρόμο προς την έμφυλη δικαιοσύνη και δημοκρατία, η ανάγκη για συστημική αλλαγή κι όχι επιδερμικά χάρδια είναι εμφανής. Το καίριο ερώτημα όμως που πρέπει να τεθεί είναι ποιός είναι ο ρόλος των ανδρών στο φεμινισμό; Ποια είναι η θέση τους στην εθνοπατριαρχία; Είναι μαζί με τις γυναίκες και τις θηλυκότητες ή είναι απέναντί τους; Είναι σύμμαχοι ή τα ότα τους είναι πιο ευήκοα προς τους MRAs, ή αλλιώς τους Men's Rights Activists, ένα ξεκάθαρα αντιφεμινιστικό κίνημα που προσπαθεί με νύχια και με δόντια να διατηρήσει την ανδρική κυριαρχία; Παίρνουν θέση σχετικά με την πρόσφατη πρόταση αναθεώρησης του οικογενειακού δικαίου, η οποία σύμφωνα με το φεμινιστικό κίνημα κρίνεται προβληματική με τους όρους τους οποίους τίθεται και θεωρείται ένα συντηρητικό βήμα προς τα πίσω, απειλώντας την όποια πρόοδο έχει τελεστεί μέχρι σήμερα, ή στοχάζονται περί ισότητας μία μέρα το χρόνο, ξεχνώντας τις υπόλοιπες 364 να αμφισβητούν στην πράξη καταπιεστικές -και για τους ίδιους- δομές; Κατά πόσο τοποθετούνται και δρουν επί της ουσίας οι άντρες για ζητήματα έμφυλης ισότητας και πόσοι θα έλεγαν περήφανα «Ναι, είμαι φεμινιστής»;

Στην πρώτη παράγραφο του ρεπορτάζ, διαβάζουμε την ίδια φεμινιστική ορολογία και σύγχρονη ρητορική του κινήματος. Στην δεύτερη, αναδύεται μια νέα έννοια, η «έμφυλη δικαιοσύνη και δημοκρατία», καθώς η συντάκτρια υπογραμμίζει την ανάγκη για «συστημική αλλαγή». Το θέμα του ρεπορτάζ είναι οι άντρες φεμινιστές, ένα θέμα που ακόμη και σήμερα θεωρείται ταμπού ή έστω δεν συζητιέται ευρέως. Η δημοσιογράφος βρήκε άντρες που αυτοπροσδιορίζονται ως φεμινιστές και τους έδωσε βήμα, ώστε να τοποθετηθούν στο πως και γιατί αυτοαποκαλούνται έτσι. Μια ριζοσπαστική ιδέα για κάποια χρόνια πριν που όμως φαίνεται να ωριμάζει μέσα στα χρόνια που ο φεμινισμός έχει ανέβει ψηλά στη μιντιακή ατζέντα. Η αναφορά στην «εθνοπατριαρχία» είναι καινούργιος όρος που όμως αποτελεί συνέχεια της σύνδεσης με τον εθνικισμό, την ακροδεξιά και την συντηρητικοποίηση που έχουμε αναφέρει πολλάκις σε προηγούμενα σημεία της εργασίας. Σχολιάζεται η «διατήρηση της ανδρικής κυριαρχίας και οι «καταπιεστικές δομές», μέχρι να τεθεί το ερώτημα αν είναι «ουσιαστικά» φεμινιστές κι αν θα το έλεγαν περήφανα, διασαλεύοντας την καθεστηκυία τάξη που θέλει τον άντρα να κρατά τα κεκτημένα του και την θέση του.

Τον Απρίλιο, δημοσιεύτηκε το «Οι γυναίκες σκιτσογράφοι τσακίζουν κόκαλα» με περιγραφή: Από το την έμφυλη βία και το #metoo, μέχρι την αστυνομική αυθαιρεσία, θηλυκότητες ανά τον κόσμο σκιτσάρουν δημιουργώντας ένα διαρκώς μεταβαλλόμενο έδαφος κοινωνικής διαμαρτυρίας. Εδώ, στο lead, βλέπουμε την άμεση συσχέτιση με την «κοινωνική διαμαρτυρία» και κάθε ζήτημα που αφορά την κοινωνία.

Το έργο της έχει χαρακτηριστεί από πολλούς ως «Πολιτικός Φεμινισμός σε καρτέ», ενώ μέσα από τα σκίτσα της σατιρίζει τις κοινωνικές νόρμες που θρέφονται από την πατριαρχική δομή της κοινωνίας, εξεγείρεται κατά των στερεοτύπων και καταδικάζει τη βία κατά των γυναικών [...]

Στοχεύοντας στην αφύπνιση και τη νορμαλοποίηση της γυναικείας περιόδου

Η τοξική αρρενωπότητα και η έννοια του κοινωνικού φύλου, αποδομούνται αριστουργηματικά μέσα από τις δημιουργίες της.

Βλέπουμε ξανά να αναδύεται η έννοια του «πολιτικού φεμινισμού» αυτήν τη φορά μέσα από τον τίτλο ενός εικαστικού έργου και την αρθρογράφο να σημειώνει την κανονικοποίηση της περιόδου και να εντοπίζει την αποδόμηση της τοξικής αρρενωπότητας και του κοινωνικού φύλου.

Στο «Ένα γράμμα στην Αφροδίτη Λατινοπούλου που νιώθει άβολα με την αυτοδιάθεση μας» διαβάζουμε:

Αντιλαμβάνομαι ότι είσαι από εκείνη τη μεριά των ανθρώπων που θεωρείς ότι ο φεμινισμός δεν μας χρειάζεται, μιας και δεν βρίσκεις κοινή θεματολογία με την καθημερινότητα σου. Το πρόβλημα όμως Αφροδίτη μου είναι, ότι για εσένα αποτελούν αλήθεια τα στερεότυπα που έχει θεσπίσει μια κοινωνία που μας βομβαρδίζει με αιώνες σεξισμού, αφήνοντας μας ελεύθερες μόνο στο να αποφασίσουμε πώς θα τον εσωτερικεύσει η κάθε μια από εμάς. Και θέλει πολύ κόπο να τον τοποθετήσεις στη σωστή πλευρά και διαρκή επαναπροσδιορισμό του τί λες, κάνεις και σκέφτεσαι την κάθε στιγμή που σε «ρουφάει» μια εικόνα που σου κάνει ή όχι.

Το παραπάνω προσωπικό ανοιχτό γράμμα προς μια πολιτικό με ακροδεξιά ή alt-right ιδεολογία αναγνωρίζει πως ακόμη και μια γυναίκα που έχει τέτοιες ιδέες θεωρεί ότι ο φεμινισμός δεν είναι αναγκαίος. Η συντάκτρια αναφέρεται στην γυναικεία «αυτοδιάθεση», στην εσωτερίκευση του «σεξισμού αιώνων» και την δύναμη της εικόνας. Αποτελεί έτσι άλλη μια συσχέτιση με συγκεκριμένη πολιτικές αξίες, οι οποίες πάνε κόντρα στην έμφυλη δικαίωση.

Μια συνέντευξη με «Το Νεότερο και Πρώτο Non-Binary Άτομο Αναλαμβάνει τη Δημαρχία στην Ουαλία και Σπάει Όλα Τα Στερεότυπα» (A.B.) αποδεικνύει ότι τα non-binary άτομα έχουν κατακτήσει όχι απλά την υψηλή θέση τους στα μέσα ενημέρωσης και την μιντιακή ατζέντα, αλλά και την πολιτική «σκάλα»:

Προφανώς, το να είσαι δημόσιο πρόσωπο και να είσαι τόσο ανοιχτά queer και υπερασπίζεσαι με πάθος τα ΛΟΑΤΚΙ+ δικαιώματα, ειδικά τα δικαιώματα για τρανς και μη διεμφυλικά άτομα, δεν είναι αρεστό σε πολύ κόσμο. Οπότε λαμβάνω πολλά μηνύματα, από μια έκρηξη οργής και μηνύματα μίσους όπου με αποκαλούν θηλυπρεπή και αναρωτιέμαι που είναι το κακό σε αυτό, μέχρι απειλητικά μηνύματα για τη ζωή μου. Κάνω block και unfollow στα άτομα αυτά, καθώς εκτός από τις ιδέες, τις οποίες έχω συνηθίσει, μερικές μέρες λαμβάνω εκατοντάδες μηνύματα και είναι κάτι με το οποίο πρέπει να μάθω να ζω. Από τους κατοίκους του Μπάνγκορ πάντως, λαμβάνω κατά κύριο λόγο υποστήριξη. [...]

Μιλώντας για τέτοια περιστατικά, δεν μπορώ να μη σε ρωτήσω τι πιστεύεις αναφορικά με το κίνημα #MeToo. Το υποστηρίζω πλήρως, προφανώς. Είναι θεμελιώδες το να μπορούμε να μιλήσουμε για κάτι τόσο σημαντικό όσο αυτό. Ο φεμινισμός δουλεύει για όλους και είναι τόσο κρίμα και μεγάλη ντροπή που η κοινωνία έχει γυρίσει τις πλάτες τις για τόσο μεγάλο χρονικό διάστημα στο ζήτημα της έμφυλης βίας που δέχονται οι γυναίκες από τους άντρες. Πιστεύω ότι το #MeToo κίνημα είναι φανταστικό. Οφείλουν να γίνουν πολλά ακόμη βήματα για να νομοθετήσουμε και να κάνουμε τις γυναίκες να νιώθουν άνετα. Γιατί δεν είναι σφάλμα των γυναικών. Αυτό είναι πρόβλημα των αντρών. Όχι ζήτημα των γυναικών. Νομίζω ότι το #MeToo το ανέδειξε πολύ καλά αυτό και υπογράμμισε την ανάγκη για λήψη πιο αποτελεσματικών μέτρων. Στη Μ. Βρετανία τώρα, μπορεί κάποιος να καταδικαστεί σε φυλάκιση για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα, αν βανδαλίσει ένα

τοίχο ή ένα άγαλμα με graffiti, παρά αν βιάσει μια γυναίκα. Άρα, τα δικαιώματα των γυναικών χρειάζονται καλύτερη διαχείριση στη χώρα.

Για αυτό θεωρώ τον εαυτό μου φεμινιστή και παλεύω για τα δικαιώματα των γυναικών, δίπλα-δίπλα με τα ΛΟΑΤΚΙ+ δικαιώματα, καθώς και κάθε άτομο που επηρεάζεται από την πατριαρχία.

Στην πρώτη παράγραφο, η δημοσιογράφος φέρνει στην επιφάνει τις επιθέσεις μίσους που δέχεται ένα queer άτομο και συγκεκριμένα το συνεντευξιζόμενο άτομο, λόγω της «θηλυπρέπειάς» του. Ωστόσο, στις δημοσιευμένες φωτογραφίες του βλέπουμε μια εικόνα που είναι διατάραξη της στερεοτυπικής αρρενωπής εικόνας, καθώς το μαλλί είναι βαμμένο ροζ και το πουκάμισο είναι ένα εξίσου φανταχτερό ροζ. Επομένως, μοιάζει για ενδυναμωμένο έμφυλο υποκείμενο, το οποίο έχει αναδειχθεί κιόλας σε θέση κύρους στη μικρή πόλη που ζει. Διαβάζουμε για «έκρηξη οργής και μίσους» και για «block και unfollow», λέξεις που δηλώνουν πράξεις φορτισμένες αρνητικά, εξαιτίας του σεξουαλικού προσανατολισμού που δεν ταιριάζει με την «υποχρεωτική ετεροφυλοφιλία», αλλά την ομοφυλοφιλία, καθώς και την ταυτότητα φύλου που ξεφεύγει τολμηρά από το δίπολο «άντρας-γυναίκα» και αυτοπροσδιορίζεται ως «non-binary».

Στην δεύτερη παράγραφο, το συνεντευξιζόμενο άτομο δηλώνει ότι: «Ο φεμινισμός δουλεύει για όλους και είναι τόσο κρίμα και μεγάλη ντροπή που η κοινωνία έχει γυρίσει τις πλάτες τις για τόσο μεγάλο χρονικό διάστημα στο ζήτημα της έμφυλης βίας που δέχονται οι γυναίκες από τους άντρες». Επιπλέον, αυτοπροσδιορίζεται ως «φεμινιστικό άτομο».

Στις 21 Ιουνίου 2021 ήταν «Παγκόσμια Ημέρα Μουσικής: Οι Γυναίκες Πιάνουν Τα Όργανα Κόντρα σε Ό,τι Ακούνε» (Α.Β.) και η δημοσιογράφος «σκάβει» για να βρει «Πως είναι να είσαι γυναίκα μουσικός στην Ελλάδα σήμερα»; Οκτώ οργανοπαίχτριες μίλησαν στην συντάκτρια για τη σχέση τους με τη μουσική, το πως τις αντιμετωπίζουν συνάδελφοι και η κοινωνία, αλλά και για το #MeToo στη μουσική:

Πόση ορατότητα έχει μια γυναίκα μουσικός σήμερα, πόσος χώρος της δίνεται να παίζει και πόση ελευθερία και ασφάλεια υπάρχει στον χώρο; Είναι πολλά τα στερεότυπα που πρέπει να σπάσει μια οργανοπαίχτρια στην Ελλάδα του 2021;

Πάντα έκανα γυναικείες μπάντες, γιατί ο φεμινισμός είναι απαραίτητος να υπάρχει. Είναι υποχρέωση να είμαστε έτσι και να είμαστε θωρακισμένες και να βάζουμε και γυναίκες στα πόστα.

Αναδύεται με αυτόν τον τρόπο και η ανάγκη του φεμινισμού σε κάθε τομέα της ζωής και κάθε επαγγελματικό κλάδο. Οι έμφυλες καταπιέσεις βρίσκονται παντού, και στη βιομηχανία της μουσικής, όπως εντοπίζει και η δημοσιογράφος.

Στις 25 Ιουλίου 2021, δημοσιεύτηκε συνέντευξη με μια ποιήτρια με τίτλο: «Δανάη Σιώζιου: «Οι γυναίκες έχουν δικαίωμα στο συναίσθημα, να αγαπήσουν και να το εκφράσουν»».

Διάβαζα το ποίημα για την «καλύτερη μου φίλη» και σκεφτόμουν ότι αφενός υπάρχουν ανταγωνιστικές σχέσεις μεταξύ των γυναικών ως απόρροια της πατριαρχίας κι αυτές σ' ένα βαθμό στερεοτυποποιούνται, αφετέρου υπάρχουν και σχέσεις τρυφερότητας που δε φωτίζονται ιδιαίτερα. Η φεμινιστική γραφή μπορεί να τις φέρει στο φως αυτές τις σχέσεις και να τις αποκαταστήσει;

Κοίτα, έχω μια μια συνολική έμφαση στο φύλο, όπως στα ποιήματα για την καλύτερη μου φίλη, στα μυθολογικά και σε ορισμένα άλλα ποιήματα στο τελευταίο μου βιβλίο. Την καλλιέργησα αυτή την έμφαση και δεν ήταν απλό. Η γλώσσα σε καθορίζει από την στιγμή της γέννησης σου, πολύ πριν αποφασίσεις εσύ να αναμετρηθείς μαζί της. Πολύ συχνά χρειάζεται, ας πούμε, να την προδώσεις, να στραφείς στον ήχο των λέξεων και όχι στο νόημα τους ή να επιτρέψεις στο χέρι σου να γράψει, παρά στο μυαλό σου. Ναι, ήθελα αυτά τα ποιήματα να φωτίζουν αυτή την τρυφερότητα που αναφέρεις, να σε ξαναβάζουν στη ζωή με τον τρόπο που οι λέξεις μπορούν να φωτίσουν τα πράγματα, έξω από στερεότυπα και ιδέες.

Εδώ, διαβάζουμε για τον ανταγωνισμό που καλλιεργεί η πατριαρχία ανάμεσα στις γυναίκες και για τη «φεμινιστική γραφή» που διαταράσσει αυτό το αφήγημα. Και μόνο το γεγονός ότι δίνεται λόγος και βήμα-άρα, ορατότητα- σε τέτοια άτομα και ζητήματα είναι σημαντικό, καθώς αναδεικνύονται οι πολλαπλές και πολυεπίπεδες πτυχές της πατριαρχίας και της ανάγκης για περισσότερο φεμινισμό ή φεμινισμούς. Εντοπίζεται η δυσκολία που έρχεται όταν θες να γράψεις φεμινιστικά και η επιθυμία για «τρυφερότητα» και «φως».

Στις 3 Αυγούστου του 2021 δημοσιεύτηκε ένα μουσικό αφιέρωμα γραμμένο από queer άντρα δημοσιογράφο με τις περισσότερες και πιο πυκνές αναφορές στη λέξη φεμινισμός. Συγκεκριμένα, εντοπίζονται 13 αναφορές σε ένα άρθρο 1.795 λέξεων. Ο τίτλος του κειμένου: «Πώς οι Spice Girls έφεραν τον φεμινισμό στο mainstream».

Τότε, το “Girl Power” έμοιαζε απλά σαν ένα χαριτωμένο τσιτάτο, αλλά στην πραγματικότητα ήταν πολύ παραπάνω από αυτό. Ήταν μια φιλοσοφία, μια ιδεολογία που οι Spice Girls έφεραν εκλαικωμένα στο mainstream. Εμπνεόμενες από ένα τραγούδι των Shamproo μερικά χρόνια πριν, τα πικάντικα κορίτσια έκαναν catchphrase το “Girl power” σε μία προσπάθεια να αντιμετωπίσουν τον σεξισμό της μουσικής βιομηχανίας.

Οι γυναίκες είναι αφεντικά της ζωής τους και όχι δευτεραγωνίστριες σε μια αντρική ιστορία. Οι γυναίκες μπορούν να είναι αγοροκόριτσα ή πριγκίπισσες και να είναι εξίσου γυναίκες. Οι γυναίκες μπορούν να μιλάνε δυνατά και να κατακρίνουν τον σεξισμό σε κάθε ευκαιρία, καθώς δεν είναι ανάγκη να χαμογελούν και να είναι ευχάριστες όλη την ώρα. Οι γυναίκες μπορούν να μιλάνε για τη μάχη του φύλου τους και για τον φεμινισμό, χωρίς να ενδιαφέρονται αν κάποιος άντρας απειλείται από την πραγματικότητα και από την ίδια τη λέξη.

Γνωρίζω πολύ καλά ότι ο φεμινισμός είναι ένα γυναικείο κίνημα που δε χρειαζόταν για κανένα λόγο πέντε pop stars να επιβεβαιώσουν τη σημασία της δράσης του και της ύπαρξής του, ότι πολλές γυναίκες που δεν απήλαυσαν τη δική τους αναγνωρισιμότητα έκαναν πολλά περισσότερα για το κίνημα, και με αφορμή το μήνυμα των Spice Girls διάβασα ξανά και ξανά την άποψη ότι ίσως δεν έκαναν, κινηματικά, απαραίτητα καλό στον φεμινισμό με τις συχνά προβληματικές στερεοτυπικές περσόνες που τεκνοθέτησε το κάθε μέλος του group, αλλά η κριτική αυτή κρίθηκε αδόκιμη από την ιστορία, καθώς η αλήθεια είναι ότι οι Spice Girls έσπειραν το “ζιζάνιο” του φεμινισμού σε πολύ περισσότερα κορίτσια και αγόρια από όσα πιστεύουμε. Αυτή τη συνεισφορά τους, την έχουν αναγνωρίσει δημόσια πολύ σημαντικές γυναίκες που ηγήθηκαν στο φεμινιστικό κίνημα με τη δράση τους

στα χρόνια που ακολούθησαν, από ακαδημαϊκούς μέχρι καλλιτέχνιδες όπως η Emma Stone και η Adele. Οι Spice Girls, είτε μας αρέσει είτε όχι, δεν θα ήταν υπερβολή να πούμε ότι με την απήχησή τους άναψαν, μαζί με άλλες γυναίκες, τη σπίθα για το τέταρτο κύμα φεμινισμού που δίνει τα τελευταία χρόνια τη μάχη για όλες τις γυναίκες, και γαλούχησαν, με αυτά που έλεγαν δημόσια, πολλές από τις σύγχρονες φεμινίστριες που αγαπάμε και θαυμάζουμε για τους αγώνες που δίνουν, κορίτσια και γυναίκες που μεγάλωσαν με τα τραγούδια τους, μορφώθηκαν, και σήμερα μάχονται την πατριαρχία.

Η καταγωγή τους και η παιδεία τους δεν τους επέτρεπαν να μιλάνε χρησιμοποιώντας κινηματικούς όρους και βαρύγδουπες εκφράσεις όπως άλλες φεμινίστριες που είχαν σπουδάσει Women's Studies, αλλά όσα έλεγαν άγγιζαν τις καρδιές πολλών γυναικών που βίωναν την καταπίεση στο πετσί τους. Για αυτό και ο φεμινιστικός τους λόγος είχε απήχηση. Τα έβαλαν με μία κοινωνία και ένα μιντιακό στερέωμα που τότε ήθελαν να αποτύχει ένα γυναικείο συγκρότημα. Είπαν τη λέξη “φεμινισμό” δημόσια, ξανά και ξανά, σε μία εποχή που ήταν οριακά επικίνδυνο για pop καλλιτέχνες να παίρνουν πολιτική θέση ανοιχτά, γιατί υπήρχε ο φόβος του στιγματισμού. Και κέρδισαν απέναντι σε αυτό το κατεστημένο, γιατί έκαναν όλον τον κόσμο να λέει τη φράση “Girl Power”, με το μήνυμά τους να έχει τη δύναμη ατομικής βόμβας. Έδωσαν αυτοπεποίθηση στα κορίτσια ώστε να είναι ο ενδυναμωμένος εαυτός τους, απέδειξαν ότι η σεξουαλικότητα των γυναικών είναι δικαίωμα και δύναμή τους -μια αξία που μέχρι τότε πολλές γυναίκες σνόμπαραν, αλλά οι σύγχρονες φεμινίστριες έκαναν mainstream και μέρος του κινηματικού λόγου τους-, έκαναν τις γυναίκες να νιώθουν ασφαλείς και χαρούμενες με τον εαυτό τους ακριβώς όπως είναι.

Και το Riot Grrrl ήταν πολιτικό κίνημα που είχε εξαιρετική συνεισφορά στον φεμινισμό, αλλά επικρίθηκε αισχρά από πατριαρχικά MME της εποχής, που προσπάθησαν να μειώσουν την αξία του μηνύματος τους. Οι Spice Girls βίωσαν τον ίδιο σεξισμό με τα κορίτσια που κράταγαν κιθάρες, αλλά η αδιαμφισβήτητη, μαζική επιτυχία τους κατάφερε να περάσει το μήνυμά τους στο κοινό, σε απογοήτευση των haters τους.

Οι Spice Girls δεν είπαν ποτέ ότι είναι super φεμινίστριες, αλλά ήταν πηγή έμπνευσης για πολλές γυναίκες που θεωρούμε σημαντικά πρόσωπα του φεμινισμού σήμερα. Δεν ήταν ποτέ τέλειες και το ήξεραν, ούτε ευαγγελίζονταν κάτι αντίστοιχο. Στην πραγματικότητα, δεν υπάρχουν τέλειες φεμινίστριες και τέλειοι φεμινιστές, αλλά μόνο άνθρωποι που προσπαθούν να κάνουν τον κόσμο πιο δίκαιο και συμπεριληπτικό, και οι Spice Girls βοήθησαν να δημιουργηθεί μια γενιά που κατάφερε πολλά περισσότερα από τις ίδιες και με πιο σωστό τρόπο και για αυτό θα τους χρωστάμε για πάντα. Μέχρι και σήμερα, είμαι περήφανος θαυμαστής τους και τις αγαπώ, και για πάντα θα θυμάμαι όσα έκαναν οι ίδιες για την κοινωνία.

Ο δημοσιογράφος του κειμένου σημειώνει την «ιδεολογία» του φεμινισμού σε αντιδιαστολή με το «τσιτάτο» του “Girl Power”, ενώ στη συνέχεια προβαίνει σε μια εξήγηση γιατί θεωρεί σημαντική τη μουσική μπάντα Spice Girls όσον αφορά την υποστήριξη φεμινιστικών προταγμάτων, χωρίς να είναι «super φεμινίστριες». Ουσιαστικά, σχολιάζει το πως η στερεοτυπική εικόνα των Spice Girls έρχεται σε κόντρα με τα φεμινιστικά προτάγματα που έφερνε η μπάντα εκλαϊκευμένα και πιο προσιτά στον ευρύ πληθυσμό. Επίσης, συμβάλλει στην υποστήριξη των γυναικών φεμινιστριών και όλων των πραγμάτων

που η κοινωνία τους «βάζει» να κάνουν. Χαρακτηριστικά αναφέρει ότι οι γυναίκες δεν χρειάζεται «να είναι ευχάριστες όλη την ώρα». Μιλά για τους φεμινιστικούς αγώνες και για τα σημαντικά πρόσωπα του φεμινισμού με θετικό τρόπο, θέλοντας όμως να προσθέσει και την πιο ποπ χροιά στις φεμινιστικές «νίκες».

Τον Σεπτέμβριο, στη συνέντευξη του βιογράφου της Άνγκελα Μέρκελ με τίτλο «Κύριε Ρέζινγκ, η Άνγκελα Μέρκελ θα ξαναρχίσει να φτιάχνει τάρτες μήλου και να κάνει γυμνισμό;», διαβάζουμε την ερώτηση της δημοσιογράφου να διατυπώνεται ως εξής:

Παρατηρώντας την συχνά αναρωτιέμαι αν είναι φεμινίστρια ή όχι. Ιστορικά όσες γυναίκες αναλάμβαναν εξουσία απεκδύονταν τη γυναικεία φύση, υιοθετούσαν ανδρικές συμπεριφορές και δεν προωθούσαν απολύτως τίποτα υπέρ του φύλου τους. Η Μέρκελ φαίνεται ότι δεν έσπασε το “καλούπι”.

Ιδού η απάντηση από τον δημοσιογράφο Φόλκερ Ρέζινγκ:

Ισχύει. Αλλά όσο περνούσε ο καιρός η Μέρκελ έγινε ολοένα και περισσότερο φεμινίστρια. Στην αρχή της καριέρας της σκέφτηκε ότι ο φεμινισμός δεν είναι αναγκαίος πλέον. Θεώρησε ότι επειδή η ίδια έγινε Καγκελάριος, η γυναίκα θα μπορεί να βρίσκεται οπουδήποτε, και δεν χρειάζεται να κάνει τίποτα επιπλέον. Στην πορεία αναγνώρισε ότι αυτό δεν είναι αρκετό. Έγινε περισσότερο φεμινίστρια τα τελευταία χρόνια.

Η ερώτηση αλλά και η απάντηση για το πόσο φεμινίστρια είναι ή δεν είναι η Μέρκελ, μια παγκόσμια πολιτική φιγούρα, αναδεικνύει ότι το «έδαφος» είναι πάρα πολύ γόνιμο να γίνονται τέτοιες ερωτήσεις, αλλά οι απαντήσεις μπορούν ακόμη και κινούνται κοντά στο αφήγημα ότι «ο φεμινισμός δεν είναι αναγκαίος πλέον».

Στις 20 Οκτωβρίου 2021, αναρτάται το αφιέρωμα: «Γυναίκες που ερωτεύονται γυναίκες: Η λεσβιακή (α)ορατότητα στην Ελλάδα σήμερα» (Α.Β.). Μία μουσικός, μία αρχισυντάκτρια, μία ιδιοκτήτρια γκαλερί, μία χορεύτρια και μία illustrator μιλούν για το καθημερινό τους βίωμα, κόντρα στην ομοκανονικότητα που ακόμη και στην ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα επιτάσσει την αποσιώπηση των γυναικών.

Ως αντίσταση στα παραπάνω, ο λεσβιακός φεμινισμός διακήρυττε ότι δεν αφορά αποκλειστικά την ομοφυλόφιλη επιθυμία, αλλά αποτελεί μια πολιτική στάση απέναντι στην πατριαρχική εξουσία. Το 1998, η Ελευθεροτυπία έγραφε ότι «η αποσιώπηση υπήρξε ο πανίσχυρος μηχανισμός, στον οποίο βασίστηκε εξ αρχής η κοινωνική αντιμετώπιση της γυναικείας ομοφυλοφιλίας, καθώς η λεσβία παραμένει το επίφοβο συνώνυμο της αυτόνομης γυναικείας σεξουαλικότητας που οφείλει είτε να παραμείνει αόρατη είτε, όταν δεν γίνεται αλλιώς, να ταξινομηθεί ως βαριά ψυχοπαθολογική πάθηση και να ανατεθεί στους ‘ειδικούς’». Σε μια συνειδητά επιθετική, ιμπεριαλιστική στρατηγική, η θεωρητικός Monique Wittig υποστηρίζει ότι μόνο αν λεσβιοποιηθεί ολόκληρος ο κόσμος, μπορεί να καταστραφεί η υποχρεωτική τάξη της ετεροφυλοφιλίας, όπως αναφέρει και η Judith Butler στο «Αναταραχή Φύλου».

Η υποβάθμιση, φетиχοποίηση και αποσιώπηση της λεσβιακής ταυτότητας είναι έκδηλη, με την λεσβιακή αορατότητα να αποτελεί διαχρονικό ζήτημα. Όπως λέει η ποιήτρια και φεμινίστρια δοκιμογράφος Andrienne Rich, «το να εξισώνουμε τη λεσβιακή ύπαρξη με την αρσενική

ομοφυλοφιλία απλώς επειδή η κάθε μία είναι στιγματισμένη σημαίνει ότι αρνούμαστε και διαγράφουμε τη θηλυκή πραγματικότητα για ακόμη μία φορά».

Η διαφοροποίηση της γυναικείας εμπειρίας, και δη της ομοφυλοφιλικής, από αυτή του άντρα είναι έκδηλη. Γίνεται αναφορά στον «λεσβιακό φεμινισμό» και σε γυναίκες φεμινίστριες ακαδημαϊκούς που έχουν παράξει σπουδαίο έργο για τις σπουδές φύλου και τη φεμινιστική και queer θεωρία, όπως η Judith Butler, η Monique Wittig και η δοκιμογράφος Andrienne Rich. Σχολιάζεται η αορατότητα των ομοφυλόφιλων γυναικών, των λεσβιών, σε αντίθεση με την κατά τι πιο αυξημένη ορατότητα που λαμβάνουν οι ομοφυλόφιλοι άντρες στον ελληνικό χώρο.

Τον Δεκέμβριο της ίδιας χρονιάς, διαβάζουμε στο «Η «τσίχλα» του βιγκανισμού: μία διατροφική τάση ή ένα κίνημα κοινωνικής δικαιοσύνης;» (Α.Β.):

Ο οικοφεμινισμός λέει ότι η εκμετάλλευση που έχει υποστεί η γυναίκα από τον άντρα είναι αντίστοιχη με την εκμετάλλευση που έχει υποστεί η φύση από τον άνθρωπο. Θα μπορούσαμε να κάνουμε την ίδια αντιστοιχία και για την εκμετάλλευση των μαύρων από τους λευκούς. Η Carol J. Adams, ακαδημαϊκός και ακτιβίστρια, γράφει κατ' εξοχήν για τις τομές φεμινισμού και βιγκανισμού και στο βιβλίο της "The Sexual Politics of Meat" αναλύει μεταξύ άλλων τη σύνδεση σεξισμού και κρεοφαγίας.

Θα πρέπει να παλεύουμε για τον τερματισμό όλων των διακρίσεων με βάση το φύλο, τη φυλή, την τάξη, τη σεξουαλικότητα, τις σωματικές δυνατότητες και το είδος του ζώου για το οποίο μιλάμε.

Σε αυτό το κείμενο, διαβλέπουμε τις έννοιες του οικοφεμινισμού και της διαθεματικότητας που είναι άρρηκτα συνυφασμένα με τον φεμινισμό να σχολιάζονται και να διατεμνώνονται οι καταπιέσεις που μπορεί να υποστεί ένα υποκείμενο. Ακόμη, η δημοσιογράφος στο εγχείρημά της να μιλήσει για τα δικαιώματα των ζώων και την σεξουαλικοποίηση και αντικειμενοποίηση των σωμάτων τους, κάνει παραλληλισμό δύο κινημάτων, αναφέροντας «τις τομές φεμινισμού και βιγκανισμού» και σημειώνοντας τη «σύνδεση σεξισμού και κρεοφαγίας». Οι διακρίσεις κάθε είδους αναφέρονται με σκοπό ίσως να βρεθεί ένας «δρόμος» ή ένας αγώνας για την ολική απελευθέρωση όλων.

Στο τελευταίο κείμενο μιας χρονιάς «κρίσιμης για τα ζητήματα έμφυλης βίας», όπως γράφει η συντάκτρια, με τίτλο «Τα «καλά παιδιά» εκεί έξω κάνουν βιασμούς και μπορεί να βρίσκονται στον κύκλο οποιουδήποτε άνδρα», συζητιούνται «πράγματα που παλιότερα δε μπορούσες να πεις δημόσια γιατί κανείς δε σ' άκουγε», με την φεμινίστρια Ειρήνη Γεωργή, στην οποία απευθύνεται η ακόλουθη ερώτηση:

Ειρήνη ήθελα να συζητήσουμε μαζί στο τέλος της χρονιάς για διάφορα θέματα που αναδύθηκαν, γιατί σκέφτομαι πως ήταν ιδιαίτερη χρονιά. Έχουμε σίγουρα μια αναγέννηση του φεμινιστικού λόγου την τελευταία πενταετία αλλά φέτος νομίζω πως για πρώτη φορά τα έμφυλα ζητήματα μπήκαν με τόσο ορμητικότητα και επιμονή στη δημόσια συζήτηση. Θεωρώ πως έχει τα χαρακτηριστικά τομής αυτό που έχει συμβεί.

Ορίστε η απάντησή της:

Δεν ξέρω αν θα το έλεγα τομής ή αρχής για τα ελληνικά δεδομένα. Έγινε ένα ξεκίνημα. Ακούμε να συζητούνται πράγματα που λέγαμε μόνο μεταξύ μας τα προηγούμενα χρόνια. Ανοίγω την τηλεόραση

για ένα δίλεπτο μέχρι να συνδεθώ στο Netflix και παρακολουθώ στις ειδήσεις να μιλούν για γυναικοκτονίες – λένε αυτό το έγκλημα με το όνομα του, και πιο πρόσφατα για τη μη συναινετική πορνογραφία. Είχαμε το me too που ο Θεός να 'χει καλά – δεν πιστεύω στον Θεό – τη Σοφία Μπεκατώρου που μίλησε και μετά ήρθαν όλα τα άλλα. Είναι θέματα που απασχολούν ακόμα και άτομα που δεν είχαν καμία σχέση με τον φεμινισμό.

Παρακάτω η Ειρήνη Γεωργή σχολιάζει:

Πολύς κόσμος νιώθει ότι απειλείται από τα δικαιώματα των άλλων, από το ΛΟΑΤΚΙ+ κίνημα, από τον φεμινισμό, από πολύ απλά πράγματα όπως το ότι οι γυναίκες έχουν φωνή, από την πολιτική ορθότητα. Δεν ξέρει ποια θα είναι η θέση του σ' αυτόν το νέο κόσμο που ελπίζουμε ότι έρχεται. Ψάχνει να πιαστεί από τα χειρότερα πράγματα που έχει να επιδείξει η κοινωνία για τις γυναίκες. Θέλει να επανέλθει σ' αυτά που του έμαθαν οι παππούδες του.

Η τελευταία ερώτηση της συνέντευξης:

Σε μια από τις παρουσιάσεις του βιβλίου μου βρίσκονταν στο κοινό μια γυναίκα μεγαλύτερης ηλικίας που περιέγραψε με πίκρα πόση μοναξιά αισθανόταν ως φεμινίστρια στα χρόνια υποχώρησης του φεμινισμού. Επειδή έτυχε να έρθω σε επαφή με τη φεμινιστική θεωρία σε πολύ μικρή ηλικία, έχω περάσει από το στάδιο που δεν έπαιρνε κανείς σοβαρά αυτά που έλεγα, σ' εκείνο της ειρωνικής προσοχής «έρχεται η Μαρία, μην το πεις αυτό, θα νευριάσει» και πλέον – ευτυχώς – στο στάδιο που καμιά μας δε νιώθει μόνη όταν μιλάει για γυναικεία δικαιώματα. Έχεις βιώσει κάποια αντίστοιχη περίοδο μοναξιάς;

Με την απάντηση να διερευνά και να αξιολογεί το ζήτημα και τη σημασία της κοινότητας:

Αρχικά να σου πω ότι αν δεν υπήρχε το ίντερνετ δεν θα είχα συνειδητοποιήσει ποτέ τίποτα ή θα ήμουν τελείως μόνη μου κι αν είχα φτάσει με κάποιον μαγικό τρόπο στη συνειδητοποίηση, δεν θα είχα κανέναν στο περιβάλλον μου για να μπορώ να μιλήσω. Έχω χωρίσει με φίλους για κοινωνικά ζητήματα, έχω ζήσει το ότι γίνομαι η γραφική και κανείς δε θέλει να με ακούσει, στη δουλειά έχω ζήσει να ακούω ότι «δεν θα πω αυτό το αστείο γιατί δεν θα αρέσει στην Ειρήνη». Δε μπορώ να φανταστώ πόσο δύσκολο ήταν για τις γυναίκες πριν από αυτή την εποχή, γιατί εμένα οι συνειδητοποιήσεις μου έγιναν σε μεγάλη ηλικία. Τώρα αν αρχίσουμε να μιλάμε κάπου θα δούμε μια γυναίκα να γνέφει θετικά. Πριν πέντε χρόνια δε συνέβαινε αυτό παρά μόνο σε συγκεκριμένες κοινότητες. Τώρα γίνεται η αλλαγή. Νιώθω ευγνωμοσύνη που έχουμε χτίσει μια κοινότητα στα social media και έξω από αυτά και δε νιώθουμε μόνες. Είναι μια χαραμάδα. Επίσης, χαραμάδα θα είναι οι άνδρες να ακούν τις γυναίκες και να παρεμβαίνουν στον δικό τους ανδρικό κύκλο κατά της έμφυλης βίας. Πρέπει να τελειώσει αυτή η ιστορία.

Στο τελευταίο κείμενο της χρονιάς 2021, διαβάζουμε τον όρο «γυναικοκτονία», τη «μη συναινετική πορνογραφία», το #MeToo και τη Σοφία Μπεκατώρου. Σχολιάζεται από τη συνεντευξιζόμενη ότι πρόκειται για «θέματα που απασχολούν ακόμα και άτομα που δεν είχαν καμία σχέση με τον φεμινισμό», ενώ δεν αποφεύγεται να τονιστεί ότι εν έτει 2021 το πλήθος που θεωρεί τον φεμινισμό ως «απειλή» είναι εδώ και ακούγεται. Τέλος, η συνέντευξη κλείνει με ένα σχόλιο περί θυμού της φεμινίστριας όταν ακούει

πράγματα που λένε άλλα άτομα. Στο σημείο αυτό όμως σημειώνεται η αλλαγή σε σχέση με παλιότερα: «Τώρα αν αρχίσουμε να μιλάμε κάπου θα δούμε μια γυναίκα να γνέφει θετικά. Πριν πέντε χρόνια δε συνέβαινε αυτό παρά μόνο σε συγκεκριμένες κοινότητες. Τώρα γίνεται η αλλαγή». Τονίζεται επίσης η σημασία εμπλοκής και συμμαχίας των αντρών.

2.4 Γενικές παρατηρήσεις γύρω από την προσέγγιση του φεμινισμού στην Propaganda

Μέσω της θεματικής ανάλυσης της επιλεγμένης αρθρογραφίας στην παραπάνω ενότητα, εντοπίσαμε τρεις θεματικές ενότητες, τις οποίες κατηγοριοποιήσαμε ως εξής: «Η φεμινίστρια-φεμινάζι ως υπερβολικό, φασιστικό υποκείμενο», «Η φεμινίστρια ως απαραίτητη δρώσα κοινωνικής δικαιοσύνης» και «Ο φεμινισμός που παλεύει με την ελκυστικότητα και χειραφέτηση της γυναίκας».

Συγκεντρωτικά, σε σύνολο 28 κειμένων της επιλεγμένης αρθρογραφίας, διακρίναμε τα παρακάτω:

Στην πρώτη κατηγορία «Η φεμινίστρια-φεμινάζι ως υπερβολικό, φασιστικό υποκείμενο», εντοπίστηκαν τρία κείμενα με χρονολογία δημοσίευσης το πρώτο το 2013 και τα υπόλοιπα δύο το 2021. Για να μιλήσουμε πιο αναλυτικά, το κείμενο με τις πιο έντονες λεξιλογικές εκφράσεις αλλά και συνυποδηλώσεις συναισθημάτων και αντιδράσεων είναι το άρθρο με τίτλο «“Α” όπως Άσεμασκουκλίτσου» του 2013, το οποίο είναι γραμμένο από άντρα δημοσιογράφο. Ο παραλληλισμός του φεμινισμού με τον φασισμό και το νεοναζισμό είναι ένα αφήγημα που συνήθως εντοπίζεται σε συντηρητικά, δεξιά και ακροδεξιά μέσα. Κι όμως, διαβάζουμε ότι το φεμινιστικό κίνημα είναι «ακραίο» και ότι οι φεμινίστριες είναι «μίσανδρες» σε ένα νεανικό, εναλλακτικό μέσο, όπως η Propaganda.

Τα άλλα δύο άρθρα δημοσιεύτηκαν το 2021 και αποτελούν πιο εξειδικευμένες αναγνώσεις. Το κείμενο με τίτλο «Το Νεότερο και Πρώτο Non-Binary Άτομο Αναλαμβάνει τη Δημαρχία στην Ουαλία και Σπάει Όλα Τα Στερεότυπα» δεν προβαίνει το ίδιο σε κατασκευή της εικόνας της φεμινίστριας ως υπερβολικής, μίσανδρης και φεμιναζί. Ωστόσο, το συνεντευξιαζόμενο άτομο, ένα λευκό κουήρ υποκείμενο αναφέρεται στις επιθέσεις που έχει δεχτεί επειδή είναι «θηλυπρεπές» -και επειδή είναι γκέι, γεγονός που αφήνει να εννοηθεί ότι ακόμη γίνονται επιθέσεις εναντίον θηλυκοτήτων ή θηλυπρεπών ατόμων εν έτει 2021. Ο λόγος που τοποθετήσαμε το συγκεκριμένο άρθρο σε αυτήν την κατηγορία είναι επειδή ο λόγος που το άτομο δέχεται επιθέσεις για την ταυτότητα φύλου του ή για τον σεξουαλικό προσανατολισμό του είναι επειδή οτιδήποτε θηλυκό θεωρείται επικίνδυνο.

Στην ίδια λογική κινείται και το άρθρο «Τα «καλά παιδιά» εκεί έξω κάνουν βιασμούς και μπορεί να βρίσκονται στον κύκλο οποιουδήποτε άνδρα», όπου η συνεντευξιαζόμενη ομολογεί: «Ούτως ή άλλως έχουν απειλήσει τη ζωή μου, οπότε δεν έχω αισθανθεί ασφαλής. Πήραν τηλέφωνο στο σπίτι της μητέρας μου και το σήκωσε η μητέρα μου στις 4 το πρωί τη μέρα που βγήκε η απόφαση στη δίκη για τον βιασμό και τη γυναικοκτονία της Τοπαλούδη και είπαν “θα δεις τι θα πάθει η πουτάνα η κόρη σου κι εσύ η πουτάνα η μάνα της”». Επιπλέον, σχολιάζει καθαρά και κρυστάλλινα πως «Πολύς κόσμος νιώθει ότι απειλείται από τα δικαιώματα των άλλων, από το ΛΟΑΤΚΙ+ κίνημα, από τον φεμινισμό, από πολύ απλά πράγματα όπως το ότι οι γυναίκες έχουν φωνή, από την πολιτική ορθότητα. Δεν ξέρει ποια θα είναι η θέση του σ’ αυτόν το νέο κόσμο που ελπίζουμε ότι έρχεται. Ψάχνει να πιαστεί από τα χειρότερα

πράγματα που έχει να επιδείξει η κοινωνία για τις γυναίκες. Θέλει να επανέλθει σ' αυτά που του έμαθαν οι παπούδες του». Ωστόσο, δεν παύουν να είναι μόνο τρία κείμενα από τα 28.

Η δεύτερη κατηγορία «Η φεμινίστρια ως απαραίτητη δρώσα κοινωνικής δικαιοσύνης» καταλήγει να είναι και η μεγαλύτερη κατηγορία, μετρώντας 22 λόγους. Σε αυτήν την κατηγορία τοποθετήσαμε κείμενα που υιοθετούσαν μια ενδυναμωτική ρητορική, φεμινιστικό πολιτικοποιημένο λόγο, όχι απλά εύηχα «τσιτάτα» που μπορεί να κάνουν τον γύρο των social media ή να γραφτούν πάνω σε μια μπλούζα.

Ολόκληρη η λίστα:

1. «Πανκ προσευχές για Riot Girls», 2013
2. *«POP13: Η χρονιά που ο σεξισμός έγινε αστείος», 2013
3. «Τι σημαίνει «φύλο» στην Ελλάδα;», 2017
4. «25 Πράγματα Που Δεν Μπορεί Να Κάνει Μια Γυναίκα -Ακόμη και Σήμερα-», 2017
5. «Αν οι γυναίκες δεν είναι ελεύθερες, κανένας άνθρωπος δεν είναι», 2017
6. «Το Συμβουλευτικό Κέντρο Κακοποιημένων Γυναικών Σε Βγάζει Πιο Δυνατή», 2017
7. «Ένα τηλέφωνο –ή ένα email- μπορεί να σου σώσει την ζωή ή να στην αλλάξει», 2017
8. «Ο Ξενώνας για Κακοποιημένες Γυναίκες είναι Εκεί για να Σε Προστατέψει Ανά Πάσα Ώρα», 2017
9. «Angela Davis: Τι είπε στην Αθήνα ο «άγγελος» που μάχεται για έναν καλύτερο κόσμο», 2017
10. «2017, το έτος που ο φεμινισμός απέκτησε νέο νόημα», 2017
11. «Η Φαίη Σκορδά αποδεικνύει πως ακόμα κρίνουμε το βιβλίο από το εξώφυλλο», 2021
12. «AGF: “Η πατριαρχία είναι ένα άθλιο παιχνίδι”», 2021
13. «Φεμινίστριες Μιλούν για τα Δικαιώματα των Γυναικών Σήμερα», 2021
14. «Αντρας και Φεμινιστής Γίνεται;», 2021
15. «Οι γυναίκες σκιτσογράφοι τσακίζουν κόκαλα», 2021
16. «Ένα γράμμα στην Αφροδίτη Λατινοπούλου που νιώθει άβολα με την αυτοδιάθεση μας», 2021
17. «Το Νεότερο και Πρώτο Non-Binary Άτομο Αναλαμβάνει τη Δημαρχία στην Ουαλία και Σπάει Όλα Τα Στερεότυπα», 2021
18. «Παγκόσμια Ημέρα Μουσικής: Οι Γυναίκες Πιάνουν Τα Όργανα Κόντρα σε Ό,τι Ακούνε», 2021
19. «Κύριε Ρέζινγκ, η Άνγκελα Μέρκελ θα ξαναρχίσει να φτιάχνει τάρτες μήλου και να κάνει γυμνισμό;», 2021
20. «Γυναίκες που ερωτεύονται γυναίκες: Η λεσβιακή (α)ορατότητα στην Ελλάδα σήμερα», 2021
21. «Η «τσίχλα» του βιγκανισμού: μία διατροφική τάση ή ένα κίνημα κοινωνικής δικαιοσύνης;», 2021
22. «Τα «καλά παιδιά» εκεί έξω κάνουν βιασμούς και μπορεί να βρίσκονται στον κύκλο οποιουδήποτε άνδρα», 2021

Με βάση την παραπάνω καταγραφή, βλέπουμε ότι τα περισσότερα κείμενα (12) είναι δημοσιευμένα το 2021, τα 8 είναι αναρτημένα με χρονολογία το 2013 και τα υπόλοιπα δύο έχουν έτος δημοσίευσης το 2013. Οι αριθμοί δείχνουν ότι υπάρχει μια αλλαγή στην ρητορική και στους λόγους που υιοθετεί η Propaganda σαν μέσο, ανεξάρτητα από την εκάστοτε συντάκτρια ή συντάκτη που αρθρογραφεί. Αναδεικνύεται με αυτόν τον τρόπο ότι η Propaganda επιχειρεί να εκπαιδευτεί, να μορφωθεί και να εξελιχθεί όσον αφορά στο κομμάτι της φεμινιστικής γραφής και των λόγων περί φεμινιστριών και φεμινιστικών δράσεων και διεκδικήσεων.

Στις απαρχές της, στην Propaganda μπορούσε να «αλιεύσει» το αναγνωστικό κοινό από ατυχή χρήση ορολογίας, όπως το «φυλετική ισότητα» αντί για το «έμφυλη ισότητα» το 2013, μέχρι πιο επικίνδυνες για την πρόοδο του φεμινισμού και των γυναικείων δικαιωμάτων φράσεις, όπως «Η νεοφεμινιστική φρενίτιδα που μαστίζει τη Σουηδία, αγγίζοντας τα όρια του φασισμού» και «ο φεμινισμός έχει φτάσει σε τόσο ακραία στάδια, ώστε να εναγκαλίζεται τον μισανδρισμό» ή «Σοκάροντας ακόμη και ιστορικές φιγούρες του φεμινιστικού κινήματος με τον «παραλογισμό» και την «κρατική προπαγάνδα» της». Ας μην αναφερθούμε στην αναφορά σε «σατανιστικές τελετές» αναφορά που μπορεί να συσχετιστεί με την φράση του ακροδεξιού πολιτικού Κωνσταντίνου Μπογδάνου, ο οποίος κατηγορούσε τις «βίγκαν λεσβίες αναρχικές μαχαλοσατανίστριες» για τον βανδαλισμό εκκλησίας.

Τη χρονιά-τομή για το φεμινιστικό κίνημα παγκοσμίως, αλλά και για την ταυτότητα και ύπαρξη της «φεμινίστριας», το 2017, ο φεμινισμός αποκτάει «νέο νόημα» και παράγονται ρεπορτάζ χρήσιμα για τις γυναίκες που έχουν υποστεί έμφυλη και ενδοοικογενειακή βία, με πρακτικές συμβουλές και ενδείξεις, με εναλλακτικές και λύσεις. Κυρίως όμως, με τρόπο γραφής και λεξιλόγιο που ενδυναμώνει το θύμα και δεν το θυματοποιεί περαιτέρω, δεν το επανατραυματίζει, αλλά προσπαθεί να του δώσει τα εργαλεία ώστε να θεραπεύσει το τραύμα της έμφυλης βίας που έχει χαραχτεί μέσα του. Αξίζει να υπογραμμιστεί ξανά σε αυτό το σημείο πως ήταν η χρονιά που οι φεμινιστικές πορείες και συγκεντρώσεις, ειδικά την Ημέρα της Γυναίκας, ήταν οι πολυπληθέστερες και πιο δυναμικές των τελευταίων πολλών χρόνων. Το 2017 ήταν το έτος που τα φεμινιστικά συνθήματα και κείμενα έγιναν πιο πολιτικά και πολυδιάστατα από ποτέ.

Το απόγειο, όπως ήταν αναμενόμενο εξετάζοντας την χρονολογική πορεία των κειμένων, ήρθε το 2021. Πέρυσι, στην Propaganda, διαβάσαμε για άντρες φεμινιστές, διαβάσαμε για την αποδόμηση της στερεοτυπικής εικόνας μιας φεμινίστριας, για φεμινιστική ηχητική τεχνολογία, για τα non-binary άτομα, για τον σεξισμό και τις πατριαρχικές καταπίεσεις σε επαγγελματικούς κλάδους όπως η μουσική βιομηχανία ή τη σκιτσογραφία, για τις γυναικοκτονίες, για την αντίληψη περί φεμινισμού από συντηρητικές νεοφιλελεύθερες ή ακροδεξιές γυναίκες πολιτικούς, για τη λεσβιακή ορατότητα, για τη διαθεματικότητα και τον φεμινισμό.

Κλείνοντας αυτήν την υποενότητα με την τρίτη και τελευταία κατηγορία «Ο φεμινισμός που παλεύει με την ελκυστικότητα και χειραφέτηση της γυναίκας», εντοπίσαμε τρία κείμενα, όπου ανιχνεύσαμε μία αφήγηση σε σύγχυση σε σχέση με την εικόνα ή την εμφάνιση της γυναίκας, με πρόδηλη την απεικόνιση των νεαρών γυναικών στο άρθρο του 2013 «Πόσο καταπιεσμένες κοινωνίες είμαστε τελικά;». Ειδικότερα, οι νεαρές Γιαπωνέζες αναφέρονται ως «λευκά λουλούδια» που «Από τη μία είναι μαθήτριες στα 16 τους, αλλά αυτή δεν είναι ουσιαστικά η γόνιμη περίοδος της γυναίκας; Από τα 16 μέχρι τα 30. Από αυτή την άποψη δεν είναι και τόσο αφύσικο οι άντρες να τις ποθούν νέες. Άλλα πάλι δεν θα θεωρηθεί οπισθοδρομικό αυτό που λέω; Δεν είναι αυτή η παρεξήγηση ένα παγκόσμιο φαινόμενο; Και είναι και η χειραφέτηση της γυναίκας και όλο το κίνημα του φεμινισμού που βάζει στην Γυναίκα τρικλοποδιές εδώ και δεκαετίες χωρίς να το καταλαβαίνουμε. Ώσπου φτάσαμε πια σε ένα μετέωρο βήμα». Η ίδια η δημοσιογράφος παραθέτει τα ερωτήματά της ένα προς ένα και συνθέτει ένα πεντάγραμμα ήπιας σύγχυσης περί του τι εστί φεμινισμός.

Στο επόμενο κείμενο που κατηγοριοποιήσαμε εδώ με τίτλο «Πώς οι Spice Girls έφεραν τον φεμινισμό στο mainstream» του 2021, βλέπουμε μέσα από τα μάτια και την γραφή του (γκέι άντρα) συντάκτη την στερεοτυπική εικόνα των Spice Girls, την οποία ακολουθούσαν, παρότι είχαν φεμινιστικά προτάγματα που έφεραν εκλαϊκευμένα στον απλό κόσμο. Με λίγα λόγια, παρατηρούμε την κόντρα ανάμεσα στην

σέξι εμφάνιση και την ελκυστικότητα και την χειραφέτηση ή την υιοθέτηση φεμινιστικών αντιλήψεων από το γυναικείο υποκείμενο. Ωστόσο, στην προκειμένη περίπτωση η κόντρα αυτή δεν εντοπίζεται στους λόγους του συντάκτη, αλλά στην αντίληψη και εικόνα του κοινού.

Τέλος, στο κείμενο που δημοσιεύτηκε λίγο μετά το 2013, αλλά στην ουσία αποτελεί ανασκόπηση αυτής της χρονιάς και έχει τίτλο «POP13: Η χρονιά που ο σεξισμός έγινε αστείος», διαβάζουμε σχόλια για γυναίκες όπως η Πετρούλα, η Κιμ Καρντάσιαν και η Σάσα Γκρέι, οι οποίες αμφισβητούνται ως προς το πόσο συμβάλλουν στην χειραφέτηση της γυναίκας και υπονοείται ότι οι υπάρξεις τους και οι επιλογές τους είναι σαφή δείγματα πατριαρχίας και σεξιστικής αντικειμενοποίησης του γυναικείου σώματος. Εδώ, μπορεί να τεθεί όμως το ερώτημα αν η εμφάνισή μας μπορεί να απορρίψει τον φεμινισμό μας και η απάντηση για την ερευνήτρια είναι αρνητική. Η κάθε γυναίκα έχει την αυτοδιάθεση να ντυθεί και να είναι όπως εκείνη θέλει.

Για να αποδομήσουν το κατεστημένο, φεμινίστριες δημοσιογράφοι, ερευνήτριες και ακτιβίστριες χρειάζεται να φανταστούν ένα νέο και εντελώς διαφορετικό κοινωνικό πεδίο που να βασίζεται στην επανορθωτική και αποκαταστατική έμφυλη ευημερία και ριζοσπαστική ισότητα. Παράλληλα, θα μπορούσαμε επίσης να οραματιστούμε μέσα ενημέρωσης και ποπ κουλτούρα που θα αντικρούουν όσα αφηγήματα επί του παρόντος συνεχίζουν να υποβαθμίζουν τις διεκδικήσεις του φεμινισμού.

Συμπεράσματα

«Λόγος δεν είναι μόνο οι λέξεις, προφορικές ή γραπτές, αλλά γενικότερα οι πρακτικές νοηματοδότησης» υπογραμμίζει η Χαλκιά (2011), συμπληρώνοντας ότι λόγοι ενός κειμένου δεν είναι μόνο «αυτά που λέει, αλλά και αυτό που δεν λέει ή αυτό που υπαινίσσεται». Σύμφωνα με το παραπάνω, ένα πολιτιστικό κείμενο ή ένα σύνολο κειμένων το οποίο αναφέρεται στον φεμινισμό ευρύτερα, όπως στην περίπτωσή μας, δεν σχολιάζει μόνο αυτόν, αλλά μιλάει και για τα χαρακτηριστικά που έχει μια «φεμινίστρια». Το ιστορικό και κοινωνικό συγκείμενο και οι υλικές συνθήκες μέσα στις οποίες παράγεται συνιστούν αναπόσπαστο μέρος των λόγων που αρθρώνει.

Στα κυρίαρχα μέσα ενημέρωσης, η κοινωνική κατηγορία «φεμινίστρια» αναπαρίσταται και αποτυπώνεται στερεοτυπικά ως «υπερβολικό» υποκείμενο, καμιά φορά ως βίαιη δρώσα που είτε παρανομεί είτε «αγγίζει τα όρια του φασισμού». Για τους δρώντες/τις δρώσες δεξιάς και ακροδεξιάς ιδεολογίας, η φεμινίστρια κατασκευάζεται ως ιδεολογικός εχθρός κι επομένως μπαίνει στο στόχαστρο των αντίστοιχων πολιτικών, για τους δρώντες/τις δρώσες αριστερής και προοδευτικής ιδεολογίας, η φεμινίστρια υπονομεύεται πιο έμμεσα και υποτιμώνται τα αιτήματά της και ο λόγος της ως δευτερεύουσας σημασίας. Όπως γράφει η Αθανασίου (2018), ενυπάρχει η «επίμονη κληρονομιά της χούντας στο νεοελληνικό φαντασιακό, όπως αυτή συνδέεται ρητά ή υπόρρητα με τις ανθεκτικές... νόρμες (πατριαρχικές, εθνικιστικές, σεξιστικές και ομοφοβικές) που διέπουν την μεταπολιτευτική νεοελληνική κοινωνία». Μέσω της παρούσας μελέτης, ανιχνεύουμε παρόμοια ίχνη και από τους δύο αυτούς τύπους σε ένα νεανικό, ηλεκτρονικό, εναλλακτικό περιοδικό, στο οποίο κατά κύριο λόγο γράφουν νέα άτομα, γεγονός που καταδεικνύει το μέγεθος των πατριαρχικών υπολειμμάτων σε όλη την διαστρωμάτωση της κοινωνίας.

Για να γίνουμε πιο συγκεκριμένες, αξιοποιώντας την κριτική ματιά, αναδείξαμε τις διάφορες κατασκευές της κοινωνικής κατηγορίας «φεμινίστρια» και το πως αυτή άλλοτε «υμνήθηκε» και άλλοτε στοχοποιήθηκε, ακόμη και εντός ενός προοδευτικού μέσου, όπως η Propaganda. Καταλυτικό ρόλο στην κατασκευή της «φεμινίστριας» έπαιξαν οι σεξιστικές δομές και τα στερεότυπα, τα οποία κατέδειξαν από τη μία πλευρά ότι ο φεμινισμός από την δεκαετία του 2010 μέχρι και τις αρχές της επόμενης δεκαετίας θεωρείται απειλή και διατάραξη της κοινωνίας και του τρόπου που αυτή αναπαράγεται. Από την άλλη, κατέδειξαν πως υπάρχει ακόμη μία σύγχυση ως προς το τι είναι φεμινιστικό και τι όχι. Δηλαδή, δεν μπορούσε να γίνει εύκολα η διάκριση μεταξύ της χειραφέτησης μιας γυναίκας και του «εγκλωβισμού» της σε μισογυνίστικα «κουτάκια» που έχει χτίσει η ετεροπατριαρχία, με τις γραμμές να θολώνουν ιδιαίτερα όταν επρόκειτο για λόγους που περιέγραφαν αν θα είναι «σέξι», για παράδειγμα, μια γυναίκα και αν αυτό μπορεί να είναι φεμινιστικό –υπονοώντας ότι μια γυναίκα που ντύνεται πιο προκλητικά δεν είναι τόσο χειραφετημένη. Επιπλέον, στο μιντιακό τόπο της Propaganda, αναδείχθηκε και μια ενδυναμωμένη οπτική της γυναίκας και μια απενοχοποιημένη οπτική του φεμινισμού και του κινήματος.

Όπως αναφέραμε και παραπάνω, φαίνεται από την ανάλυση που πραγματοποιήσαμε ότι μέσα στα χρόνια οι λόγοι περί φεμινισμού πλήθαιναν και μάλιστα ο λόγος γινόταν πιο ευκρινής, πιο πολιτικός, πιο ενδυναμωτικός, πιο συμπεριληπτικός και αρκετά πιο διαθεματικός. Είδαμε να γίνονται αναφορές στη σεξεργασία, στα τρανς άτομα, στον οικοφεμινισμό, είδαμε να χρησιμοποιείται περισσότερο ένας ουδέτερος λόγος. Ειδικότερα, από το χρονικό σημείο που ορίσαμε ως «τομή» και καθοριστικό για την

άνοδο της μιντιακής προβολής των φεμινιστριών, των ακτιβιστικών τους δράσεων και των πολιτικών τους ιδεών, δηλαδή το ξέσπασμα του κινήματος #MeToo το 2017, βλέπουμε ότι η θέση του φεμινισμού απέκτησε εξαιρετικά περισσότερη ορατότητα, καθώς τα γυναικεία δικαιώματα και έμφυλα ζητήματα ήταν πλέον μέρος της διεθνούς και εγχώριας ειδησεογραφίας, αλλά και των πολιτικών στην περιοχή του κόσμου που αποκαλούμε δυτική.

Συμπερασματικά, καταλήγουμε ότι στην πλειοψηφία των αναλυόμενων λόγων, παρά τα πατριαρχικά «εμπόδια», η κατασκευή της «φεμινίστριας» πραγματοποιείται με τέτοιο τρόπο ώστε να εδραιώνεται ο ρόλος της ως απαραίτητη δρώσα για την κοινωνική δικαιοσύνη, για την έμφυλη ισότητα, για τον αφανισμό ή έστω τον περιορισμό της έμφυλης και οικογενειακής βίας. Κόντρα στο ηγεμονικό αφήγημα, η Propaganda καταλήγει μετά από αρκετά χρόνια και με σημείο αναφοράς το έτος 2017 (και ύστερα) να υιοθετεί μια φεμινιστική οπτική και γραφή, να παρουσιάζει και να προτείνει λύσεις για ζητήματα έμφυλης βίας, με ενδυναμωτική σκοπιά και να προσπαθεί να κατανοήσει και να εμβαθύνει τις βαθύτερες αιτίες και ρίζες της καταπίεσης και της βίας που υπόκεινται οι γυναίκες. Παρουσιάζοντας τις αναπαραστάσεις της κοινωνικής κατηγορίας της φεμινίστριας και τους τρόπους με τους οποίους προβλήθηκε μέσα από τους ποικίλους λόγους της αρθρογραφίας, υποστηρίζουμε πως η πλειοψηφία της αρθρογραφίας στην Propaganda δείχνει πως οι συντάκτριες και οι συντάκτες έχουν εκπαιδευτεί σε φεμινιστικές, αντιστασιακές και πολιτικές διαδικασίες, οπότε και χρησιμοποιούν έναν φεμινιστικό πολιτικό λόγο «αντίστασης» στο κυρίαρχο «κύμα» σεξιστικού ή απλώς στερεοτυπικού λόγου σε άλλα μέσα ενημέρωσης. Βέβαια, ακόμη μιλάμε για «φεμινίστρια» στο θηλυκό γένος, παρά το ένα άρθρο που αναφερόταν σε «άντρες φεμινιστές» και ορισμένες «αντρικές φωνές» που ακούστηκαν σε ελάχιστα από τα επιλεγμένα κείμενα, οπότε έχουμε ακόμη μεγάλο δρόμο να διανύσουμε.

Μέχρι ο φεμινισμός να μην έχει φύλο και να αφορά όλα τα άτομα και την κοινωνία στο σύνολό της, καθώς συνιστά ένα μεταμορφωτικό κίνημα. Η ορατότητα του φεμινιστικού κινήματος και των φεμινιστριών αποτελεί ένα αίτημα που παραμένει διαρκές και έχει σημασία να δούμε την συνέχεια αυτής της προβολής αλλά και την εμπλοκή και συμμετοχή περισσότερων δρώντων. Σήμερα που αντικρίζουμε την αμφισβήτηση και απειλή των δικαιωμάτων και η ίδια η ύπαρξη τόσο των γυναικών όσο και των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων, ένα φεμινιστικό μέσο ή ένα μέσο που δίνει τη δυνατότητα να αναπτυχθεί φεμινιστικός λόγος ως λόγος αντίστασης για τους σύγχρονους φεμινισμούς και τα ΛΟΑΤΚΙ+ κινήματα, αναμένουμε την ανάδειξη μιας εναλλακτικής δημόσιας σφαίρας.

Πηγές - Βιβλιογραφία

Πηγές:

Α' Εκθέσεις φορέων

Beijing Declaration and Platform for Action (1995). Retrieved from:
<https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2015/01/beijing-declaration>

Gallagher, M. (2002). Women, Media And Democratic Society: In Pursuit Of Rights And Freedoms/ United Nations Division for the Advancement of Women (DAW).

Global Media Monitoring Project (GMMP), Retrieved from:
https://whomakesthenews.org/wp-content/uploads/2021/07/GMMP2020.ENG_FINAL20210713.pdf

International Women's Media Foundation (IWMF), Check your bylines. Retrieved from:
<https://impact.iwmf.org/campaign/checkyourbylines-challenge/c177118>

Women Empowering Communication, (1994). Bangkok. Retrieved from:
<https://waccglobal.org/return-to-bangkok-two-decades-of-interventions-on-gender-and-media/>

Β' Ιστοσελίδες

Espresso, 01/05/2020. Πηγή ανάκτησης: <https://racistcrimeswatch.wordpress.com/2020/05/03/1-1010>

Reporters Sans Frontiers, 03/05/2022. Πηγή ανάκτησης:
<https://rsf.org/en/rsf-s-2022-world-press-freedom-index-new-era-polarisation-0/>

Μπογδάνος, Κ., στην εκπομπή One Talk του One Channel. Πηγή άρδευσης Luben TV:
<https://www.youtube.com/watch?v=v0dzhf7ggqM>

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

Αθανασίου, Α. (2018). Το "να γίνει φεμινίστρια" ως κριτική επιτελεστικότητα του πολιτικού. Στο *Εννοιολογήσεις και πρακτικές του φεμινισμού*. Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων. 19-32.

Αθανασίου κ.ά. (2006), *Φεμινιστική Θεωρία και πολιτισμική κριτική*. Εκδόσεις Νήσος. 13-39.

Ασημακόπουλος, Σ. & Σεραφής, Δ. (2020). Ρητορική και λόγος μίσους: Ομοφοβικές τάσεις σε σχόλια αναγνωστών στο διαδίκτυο. Στο Σ. Μπουκάλα & Α. Γ. Στάμου (επιμ.), *Κριτική ανάλυση λόγου-Αποδομώντας την ελληνική πραγματικότητα*, Νήσος. 589-621.

Hall, S. (2017). Το έργο της αναπαράστασης (μτφρ. και επιμ. Π. Πετσίνη). Πλέθρον.

Hall, S. & Gieben, B. (2003). Η Διαμόρφωση της Νεωτερικότητας: Οικονομία, Κοινωνία, Πολιτική, Πολιτισμός (μτφρ. Θ. Τσακίρης). Σαββάλας.

Ίσαρη, Φ. & Πούρκος, Μ. (2015). *Ποιοτική Μεθοδολογία Έρευνας. Εφαρμογές στην Ψυχολογία και στην Εκπαίδευση* [ηλεκτρονικό βιβλίο]. Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα και Βοηθήματα. Διαθέσιμο στο: <http://hdl.handle.net/11419/5826>

Mason, J. (2011). Η διεξαγωγή της ποιοτικής έρευνας (επιμ. Ν. Κυριαζή και μτφρ. Ε. Δημητριάδου). Πεδίο. (Το πρωτότυπο έργο δημοσιεύθηκε το 1996).

Παντελίδου – Μαλούτα, Μ. (2002). Το φύλο της Δημοκρατίας. Ιδιότητα του Πολίτη και έμφυλα υποκείμενα. Αθήνα : Σαββάλας

Phillips, L. & Jorgensen, W. M. (2009). Το πεδίο της ανάλυσης λόγου. Στο Γ. Σταυρακάκης (επιμ.) και Α. Κιουπκιόλης (μτφρ.), *Ανάλυση λόγου. Θεωρία και μέθοδος*. Παπαζήσης. 17-54.

Phillips, L. & Jorgensen, W. M. (2009). Κριτική ανάλυση λόγου. Στο Γ. Σταυρακάκης (επιμ.) και Α. Κιουπκιόλης (μτφρ.), *Ανάλυση λόγου. Θεωρία και μέθοδος*. Παπαζήσης. 115-170.

Πολίτης, Π. (2014). Ο λόγος των ΜΜΕ. Στο Μ. Γεωργαλίδου, Μ. Σηφianού. & Β. Τσάκωνα (επιμ.), *Ανάλυση λόγου. Θεωρία και εφαρμογές*. Νήσος. 479-520.

Στάμου, Α. Γ. (2014). Η κριτική ανάλυση λόγου: Μελετώντας τον ιδεολογικό ρόλο της γλώσσας. Στο Μ. Γεωργαλίδου, Μ. Σηφianού & Β. Τσάκωνα (επιμ.), *Ανάλυση λόγου. Θεωρία και εφαρμογές*. Νήσος. 149-188.

Χαλεβελάκη, Μ. (2010). Μια Εισαγωγή στη Σημειολογία. Θεωρία και Εφαρμογές (επιμ. Α. Παπουτσά). Καστανιώτης.

Χαλκιά, Αλ. (2011). Έμφυλες βιαιότητες: εξουσία, λόγος, υποκειμενικότητες. *Αλεξάνδρεια*. 73, 95.

Ψύλλα, Μ. (1998). Το μήνυμα ως αντικείμενο ερμηνείας και ανάλυσης στο πλαίσιο της επικοινωνιακής πράξης. Στο Γ. Παπαγεωργίου (επιμ.), *Μέθοδοι στην Κοινωνιολογική Έρευνα*. Τυπωθήτω-Γιώργος Δαρδανός. 73-118.

Ψύλλα, Μ. (2009). Επαναδιατύπωση της πολιτικής και διαμεσολαβημένη σφαίρα. Στο Μ. Ψύλλα (επιμ.), *Δημόσιος χώρος και Φύλο*. Τυπωθήτω-Γιώργος Δαρδανός. 11-23.

Ψύλλα, Μ. (2010). Μεθοδολογία της ανάλυσης ενός γεγονότος από τον έντυπο λόγο (επιμ. Χ. Σταυρόπουλος). Τυπωθήτω-Γιώργος Δαρδανός.

Ψύλλα, Μ. & Σεραφής, Δ. (2016). Η ανάλυση ενός γεγονότος μέσα από τον πολυσημικό λόγο των εφημερίδων: Μία μεθοδολογική και πολιτική προσέγγιση του Δεκέμβρη του 2008. Στο Ε. Deltou & Μ. Papadopoulou (eds.), *Changing Worlds & Signs of the Times / Selected Proceedings from the 10th International Conference of the Hellenic Semiotics Society*. The Hellenic Semiotics Society - Ελληνική Σημειωτική Εταιρία. 160-169.

Ξενόγλωσση

Ahmed, S. (2010). *Killing Joy: Feminism and the History of Happiness*, The University of Chicago Press, Vol. 35, No. 3 (Spring 2010), 571-594.

Barthes, R. (2008). *Ο φωτεινός θάλαμος. Σημειώσεις για τη φωτογραφία* (μτφρ. Γ. Κρητικός). *Ράππα*. (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 1984).

Butler, J. (1990) *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. Routledge, New York.

Cefai, S. (2020). Contemporary Feminist Media Cultures. *The International Encyclopedia of Gender, Media, and Communication*. 1-8.

Charlesworth, H. & Chinkin, C. M. (2002). Sex, Gender, and September 11. *The American Journal of International Law*, 96(3), 600 – 605.

Chouliaraki, L. & Fairclough, N. (1999). *Discourse in Late Modernity, Rethinking Critical Discourse Analysis*. Edinburgh University Press.

- Clark-Parsons, R. (2019): "I SEE YOU, I BELIEVE YOU, I STAND WITH YOU": #MeToo and the performance of networked feminist visibility, *Feminist Media Studies*. 3-21.
- De Lauretis, Th. (1987). *Technologies of Gender: Essays on Theory, Film, and Fiction*, Indiana University Press, 14, 36-71.
- Fairclough, N. (1989). *Language and power*. Longman.
- Fairclough, N. (1992). *Discourse and social change*. Polity Press.
- Fairclough, N. (1995a). *Critical discourse analysis: The critical study of language*. Longman.
- Fairclough, N. (1995b). *Media Discourse*. Edward Arnold.
- Fairclough, N. & Wodak, R. (1997). *Critical Discourse Analysis*. In T. A. van Dijk (ed.), *Discourse as Social Interaction. Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction, Volume 2*. Sage Publications, Inc. 258-284.
- Fausto-Sterling, (2000) *Sexing the Body: Gender Politics and the Construction of Sexuality*. Basic Books, New York.
- Forster, L. (2015). *Magazine Movements: Women's Culture, Feminisms and Media Form*, Bloomsbury Publishing, 230-247.
- Halliday, M. (1994). *An Introduction to Functional Grammar*. 2nd Ed. Edward Arnold.
- Hall, S., Critcher, C., Jefferson, T., Clarke, J. & Roberts, B. (1978). *Policing the Crisis: Mugging, the State, and Law and Order*. The Macmillan Press Ltd.
- Hall, S. (1982). *The Rediscovery of Ideology*: Return of the Repressed in Media Studies. In T. Gurevitch, M. Bennett, J. Curran, & J. Woollacott (eds.), *Culture, Society and the Media*. Methuen. 56-90.
- Kress, G. & van Leeuwen, T. (1996). *Reading Images: The Grammar of Visual Design*. Routledge.
- Kress, G., & van Leeuwen, T. (1998). *Front Pages: (The Critical) Analysis of Newspaper Layout*. In A. Bell, & P. Garret (eds.), *Approaches to Media Discourse* (pp. 186-219). Blackwell Publishers.
- Laurie, , Dwyer, C., Holloway, S., & Smith, F. (1999) *Geographies of New Femininities*. Longman, London.
- Loach, L. (1987). *Can Feminism Survive a Third Term?*. *Feminist Review* No.27.
- Minic, D. (2007). *Feminist Media Theory and Activism: Different Worlds or Possible Cooperation, gender and peace work*, 1-27.

McRobbie, An. (2020), *Feminism and the Politics of Resilience, Essays on Gender, Media and the End of Welfare*. Polity Press. 1-17, 38-49, 99-102.

North, L. (2016). The Gender of “soft” and “hard” news, *Journalism Studies*, Vol. 17, No. 3, 356-373.

North, L. (2009). *The Gendered Newsroom: How Journalists Experience the Changing World of Media*. Cresskill, NJ: Hampton Press.

Press, A. L. & Tripodi, Fr. (2021). *Media-Ready Feminism and Everyday Sexism: How US Audiences Create Meaning across Platforms*, State University of New York Press, 45-67.

Spence, J. T., Buckner, C. (1995). Masculinity, and femininity: Defining the undefinable. In Kalbfleisch, P., Cody, M. (Eds.), *Gender and communication in human relationships*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum. 105–158.

Tesch, R. (1990). *Qualitative research: Analysis types and software tools*. The Falmer Press.

Tuchman, Gaye. (1978). *Making News: A Study in the Construction of Reality*. *Social Forces*. 59.

Van Dijk, T. A. (1993). Principles of Critical Discourse Analysis. *Discourse & Society*, 4(2), Special Issue: Critical Discourse Analysis. Sage Publications Inc. 249-283.

Van Dijk, T. A. (2001). Multidisciplinary CDA: A plea for diversity. In R. Wodak & M. Meyer (eds.), *Methods of Critical Discourse Analysis*. Sage Publications Ltd. 95-120

Van Zoonen, L. (1994). *Feminist Media Studies*. Sage Publishing. Vol 9. 2-7.

Wodak, R. & Bush, B. (2004). Approaches to Media Texts. In J. Downing (ed.), *The Sage Handbook of Media Studies*. Sage Publications. 105-122.